Ex eikastika a gymn math 24-10-06 10:28 Page 1

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Εικαστικά

Α΄ Γυμνασίου

Ειρήνη Ανούση – Ηλίας Ράπτης – Ευτυχία Ροδοπούλου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Α΄ Γυμνασίου
Εικαστικά

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ISBN 960-06-2047-4

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:00 Page 1

Εικαστικά

Α΄ Γυμνασίου

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:00 Page 2

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ:	**Ειρήνη Ανούση**, *Ζωγράφος, Χαράκτρια, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης* **Ηλίας Ράπτης**, *Παιδαγωγός, Σχολικός Σύμβουλος Α/θμιας Εκπαίδευσης* **Ευτυχία Ροδοπούλου**, *Ζωγράφος, Χαράκτρια, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*
ΚΡΙΤΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ:	**Πολυξένη Αραπάκη**, *Ζωγράφος, Κεραμίστρια, Σχολική Σύμβουλος Β/θμιας Εκπαίδευσης* **Δημήτρης Κλεομένης Ζερβός**, *Ζωγράφος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης* **Γεώργιος Τσακίρης**, *Ζωγράφος, Επικουρος Καθηγητής Παν/μιου ΑΠΘ*
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ:	**Ευτυχία Ροδοπούλου**, *Ζωγράφος, Χαράκτρια, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:	**Μαρία Αλιφεροπούλου**, *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ:	**Γεώργιος Σιγάλας**, *Ζωγράφος, Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*
ΕΞΩΦΥΛΛΟ:	*Σύνθεση από τα έργα:* Κυκλαδικό Ειδώλειο, Το ψάθινο καπέλο, *Ν. Λύτρα,* Καφενείο 4 εποχές, *Τ. Ζωγράφου,* Το χωριό μου, *έργο μαθητή*
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:	**ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ**

Γ΄ Κ.Π.Σ. / **ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ** / **Ενέργεια 2.2.1** / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Δημήτριος Γ. Βλάχος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

EikastikaMath AG (128) new 22-01-07 14:03 Page 3

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Ειρήνη Ανούση Ηλίας Ράπτης Ευτυχία Ροδοπούλου

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ Ελληνικά Γράμματα

Εικαστικά

Α΄ Γυμνασίου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ . . . . .Σελ. 9

1. ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΦΡΑΣΗ Χρήση υλικών ζωγραφικής. Στοιχεία αισθητικής

α. Ζωγραφίζω ελεύθερα Εξοικείωση με τα υλικά 10

β. Το αφαιρετικό και το «ωραίο» Η αφαίρεση και η έννοια του "ωραίου" στην Τέχνη . .12

Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 16

2. ΟΛΑ ΕΙΝΑΙ ΧΡΩΜΑ Χρωματικές κλίμακες. Συγκριτική ιστορία της τέχνης

α. Τι χρώμα έχει η θάλασσα; Η φύση 17

β. Η χρωματική μου ταυτότητα Πειραματισμοί με το χρώμα 18

γ. Ουράνιο τόξο Φως και χρώμα 20

δ. Βασικά και συμπληρωματικά χρώματα 22

ε. Οικογένειες χρωμάτων 24

στ. Ιστορίες για το χρώμα Το χρώμα στην Ιστορία της Τέχνης και του Πολιτισμού 25

Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 28

3. ΟΡΓΑΝΩΝΩ Σύνθεση και Αισθητική

α. Το άδειο μου χαρτί Ζωγραφικός χώρος 29

β. Πίσω απ' την εικόνα Η Σύνθεση 30

γ. Ο Ρυθμός 32

δ. Οπτική ζυγαριά Οπτικά βάρη 34

ε. Καλλιτεχνικές συνθέσεις 35

Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 37

4. ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ Μορφικά στοιχεία. Μορφοποίηση

α. Αρχίζοντας μ' ένα άγγιγμα Το σημείο 38

β. Με μια κίνηση Η γραμμή 39

γ. Η μορφή.. 40

δ. Το βάθος Προοπτική 42

ε. Το τρισδιάστατο Γεωμετρική προοπτική .44

στ. Η απόδοση του χώρου Συγκριτικά παραδείγματα 45

Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 47

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:01 Page 5

5. Η ΔΙΚΗ ΜΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Σχέδιο από τη φύση. Κοινωνικές επιδράσεις στην Τέχνη

α. Βλέπω τον κόσμο από την αρχή Ανάλυση της εικόνας. Υλικά 48
β. Συγκρίνω Εναρμόνιση μεγεθών 50
γ. Το παιχνίδι του φωτός και της σκιάς Φωτοσκίαση 52
δ. Δημιουργικό, εκφραστικό σχέδιο 54
ε. Ο άνθρωπος Κίνηση και αναλογίες 56
στ. Προσωπογραφία...Αναλογίες και χαρακτηριστικά .58
ζ. Κοινωνικά και ανθρώπινα Κοινωνικές επιδράσεις στο πορτραίτο 59
Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 60

6. ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΣΧΕΔΙΟ Εξέλιξη και λειτουργία

α. Μαγικές εικόνες Η ιστορία του κινουμένου σχεδίου 61
β. Βήμα βήμα Η τεχνική 64
γ. Παιχνίδια με τα σκίτσα Δημιουργία σχεδίων με αλληλουχία 66
δ. Σταρ των κινουμένων σχεδίων Συμβολισμοί 68
Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 70

7. ΠΗΛΟΣ Πλαστική. Αρχαίοι πολιτισμοί

α. Χωμάτινες δημιουργίες Αίσθηση και συμβολισμός 71
β. Πλάθω Εργαλεία και τεχνικές 72
γ. Με μακαρόνι και με φύλλο 74
δ. Φόρμα και διακόσμηση 75
ε. Με το χώμα, το νερό και τη φωτιά Διαδρομή στην ιστορία της κεραμικής 76
στ. Ανάγλυφο 77
ζ. Με πολλές όψεις Περίοπτο 78
η. Τρισδιάστατη τέχνη 80
Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 84

8. ΧΑΡΑΚΤΙΚΗ Μορφή και περιεχόμενο

α. Ανακαλύπτοντας την έντυπη εικόνα 85
β. Έκφραση και δύναμη Τέχνη και κοινωνία 88
γ. Χαράγματα στην ύλη Τεχνικές και υλικά 90
δ. Χαράζω και τυπώνω Λινόλεουμ και ζελατίνα 92
Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 94

9. Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ Εικονογράφηση. Δραματοποίηση

α. Εικόνες των μύθων Εικονογράφηση 95
β. Φανταστικός κόσμος Θεατρικά δρώμενα 96
γ. Μεταμορφώνομαι Κατασκευή τρισδιάστατης μάσκας 98
δ. Τέχνη και μίμηση 100
Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 101

10. ΕΝΑ ΠΡΩΙΝΟ ΣΤΟΝ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ Αισθητική και ιστορική προσέγγιση

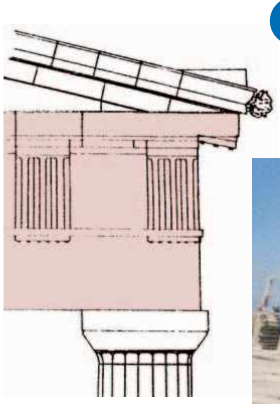

α. Αγναντεύοντας 102
β. Τα μυστικά της τέχνης Ρυθμός και εκλεπτύνσεις ..104
γ. Ταξίδι στο χρόνο 106
δ. Στην καρδιά της δημιουργίας 108
ε. Μυθικοί θεοί 109
στ. Ύλη και φως 110
ζ. Τα ελληνικά χρώματα 111
Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 112

11. ΣΤΟΥΣ ΘΗΣΑΥΡΟΥΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ Αισθητική και κριτική

α. Το Μουσείο κι εγώ 113
β. Πλησιάζοντας το έργο τέχνης Αισθητική ανάλυση 114
γ. Βλέπω και κατανοώ 116
δ. Εκείνο που μ' αρέσει Προτίμηση και αξιολόγηση 118
Τι θυμάμαι; Γλωσσάρι 119
ΕΙΚΑΣΤΙΚΟ ΚΟΥΙΖ 120

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 123

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 125

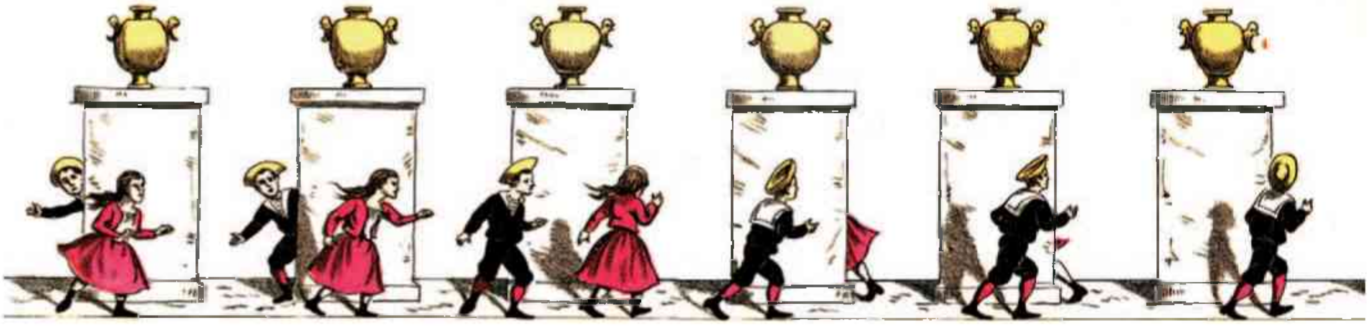

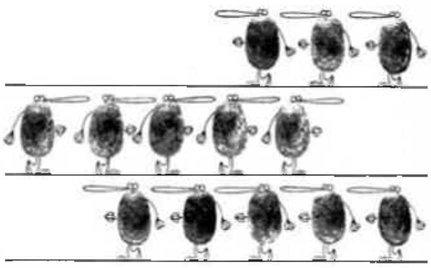

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Προς το μαθητή

Σκέφτηκες ποτέ να ζωγραφίσεις αυτό που αισθάνεσαι αντί να το περιγράψεις; Φαντάστηκες ποτέ μια κινούμενη εικόνα φτιαγμένη από σένα; Έχεις επιχειρήσει να αλλάξεις ένα ρούχο, ένα έπιπλο, ένα αντικείμενο, να πλάσεις τα όνειρά σου στον πηλό, να χαράξεις και να τυπώσεις τις ευχές σου;

Είναι σίγουρο ότι με κάποιο τρόπο έχεις νιώσει τη χαρά της δημιουργίας. Υπήρξαν όμως και στιγμές απογοήτευσης που ίσως σε οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι η εικαστική έκφραση προορίζεται μόνο για τα «ταλέντα.

Το βιβλίο αυτό γράφτηκε για να σου αποδείξει ακριβώς το αντίθετο. Ξεφυλλίζοντάς το θα βρεις προτάσεις για καλλιτεχνικές δημιουργίες και διασκεδαστικά παιχνίδια.

Πολλές φορές θα εκπλαγείς βλέποντας να περιγράφονται στο βιβλίο σκέψεις που σε απασχολούν ή να προτείνονται φανταστικές ιδέες που τις θεωρούσες απραγματοποίητες.

Με μια πιο προσεκτική ματιά θα ανακαλύψεις πληροφορίες, απόψεις και κρίσεις, που θα σε βοηθήσουν να γνωρίσεις τον κόσμο των Εικαστικών Τεχνών, να διευρύνεις τους ορίζοντες της φαντασίας και της σκέψης σου και να διαμορφώσεις δικά σου κριτήρια για να απολαμβάνεις την Τέχνη.

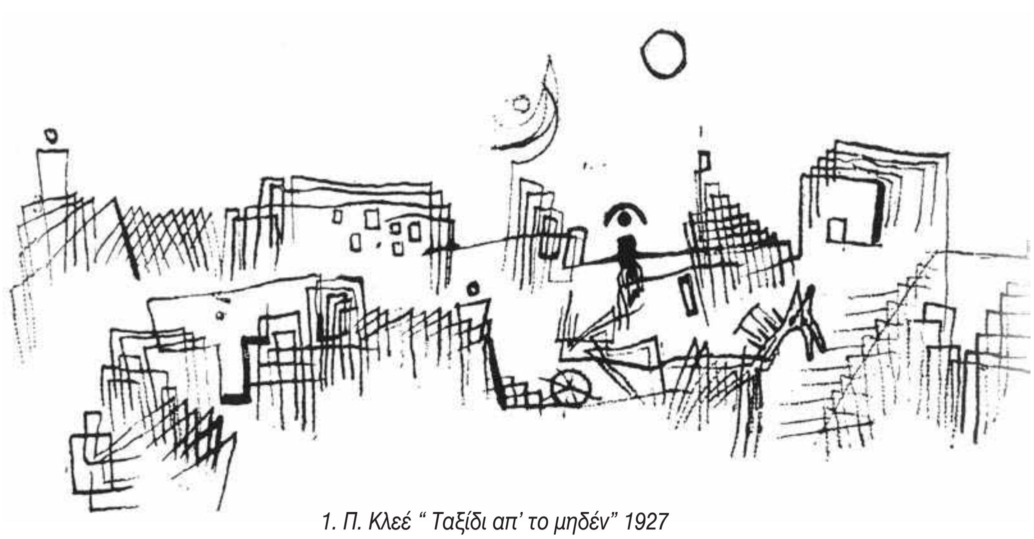

1. Π. Κλεέ “ Ταξίδι απ’ το μηδέν” 1927

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:01 Page 10

1. ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΦΡΑΣΗ

*Χρήση υλικών ζωγραφικής. Στοιχεία αισθητικής**

2. « Ζωγραφίζω τις κινήσεις μου» Γιάννης Α. 12 ετών

α. Ζωγραφίζω ελεύθερα

Εξοικείωση με τα υλικά

Η αυθόρμητη κίνηση

Έχεις παρατηρήσει πόσο διαφέρουν οι γραφικοί χαρακτήρες των ανθρώπων; Είναι τόσο διαφορετικοί όσο και οι άνθρωποι. Κάθε ίχνος που αφήνουμε στο χαρτί αντιστοιχεί σε μια πλευρά του χαρακτήρα μας και καταγράφει τα συναισθήματα της στιγμής. Αυτός είναι ο λόγος που τα γράμματά μας αλλάζουν όταν είμαστε θυμωμένοι.

Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και στην Τέχνη. Σε ό,τι δημιουργήσει κανείς, ένα πρόσωπο, ένα δέντρο ή μία γραμμή, αντικατοπτρίζει τον εαυτό του.

Ανακαλύπτω το χρώμα

Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να ζωγραφίσουμε με χρώματα. Με λίγη φαντασία μπορείς ν' ανακαλύψεις και δικούς σου. Πειραματίσου με όσους τρόπους σε ενδιαφέρουν και χρησιμοποίησε εκείνον που σου ταιριάζει.

Κοίταξε και άγγιξε τα χρώματα. Μύρισέ τα, αφουγκράσου τους ήχους που παράγουν, καθώς τα δουλεύεις πηχτά ή αραιωμένα. Ζωγράφισε με τα χέρια σου, με φαρδιά και λεπτά πινέλα, μ' ένα ξυλάκι, με σφουγγάρι κ. ά. Χρωμάτισε, στάξε, πιτσίλισε, τύπωσε.

Άφησε το χέρι σου να τρέξει στο χαρτί. Καθένας από εμάς είναι μοναδικός και εκφράζεται με τις δικές του κινήσεις.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:01 Page 11

Το κατάλληλο χαρτί

Το κάθε υλικό που θα χρησιμοποιήσεις έχει ανάγκη από διαφορετική ποιότητα χαρτιού. Όσο πιο υγρό είναι το χρώμα, τόσο πιο χοντρό και απορροφητικό χαρτί χρειάζεται. Τα παστέλ αναδεικνύονται σε χαρτιά πορώδη.

Αυτό δε σημαίνει ότι δε θα πειραματιστείς. Μπορείς να ζωγραφίσεις σε κάθε είδος χαρτιού, ακόμα και σε εφημερίδες, σε χαρτοσακούλες, σε χαρτόκουτα, ή σε φωτογραφίες.

3. Τζ. Πόλλοκ «Χωρίς τίτλο» 1942. Ζωγραφική που αποδίδει τη χειρονομία του καλλιτέχνη.

4. Τυχαίος συνδυασμός χρωμάτων που προέρχεται από τους προηγούμενους χρωματισμούς ενός σκασμένου τοίχου.

Σκέπτομαι και προγραμματίζω

Τα χοντρά πινέλα και το σφουγγάρι απλώνουν το χρώμα στις επιφάνειες με ευκολία. Πριν αρχίσεις να ζωγραφίζεις, σκέψου τι θέλεις να κάνεις και προγραμμάτισε με ποιο τρόπο θα χρησιμοποιήσεις τα υλικά σου, π. χ. δεν είναι η καλύτερη επιλογή να επιχειρήσεις να γεμίσεις μια μεγάλη επιφάνεια με λεπτούς μαρκαδόρους.

Μπλούζα «γεμάτη συναισθήματα»

☞ Ζωγράφισε σε μια παλιά μπλούζα τα συναισθήματά σου: Πέρνα μέσα στην μπλούζα σου ένα χαρτόνι και στερέωσέ την πάνω του, με χαρτοταινία ή με καρφίτσες. Διάλεξε τα χρώματα που προτιμάς και θεωρείς ότι σε εκφράζουν. Προτίμησε τα πλαστικά χρώματα που δεν ξεβάφουν. Ετοίμασε αρκετή ποσότητα, ώστε να σε φθάσουν να ολοκληρώσεις το έργο σου. Χρησιμοποποίησε όποιο τρόπο θέλεις για να αποτυπώσεις με εκφραστικές κινήσεις τα συναισθήματα της στιγμής.

5. Η Θεοδώρα φοράει την «εκφραστική» της μπλούζα που ζωγράφισε παίζοντας με τα χρώματα.

β. Το αφαιρετικό και το «ωραίο»

Η αφαίρεση και η έννοια του ωραίου στην Τέχνη

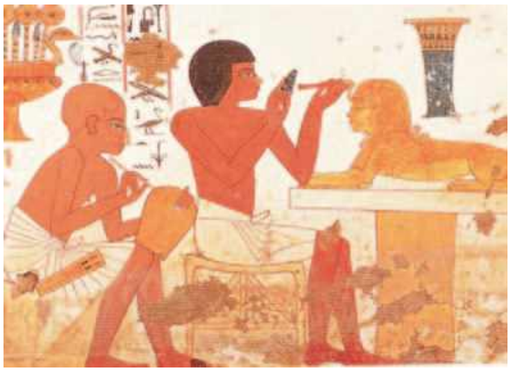

6. «Τεχνίτης». Αιγυπτιακή τοιχογραφία 1380 π. Χ.

7. «Ο ψαράς». Ελληνική τοιχογραφία Θήρα 16Ος αι. π. Χ

8. Λεπτομέρεια από το έργο του Π. Γκωγκέν «Αγορά» 1892

6-8. Έργα διαφορετικών εποχών με πλακάτο χρώμα και πλαγιομετωπική κίνηση.

Παρατηρώ και συγκρίνω

Παρατήρησε τα έργα 6, 7, 8. Αν και ανήκουν σε διαφορετικούς αιώνες, έχουν ωστόσο πολλά κοινά στοιχεία: Οι φιγούρες βρίσκονται σε ανάλογη στάση, που είναι αρκετά αφύσικη. Το κεφάλι φαίνεται από το πλάι (προφίλ), ενώ το σώμα φαίνεται από μπροστά (ανφάς). Το χρώμα τους είναι πλακάτο (ομοιόμορφο). Στα έργα 9-12 διακρίνουμε καθαρά γεωμετρικά στοιχεία, όπως ημικύκλια, ευθείες κ.ά., που κάνουν φανερή την πρόθεση των δημιουργών να αποδώσουν γεωμετρικά την πραγματικότητα. Όλες αυτές οι διαφοροποιήσεις από το φυσικό σχήμα και το χρώμα που επισημάναμε, αποτελούν μερικά από τα αφαιρετικά στοιχεία των έργων.

Αφαιρετικό χαρακτηρίζεται το έργο που δεν προσπαθεί ν' αναπαραστήσει την εξωτερική πραγματικότητα με κάθε λεπτομέρεια, αλλά παίρνει απ' τη φύση τα στοιχεία που θεωρεί σημαντικά και τα αναδεικνύει ή παραμορφώνει τη φυσική εικόνα, ώστε να επικεντρωθεί το ενδιαφέρον του θεατή εκεί που θέλει ο καλλιτέχνης.

Όλα τα έργα τέχνης έχουν κάποιο βαθμό αφαίρεσης.

9. «Λιοντάρι». Μυκηναϊκό ρυτό 15ος αι. π. Χ.

10. Ουμ. Μποτσιόνι « Ανάπτυγμα μπουκαλιού στο χώρο» 1912

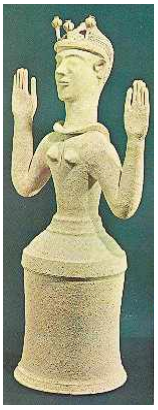

11. Μινωική θεά ειδώλιο 15ος αι. π.Χ.

12. Μάσκα Καμερούν

9-12. Έργα διαφορετικών εποχών με γεωμετρική αφαίρεση.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:01 Page 13

Οι καλλιτέχνες επεξεργάζονται τη φυσική πραγματικότητα, ανάλογα με τα αισθήματα και τις εμπειρίες τους και ξαναφτιάχνουν νέες εικόνες. Στη διαδικασία αυτή, ανανεώνουν συνεχώς τους τρόπους έκφρασής τους. Στη σειρά έργων του Μόραλη (εικ.14-16) παρακολουθούμε τρία στάδια αφαίρεσης.

Όπως αποδεικνύουν τα παραδείγματα (εικ 6-12), η αφαίρεση στην Τέχνη δεν είναι σύγχρονο φαινόμενο.

13. Η θεά Αθηνά 470-460 π.Χ. Μετόπη απ' το ναό του Δία. Ολυμπία.

14. Γ. Μόραλης Λεπτομέρεια από το έργο «Μορφή»1951. Η εικόνα είναι κοντά στη φυσική πραγματικότητα.

15. Γ. Μόραλης Λεπτομέρεια από το έργο «Επιτύμβια σύνθεση» 1958. Τα σχήματα του έργου μοιάζουν με γεωμετρικά. Τα χρώματα απλουστεύονται. Οι φωτοσκιάσεις σχεδόν εξαφανίζονται.

16. Γ. Μόραλης Λεπτομέρεια από το έργο «Επιτύμβιο» 1958. Το πρόσωπο αποδίδεται με ένα γρήγορο, γεωμετρικό σχέδιο. Το χρώμα γίνεται πλακάτο και περιορίζεται στο φόντο.

Η συνέχεια της τέχνης και η πορεία της αφαίρεσης

Κάθε βήμα της καλλιτεχνικής δημιουργίας στηρίζεται σε προγενέστερες δημιουργίες. Ένας από τους λόγους για τους οποίους συναντούμε αντιστοιχίες στα έργα διαφορετικών εποχών, είναι ότι οι περισσότεροι καλλιτέχνες διδάσκονται από τους προγενέστερους.

Ο Γκωγκέν (εικ. 8) έζησε ένα σημαντικό μέρος της ζωής του στην Ταϊτή μακριά από τον πολιτισμό της εποχής του και επηρεάσθηκε από την τέχνη και τον πολιτισμό της.

Ο Γαΐτης επέλεξε την «Αργώ», σύμβολο της περιπέτειας της ζωής (εικ.18), για να εκφράσει τα δεινά του σύγχρονου, απρόσωπου ανθρώπου. Αν συγκρίνουμε το έργο με την παράσταση των Σειρήνων του ερυθρόμορφου αγγείου (εικ. 17), γίνεται ολοφάνερη η αφετηρία της έμπνευσης του καλλιτέχνη.

Στα έργα του Μόραλη (εικ. 14-16) βλέπουμε ότι η πορεία της αφαίρεσης επηρεάζεται από τις αξίες του κλασικού ελληνικού πολιτισμού (εικ. 13).

17. Σειρήνες Ερυθρόμορφη στάμνος 475 π. Χ.

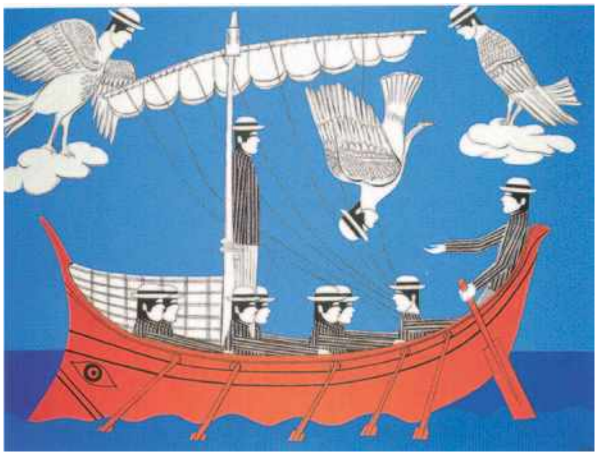

18. Γ. Γαΐτης «Σειρήνες» 1980

19-24. Γλυπτά από διαφορετικές εποχές, πολιτισμούς και τεχνοτροπίες με διαφορετική αντίληψη του «ωραίου».

Από το αφαιρετικό στο αφηρημένο

Στις αρχές του 20ού αι. υπήρχαν ήδη στην Ευρώπη αρκετές πρωτοποριακές* προτάσεις. Η καθεμιά από τις τάσεις αυτές απομάκρυνε τη ζωγραφική από την αναπαράσταση της φύσης, με το δικό της τρόπο.

Πολλά έργα, που ανήκαν σ' αυτά τα ζωγραφικά κινήματα, παρουσίαζαν υψηλό βαθμό αφαιρετικότητας με αποτέλεσμα το θέμα τους να είναι δυσανάγνωστο. Κανένα όμως από αυτά δεν είχε καταργήσει ολοκληρωτικά την αναπαράσταση (εικ.19).

Το αφηρημένο

Η αφηρημένη τέχνη δε γεννήθηκε τυχαία. Οι πρώτοι ζωγράφοι που εκφράστηκαν με αυτόν τον τρόπο ήταν πνευματικοί άνθρωποι, με φιλοσοφικό προβληματισμό που είχαν ήδη ζωγραφίσει παραστατικά (κοντά στη φυσική πραγματικότητα).

Η αφηρημένη τέχνη κατάργησε την αναπαράσταση της φύσης. Ο καλλιτέχνης δεν επεξεργάζεται καμία εικόνα της φυσικής πραγματικότητας. Ασχολείται με τη σύνθεση των σημείων, των γραμμών και των χρωμάτων πάνω στη ζωγραφική επιφάνεια του πίνακα.

Κάποια από τα αφηρημένα έργα έχουν άμεση σχέση με ορισμένους τύπους των μαθηματικών ή με τους νόμους που διέπουν τις λειτουργίες της φύσης.

Στα πλαίσια της αφηρημένης τέχνης, η αντικατάσταση της συγκεκριμένης μορφής με την αφηρημένη επέτρεψε στους καλλιτέχνες να δουν τον κόσμο από μια διαφορετική σκοπιά (εικ. 25, 26, 27, 28).

19. Π.Πικάσο «Κεφάλι γυναίκας» 1931
20. «Κεφάλι Νέγρου» Νιγηρία 12ος-14ος αι.
21. «Βούδας» 4ος-5ος αι. Κίνα
22.. «Αμένωφις Δ»' 1360 π. Χ. Αίγυπτος
23. Α. Τζιακομέττι «Κεφάλι» 1927
24. «Αφροδίτη της Μήλου» 200 π. Χ. Ελλάδα.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:01 Page 15

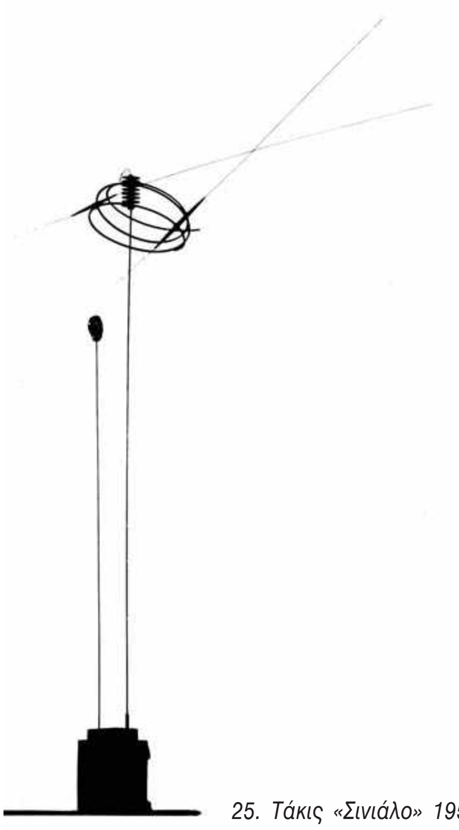

25. Τάκις «Σινιάλο» 1956

26. Β. Καντίνσκυ «Ωοειδές κόκκινο» 1920

27. Ζ. Μιρό « Άτομα, Πουλιά, Αστέρι» 1978

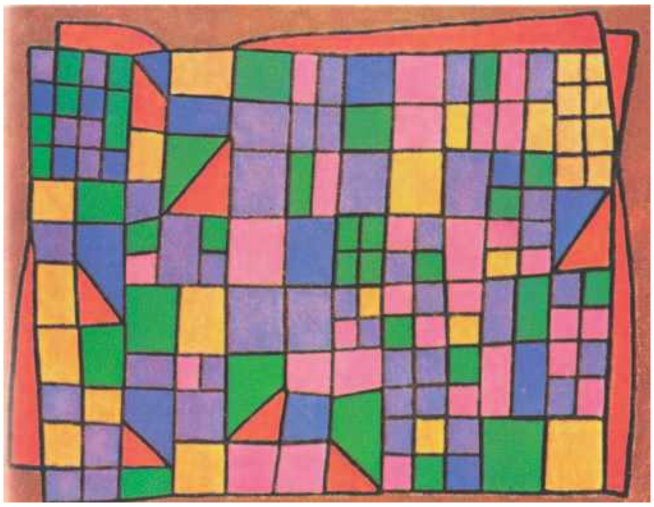

28. Π. Κλεέ «Πρόσοψη από γυαλί» 1940

Στα τέλη του 19ου αι. – αρχές του 20ού, μια εποχή όπου οι ανακαλύψεις της επιστήμης άλλαζαν καθημερινά τα δεδομένα, οι καλλιτέχνες αναζήτησαν «σύγχρονους τρόπους για να βάλουν σε τάξη τον κόσμο», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο ζωγράφος Καντίνσκυ. Η εξωτερική εμφάνιση των πραγμάτων έπαψε να συγκεντρώνει το ενδιαφέρον τους. Η έρευνά τους στράφηκε σε νόμους και συσχετισμούς πνευματικού περιεχομένου. Διερεύνησαν, δηλαδή, ένα διαφορετικό τρόπο επικοινωνίας, τη γλώσσα των εικαστικών τεχνών*.

Το «ωραίο»

Στο πέρασμα των αιώνων η αντίληψη του ωραίου απέκτησε διαφορετικό νόημα, ανάλογα με τις αξίες και τον πολιτισμό της κάθε εποχής (εικ. 19-24). Κάθε κοινωνική ομάδα μπορεί να έχει διαφορετική άποψη για το ωραίο, αλλά και κάθε άτομο κρίνει το ωραίο ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τις εμπειρίες του.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:01 Page 16

Τι θυμάμαι

- Περίγραψε τη σκηνή στις «Σειρήνες», όπως παριστάνεται στο ερυθρόμορφο αγγείο (εικ. 17).
- Τι κράτησε ο Γαΐτης από την εικόνα και τι άλλαξε (εικ.18); Γιατί πιστεύεις ότι έκανε αυτές τις αλλαγές;
- Γιατί οι καλλιτέχνες χρησιμοποιούν στο έργο τους την αφαίρεση;
- Βρες στο βιβλίο σου αφαιρετικά και αφηρημένα έργα.
- Τι σημαίνει αφηρημένος καλλιτέχνης;
- Έχουν αλλάξει οι απόψεις σου για το «ωραίο» από την εποχή που ήσουν μικρό παιδί;

Γλωσσάρι

Αισθητική: Κλάδος της φιλοσοφίας που ασχολείται με τα κριτήρια αξιολόγησης στη φύση και κυρίως στην τέχνη.

Εικαστικές τέχνες: Το σύνολο των τεχνών που δημιουργούν εικόνα και απευθύνονται κυρίως στην αίσθηση της όρασης. Ο όρος παράγεται από το ρήμα εικάζω απ' όπου προέρχεται και η λέξη εικόνα, που σημαίνει αυτό που βλέπω. Οι αρχαιότερες και πιο γνωστές μορφές εικαστικών τεχνών είναι η ζωγραφική, η γλυπτική και η αρχιτεκτονική. Σήμερα η έννοια των εικαστικών τεχνών έχει διευρυνθεί συμπεριλαμβάνοντας πλήθος μορφών που εκτείνονται από τη χαρακτική έως τα κόμικς και την κινούμενη εικόνα.

Πρωτοπορία: (Avant-garde): Ο όρος υποδηλώνει κάθε είδους καλλιτέχνες των οποίων η τεχνοτροπία θεωρείται πιο προχωρημένη απ' την εποχή τους.

29. Χατζηκυριάκος-Γκίκας «Νικηφόρος» 1938

Μόραλης Γιάννης (1916): Σύγχρονος Έλληνας ζωγράφος. Εμπνεύστηκε από την κλασική τέχνη, ενσωματώνοντας σύγχρονα στοιχεία. Διέσχισε μια πορεία σταδιακής αφαίρεσης για να καταλήξει σε γεωμετρικές μορφές.

Χατζηκυριάκος-Γκίκας Νίκος (1906-1995): Ζωγράφος, γλύπτης, χαράκτης, ποιητής και συγγραφέας. Ένας απ' τους κυριότερους εκπροσώπους της κυβιστικής γενιάς των Ελλήνων καλλιτεχνών. Το έργο του συνδυάζει το ευρωπαϊκό με το ελληνικό στοιχείο. Με την παραμόρφωση της πραγματικότητας επιχειρεί να κατακτήσει τη βαθύτερη ουσία των πραγμάτων διαπερνώντας την ορατή πραγματικότητα (εικ. 29).

Πόλλοκ Τζάκσον (Pollok Jakson 1912-56): Αμερικανός ζωγράφος. Κύριος εκπρόσωπος της Χειρονομιακής Τέχνης (Action Painting). Η εικόνα της τεχνοτροπίας αυτής δεν είναι προαποφασισμένη, αλλά προκύπτει από τον τρόπο που δημιουργείται. Ο Πόλλοκ άπλωνε το μουσαμά στο πάτωμα και περνούσε πάνω του στάζοντας χρώματα, καθώς προσπαθούσε να καταγράψει την κίνησή του.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:01 Page 17

2. ΟΛΑ ΕΙΝΑΙ ΧΡΩΜΑ

Χρωματικές κλίμακες. Συγκριτική Ιστορία της Τέχνης

α. Τι χρώμα έχει η θάλασσα;

Η φύση

Η φύση διαθέτει μια ατέλειωτη ποικιλία χρωμάτων και σχημάτων. Τα είδη των πουλιών, των ψαριών, των φυτών έχουν χρώματα που υπερβαίνουν κάθε φαντασία. Κάθε εποχή χρωματίζει τη φύση με τα δικά της χρώματα. Τα κίτρινα του καλοκαιριού, τα γήινα χρώματα της φθινοπωρινής γης, όλα αλλάζουν ανάλογα με τις εποχές. Η κάθε αλλαγή μας προκαλεί ένα διαφορετικό συναίσθημα.

Το φως

Κατά τη διάρκεια της ημέρας, ανάλογα με την ώρα και τις ατμοσφαιρικές συνθήκες, η φύση αλλάζει χρωματισμούς. Οι σκιές άλλοτε φαίνονται χρωματιστές, άλλοτε γκρίζες. Όλοι μαγεύονται μπροστά σ' ένα ηλιοβασίλεμα. Ίσως γιατί μπορούν να διακρίνουν στον ουρανό όλα τα χρώματα της ίριδας ή επειδή τελειώνει η μέρα.

Έχεις αναρωτηθεί, γιατί μας αρέσει να κοιτάμε τη θάλασσα; Μήπως επειδή αλλάζει συνεχώς; Παρατήρησε τη θάλασσα. Θα δεις πως καθρεφτίζει ό,τι υπάρχει γύρω της (εικ. 31).

Εξασκώ τη ματιά μου

Κοίταξε από το παράθυρό σου τον άσπρο τοίχο που «ακουμπά» στον ουρανό. Συνήθως περνάει απαρατήρητος. Υπάρχουν μέρες, όμως, που σε γεμίζει αισιοδοξία σαν τον κοιτάς. Αναρωτήθηκες ποτέ γιατί;

30. «Λεωφορείο στη βροχή» Νίκος Μ. 14 ετών

31. « Ανταύγειες στη θάλασσα»

32. Μ. Βλαμένκ. Λεπτομέρεια από το έργο «Σπίτια στο Σατού» 1904. Τοπίο με καθαρά χρώματα

Αν βρεθείς κοντά στη θάλασσα το ηλιοβασίλεμα, προσπάθησε να ονοματίσεις τα χρώματα που ξεχωρίζεις στον ουρανό αρχίζοντας από τον ήλιο.

Όταν χιονίσει, κοίταξε τις πρωινές σκιές πάνω στο χιόνι. Μπορείς να διακρίνεις τι χρώμα έχουν;

33. «Τα δικά μου χρώματα» Ελένη Τ. 12 ετών

β. Η χρωματική μου ταυτότητα

Πειραματισμοί με το χρώμα

Θα πρέπει να ξέρεις ότι στην τέχνη κάθε πρόβλημα έχει πολλές λύσεις. Αξία έχει εκείνη που αντιπροσωπεύει πραγματικά το δημιουργό. Ψάξε λοιπόν κι εσύ να βρεις τις δικές σου λύσεις.

Διαλέγω χίλια χρώματα

Προσπάθησε να φτιάξεις όσο περισσότερα χρώματα μπορείς αναμειγνύοντάς τα και διάλεξε εκείνα, που θεωρείς ότι σε αντιπροσωπεύουν. Ζωγράφισε μ' αυτά ελεύθερα.

Κοίταζε το έργο σου προσεκτικά πριν συνεχίσεις. Μη βιάζεσαι να το τελειώσεις. Αξιοποίησε το τυχαίο. Ένα στάξιμο, μια στραβοπινελιά, ένα «άσχετο» χρώμα μπορεί να δώσει στο έργο σου τη ζωντάνια που αναζητούσες.

Άλλαξε την αρχική σου ιδέα με πολλούς τρόπους και διάλεξε την καλύτερη.

Μην ξεχνάς να καθαρίζεις καλά τα πινέλα σου πριν αλλάξεις χρώμα. Αν ανακατέψεις όλα τα χρώματα, δε θα έχεις το αποτέλεσμα που περίμενες.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:02 Page 19

Ηλεκτρονικά χρώματα

Υπάρχει σκάνερ στον υπολογιστή του σχολείου; Σάρωσε το έργο σου και άλλαξέ του τα χρώματα. Πρόσθεσε καινούρια στοιχεία. Εκτύπωσέ το σε χοντρό χαρτί και συνέχισε ζωγραφίζοντας πάνω του με ξυλομπογιές ή τέμπερες, λαδοπαστέλ ή κηρομπογιές.

Φανταστικά ζώα

Υλικά: Ένα παλιό φανελάκι ή οποιοδήποτε μαλακό ρούχο, πλαστικά χρώματα, πινέλα, λεπτό σπάγκο, συρραπτικό, κόλλα παχύρρευστη, ψαλίδι, σύρμα, κόφτη, εφημερίδες, κουμπιά, καπάκια, αλουμινόχαρτο και ό,τι άλλο άχρηστο υλικό σκεφθείς ανάλογα με το θέμα σου.

Κατασκεύασε με διπλό σύρμα το σκελετό ενός φανταστικού ζώου. Στρίψε το κατάλληλα για να σχηματιστούν τα μέλη (πόδια, φτερά ή πλοκάμια κτλ. (εικ.36). Κάνε μια σφαίρα από εφημερίδα και δέσε την στη θέση του κεφαλιού (εικ.37). Ντύσε το σύρμα με κομμάτια εφημερίδας που θα τυλίξεις με σπάγκο. Κάλυψε την κατασκευή σου με το ύφασμα. Μπορείς να τρυπήσεις το ρούχο, να το γεμίσεις, να το συρράψεις. Κόλλησε στη θέση των ματιών καπάκια ή κουμπιά, ή ό,τι άλλο φανταστείς.

Διάλεξε τα χρώματα που προτιμάς, χρωμάτισε την κατασκευή σου και ζωγράφισε τις λεπτομέρειες (εικ.38).

34. «Τα δικά μου χρώματα» Ιβάν Π. 12 ετών

35. «Τα χρώματά μου» Αναστασία Ζ. 13 ετών

36.

37.

38. Φανταστικό ζώο. Έργο Ιάπωνα μαθητή

γ. Ουράνιο τόξο

Φως και χρώμα

39. «Ηλιοβασίλεμα» Αθανασία Α. 13 ετών

40. Π. Διονυσόπουλος «Πινέλο-ουράνιο τόξο» 1996

Πώς βλέπω το χρώμα

Ο λόγος για τον οποίο βλέπουμε τα πράγματα είναι το φως. Χωρίς αυτό, στο σκοτάδι, δεν μπορούμε να δούμε ούτε χρώματα, ούτε αντικείμενα. Το φως φθάνει στο μάτι μας είτε απευθείας από τις πηγές που το εκπέμπουν είτε μετά από ανάκλαση* από τις διάφορες επιφάνειες.

Το φως του ήλιου ή μιας άλλης πηγής που φαίνεται άσπρο, στην πραγματικότητα είναι ένα άθροισμα όλων των χρωμάτων. Μπορούμε να δούμε την πολυχρωμία του φωτός, με τη βοήθεια ενός διάφανου πρίσματος ή ενός CD.

Το υπέροχο ουράνιο τόξο δεν είναι τίποτα άλλο από μια χρωματική ανάλυση του φωτός, σε μεγάλη κλίμακα, με τη βοήθεια των σταγόνων της βροχής.

Βλέπουμε τα χρώματα και επειδή η κάθε χρωματιστή επιφάνεια ανακλά μόνο το δικό της χρώμα του φωτός, ενώ απορροφά όλα τα υπόλοιπα, για παράδειγμα, μια κόκκινη επιφάνεια ανακλά μόνο το κόκκινο φως και απορροφά όλα τ' άλλα.

Μια επιφάνεια που φαίνεται λευκή, ανακλά όλες τις φωτεινές ακτίνες, ενώ μια μαύρη τις απορροφά όλες. Σε αντίθεση με την ανάμειξη των χρωμάτων του φωτός με την οποία δημιουργείται το λευκό, αν αναμείξουμε όλα τα υλικά μας χρώματα, το αποτέλεσμα που θα προκύψει είναι σχεδόν μαύρο χρώμα.

Το φως στη ζωγραφική

Το φως και οι ιδιότητές του, όπως είναι φυσικό, έχουν απασχολήσει και τους ζωγράφους. Οι Ιμπρεσιονιστές (εικ. 47) και οι Πουαντιγιστές ζωγράφοι (εικ. 65) μελέτησαν συστηματικά την επίδραση του φωτός στη δημιουργία των χρωμάτων. Οι Ιμπρεσιονιστές βγήκαν από το εργαστήριό τους στη φύση και προσπάθησαν ν' αποδώσουν τη φευγαλέα εντύπωση της πραγματικότητας κάτω από την επίδραση του φωτός. Πολλοί καλλιτέχνες μέχρι σήμερα προσανατόλισαν το έργο τους στη μελέτη του φωτός.

Τον 20ό αιώνα το ίδιο το φως χρησιμοποιήθηκε στην Τέχνη ως πλαστικό* στοιχείο (εικ. 45).

41. Χρωματισμός της ζελατίνας

42. Κόψιμο της ζελατίνας

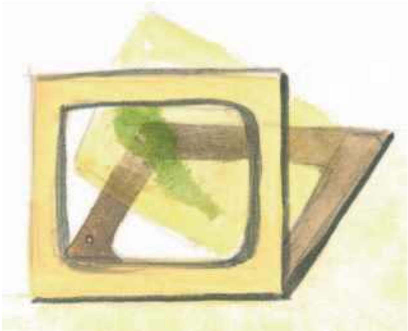

43. Τοποθέτηση της ζελατίνας στη θήκη του σλάιντ

Παιχνίδια με το φως

Στάξε πάνω σ' ένα κομμάτι ζελατίνας μια–δυο σταγόνες μελάνι και ανάλογη ποσότητα λαδιού ή λαδομπογιάς σε διαφορετικό χρώμα. Πρόσθεσε όποιο άλλο λεπτό υλικό φανταστείς, όπως κλωστές, κόκκους άμμου κτλ. Κόψε το κομμάτι που χρωμάτισες σε μέγεθος ίσο με τη θήκη ενός σλάιντ. Τοποθέτησε πάνω στη χρωματισμένη επιφάνειά του ένα δεύτερο κομμάτι ζελατίνας, ίσο με το πρώτο και βάλε το παράξενο αυτό «σάντουιτς» στη θήκη.

Πρόβαλε το έργο σου σ' έναν άσπρο τοίχο (εικ. 44). Γράψε ένα μικρό σενάριο με αφορμή τα χρώματα, σε συνεργασία με τα άλλα παιδιά, κατασκευάστε κι άλλα τέτοια σλάιντς, μοιραστείτε τους ρόλους και στήστε μια μικρή παράσταση. Μπορείτε να σταθείτε μπροστά στην προβολή, να ντύσετε φακούς με χρωματιστά σελοφάν και να κινήσετε το φως πάνω στην προβολή. Αν βρείτε μια κάμερα, βιντεοσκοπήστε το θέαμα.

Χρωματίζω το φως της τάξης

Κόλλησε πάνω σε μια χοντρή, άχρωμη ζελατίνα ένα χρωματιστό σελοφάν, τρυπημένο σε απλά σχήματα. Κόλλησε από πάνω ένα δεύτερο σελοφάν, διαφορετικού χρώματος, τρυπημένο σε άλλα σημεία. Γέμισε όσα μέρη έχουν μείνει κενά μ' ένα τρίτο χρώμα. Κάλυψε ένα τζάμι της τάξης σου με το έργο που έφτιαξες. Παρατήρησε τις αλλοιώσεις του κάθε χρώματος που γίνονται κάτω από το φως του παραθύρου το οποίο χρωματίζεται από τα σελοφάν.

44. Δώρα Χ. 12 ετών «Παιχνίδι με το φως» Μελάνι, τέμπερα και κλωστή.

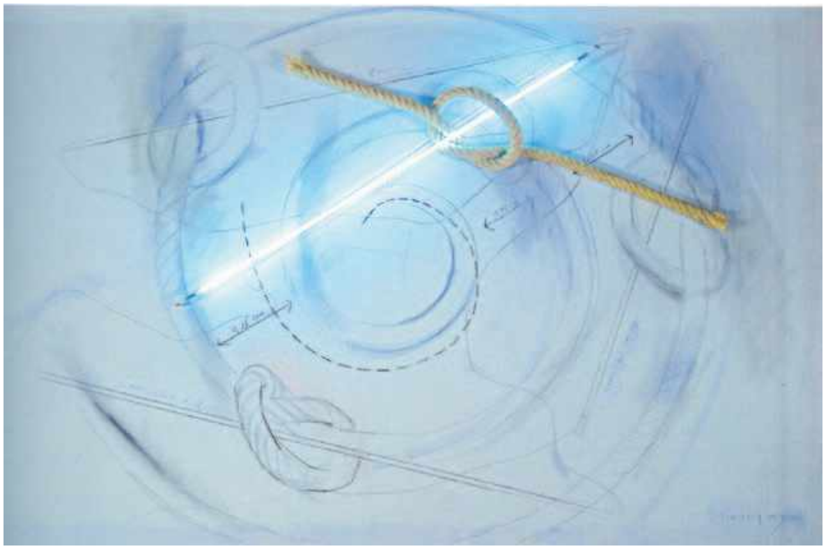

45. Γ. Μπουτέας «Χωρίς τίτλο» 1981 Μεικτή τεχνική με φως.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:02 Page 22

δ. Βασικά και συμπληρωματικά χρώματα

Ζευγάρια των αντίθετων χρωμάτων

Βασικά — Συμπληρωματικά

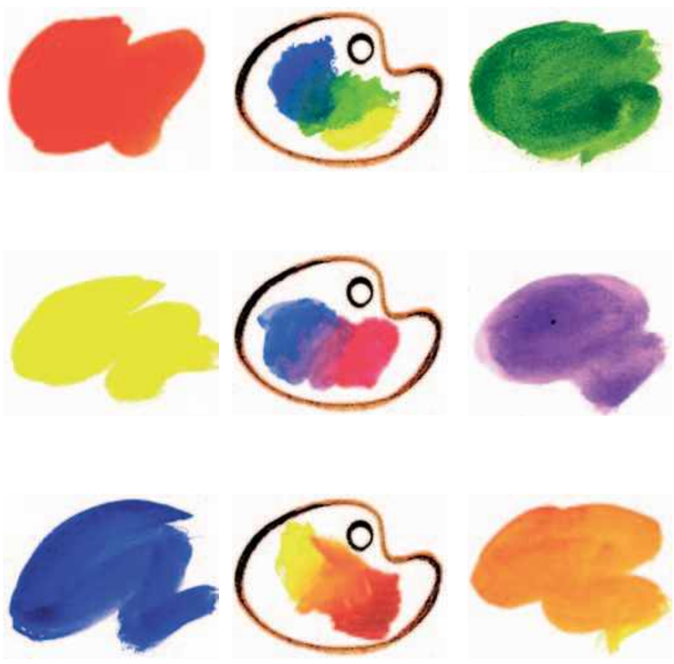

46. Βασικά και συμπληρωματικά χρώματα

47. Κ. Μονέ «Οι παπαρούνες» 1873
Έργο βασισμένο στα βασικά και συμπληρωματικά χρώματα.

Τα βασικά χρώματα

Υπάρχουν τρία χρώματα τα οποία δεν είναι δυνατόν να κατασκευαστούν. Τα χρώματα αυτά λέγονται βασικά, διότι από αυτά προέρχονται όλα τ' άλλα.

Βασικά χρώματα στη ζωγραφική είναι το κόκκινο, το κίτρινο και το μπλε.

Τα συμπληρωματικά χρώματα

Από την ανάμειξη των βασικών χρωμάτων ανά δύο προκύπτουν τα συμπληρωματικά τους: το πράσινο, το μοβ και το πορτοκαλί.

Το κάθε βασικό χρώμα έχει και το συμπληρωματικό του, με το οποίο είναι αντίθετα. Τα ζευγάρια των αντίθετων χρωμάτων είναι:

Το κόκκινο και το πράσινο
Το κίτρινο και το μοβ
Το μπλε και το πορτοκαλί

Για να φτιάξουμε το συμπληρωματικό χρώμα ενός βασικού, πρέπει να αναμείξουμε τα άλλα δύο βασικά. Π. χ. το συμπληρωματικό του κόκκινου είναι το πράσινο, που κατασκευάζεται από την ανάμειξη του κίτρινου και του μπλε. Οι ποσότητες των χρωμάτων που αναμειγνύονται πρέπει να είναι ακριβείς ώστε το αποτέλεσμα να μην τείνει ούτε προς το ένα χρώμα ούτε προς το άλλο, όπως διδάσκει ο Ίττεν.

Το ανθρώπινο μάτι αποζητά την ολότητα των χρωμάτων. Όταν λοιπόν ερεθιστεί από ένα χρώμα, αμέσως δημιουργεί και το συμπληρωματικό του.

Αν κοιτάξεις ένα κόκκινο φως και στρέψεις το βλέμμα σου σε μιαν άσπρη επιφάνεια, μετά από λίγα δευτερόλεπτα θα δεις ένα πράσινο χρώμα στη θέση του.

«Όταν βρεθείς στο δάσος με μέτριο φως περιτριγυρισμένος από το πράσινο, θα δεις τους κορμούς και τα δρομάκια να λάμπουν σ' ένα φως ελαφρά κόκκινο» Γκαίτε.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:02 Page 23

48. «Πλήθος αγγέλων ψάλλουσι». Ομαδική εργασία βασισμένη σε δυο αντίθετα χρώματα, από παιδιά 13 ετών.

Στη ζωγραφική

Τα χρώματα έγιναν αντικείμενο συστηματικής μελέτης πολλών ζωγράφων.

Χαρακτηριστικό της τεχνοτροπίας των Ιμπρεσιονιστών ζωγράφων ήταν η εφαρμογή του νόμου των συμπληρωματικών χρωμάτων (εικ. 47). Οι Φωβιστές* (εικ. 50) χρησιμοποίησαν λαμπερά χρώματα με βίαιες αντιθέσεις για να εκφράσουν έντονα πάθη, αναδεικνύοντας έτσι το χρώμα ως το κυρίαρχο στοιχείο του πίνακα.

Σκέπτομαι, παρατηρώ και ζωγραφίζω

Μπορείς και εσύ να δοκιμάσεις να ζωγραφίσεις τις αντιθέσεις με βασικά και συμπληρωματικά χρώματα.

☞ *Παρατήρησε τι χρώματα έχει ο ουρανός, όταν δύει ο ήλιος. Πώς θα μπορούσες να αποδώσεις την αντίθεση των χρωμάτων της θάλασσας και των λάμψεων του ήλιου; Με τι τρόπο θα ζωγράφιζες ένα φωτεινό φεγγάρι ή ψάρια να γυαλίζουν στο βυθό;*

☞ *Ζωγράφισε ένα θέμα με ανταύγειες στο νερό τη δύση, σε ανοιχτή θάλασσα, στο λιμανάκι με τις βάρκες, στη λίμνη, στη βρεγμένη άσφαλτο ή αλλού.*

☞ *Ζωγράφισε ένα μικρό κομμάτι ανοιξιάτικης γης με παπαρούνες ή και λιβάδια ολόκληρα, παίρνοντας αφορμή από το έργο του Μονέ (εικ. 47).*

49. Τα βασικά – συμπληρωματικά χρώματα στη ζωή μας.

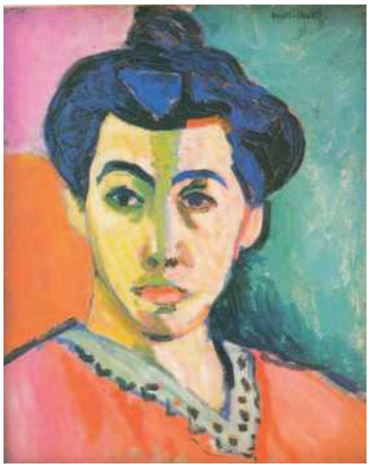

50. Ε. Ματίς Πορτραίτο με την κόκκινη γραμμή 1905

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:02 Page 24

ε. Οικογένειες χρωμάτων

Οι αποχρώσεις

Αν αναμείξουμε ένα βασικό χρώμα με ένα οποιοδήποτε συμπληρωματικό, εκτός από το δικό του, δημιουργούνται διαβαθμίσεις* ενδιάμεσων χρωμάτων, οι λεγόμενες αποχρώσεις (εικ. 51).

Οι αναμείξεις των δυο χρωμάτων παίρνουν τ' όνομα του χρώματος, που υπερισχύει σε κάθε απόχρωση, όπως αποχρώσεις του κίτρινου ή του πράσινου.

Για να ορίσουμε με ακρίβεια την κάθε απόχρωση, προφέρουμε πρώτα το όνομα του χρώματος που υπερισχύει, όπως π.χ. κιτρινοπράσινο ή πρασινοκίτρινο.

51. «Στη σκιά του δάσους» Έλενα Τ.13 ετών. Αποχρώσεις του πράσινου και του μπλε

Βαθμιαίο πέρασμα από το πράσινο στο κίτρινο

52. Ό Σλέμερ. «Σκάλα του Μπάουχαουζ 1932

Οι τόνοι

Η ανάμειξη ενός χρώματος με άσπρο ή μαύρο παράγει μια σειρά φωτεινών ή σκοτεινών χρωμάτων, που ονομάζονται τονικές διαβαθμίσεις και παίρνουν τ' όνομά τους από το χρώμα αυτό. Για παράδειγμα, οι τονικές διαβαθμίσεις του μπλε αποτελούνται από ανοιχτά μπλε και σκούρα μπλε (εικ.52).

Ζωγραφίζω με τόνους και αποχρώσεις

☞ *Ποια ακριβώς χρώματα θα χρησιμοποιήσεις για να ζωγραφίσεις τη «Φωτιά στο δάσος», «Μια βροχερή μέρα», «Η νίκη της ομάδας μου»;*

Βαθμιαίο πέρασμα από τα σκούρα στα ανοιχτά μπλε

στ. Ιστορίες για το χρώμα

Το χρώμα στην Ιστορία της Τέχνης και του Πολιτισμού

Πώς άραγε μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε στη ζωγραφική μας το χρώμα; Στο ερώτημα αυτό υπάρχουν πολλές απαντήσεις.

Η αντίληψη του χρώματος εκτός από τους ζωγράφους, απασχόλησε έντονα τους ψυχολόγους, τους μουσικούς, ακόμα και τους ποιητές. Ο καθένας από τη δική του σκοπιά συσχέτισε τα χρώματα με τα συναισθήματα. Στη ζωγραφική το χρώμα χρησιμοποιήθηκε ανάλογα με τις αντιλήψεις της κάθε εποχής και τα αισθήματα του κάθε ζωγράφου.

Μαγικός κόσμος

Οι προϊστορικοί άνθρωποι ταυτίζονταν με τη φύση, πιστεύοντας ότι είναι ταυτόχρονα και άνθρωποι και ζώα, όπως στα παραμύθια. Τα χρώματα που χρησιμοποιούσαν προέρχονταν από φυσικά υλικά και φαίνεται ότι τους απέδιδαν μαγικές ιδιότητες. Οι ζωγραφισμένες εικόνες ίσως είχαν σκοπό να τους προστατεύσουν από τα στοιχεία της φύσης και από τα πνεύματα. Ήταν μια πρώτη απόπειρα κατάκτησης της φύσης (εικ.53).

Για την αθανασία

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι έχτιζαν ναούς φωτός και χρώματος για θεραπευτικούς σκοπούς. Συσχετίζοντας τα χρώματα με τους θεούς, πίστευαν ότι το κάθε χρώμα συνδέεται με μια διαφορετική πλευρά του θεϊκού και επηρεάζει μια πλευρά της ζωής (εικ. 54).

53. Άλογο.15000-10000 π. Χ. Σπήλαιο Λασκώ Γαλλία.

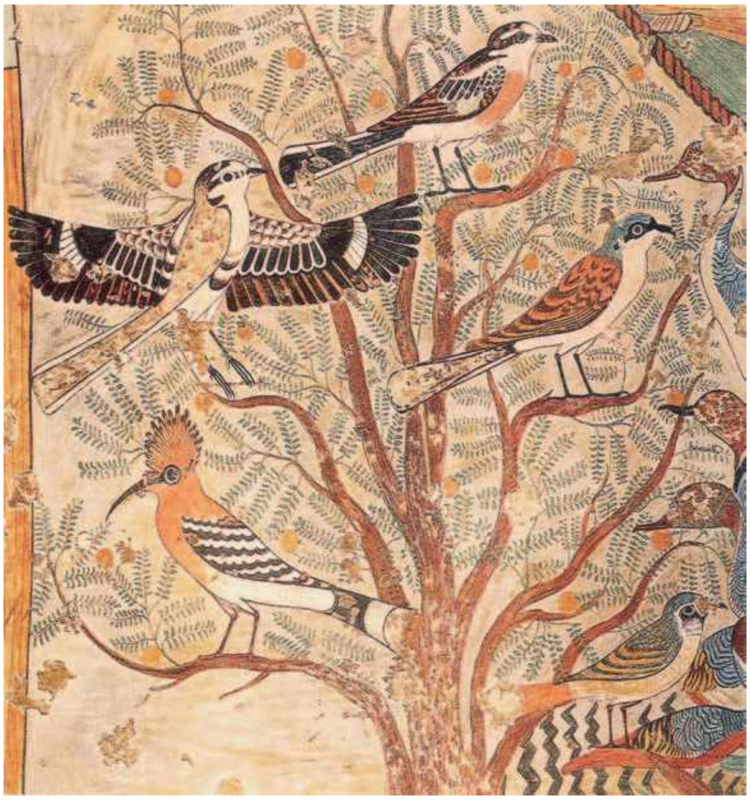

54. Λεπτομέρεια τοιχογραφίας από ταφικό μνημείο 1900 π. Χ. Αίγυπτος. Οι Αιγύπτιοι λάτρευαν τους νεκρούς. Οι τάφοι των επιφανών ανθρώπων ήταν γεμάτοι με τη ζωγραφική όλων εκείνων που πίστευαν ότι θα διατηρήσουν στη ζωή το νεκρό. Οι εικόνες έπρεπε να έχουν απόλυτη σαφήνεια. Το χρώμα τους ήταν επίπεδο με σαφές περίγραμμα.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:02 Page 26

Η ελευθερία

Στην ελληνιστική περίοδο (325-30 π.Χ.) οι ζωγράφοι ερεύνησαν τρόπους για να αποδώσουν πιο πιστά την πραγματικότητα και τη χαρά της ζωής. Μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα από τα επιτεύγματα της σπουδαίας αυτής ζωγραφικής από τις τοιχογραφίες που διασώθηκαν στην Πομπηία. Οι περισσότερες απ' αυτές ήταν επιρροές ή αντίγραφα ελληνικών έργων (εικ.55).

55. « Γυάλινο βάζο με ρόδια» Τοιχογραφία. Πομπηία 1ος αι. Σε μια περίοδο ευημερίας και λατρείας της φυσικής ομορφιάς, οι ζωγράφοι πλούτισαν το χρώμα τους με περισσότερους τόνους που έδιναν την εντύπωση του όγκου και της διαφάνειας.

Η ιερότητα

Ο βυζαντινός πολιτισμός έπλασε εικόνες στηριγμένες σε μια αυστηρή παράδοση. Η πνευματική υπόσταση του θείου και η άρνηση της ύλης εκφράστηκε με συμβολικά πλακάτα χρώματα (εικ.56).

Η γνώση

Η Αναγέννηση (14ος –15ος αι.) ήταν μια επιστροφή του ανθρώπου στα εγκόσμια με έμπνευση από την κλασική Ελλάδα και με ιδανικό τη γνώση των τεχνών και των επιστημών. Το χρώμα έχασε τη λάμψη του, κέρδισε όμως πλούσιους τόνους, που ερμήνευαν τη φωτοσκίαση και δημιουργούσαν την εντύπωση ότι ο πίνακας έχει όγκο και βάθος.

Το πάθος

Ο Ρομαντισμός στο τέλος του 19ου αιώνα υπήρξε μια στροφή του ανθρώπου προς το συναίσθημα και τη φαντασία. Το χρώμα ξέφυγε από το περίγραμμα και έπλασε μορφές γεμάτες ένταση και πάθος (εικ. 57).

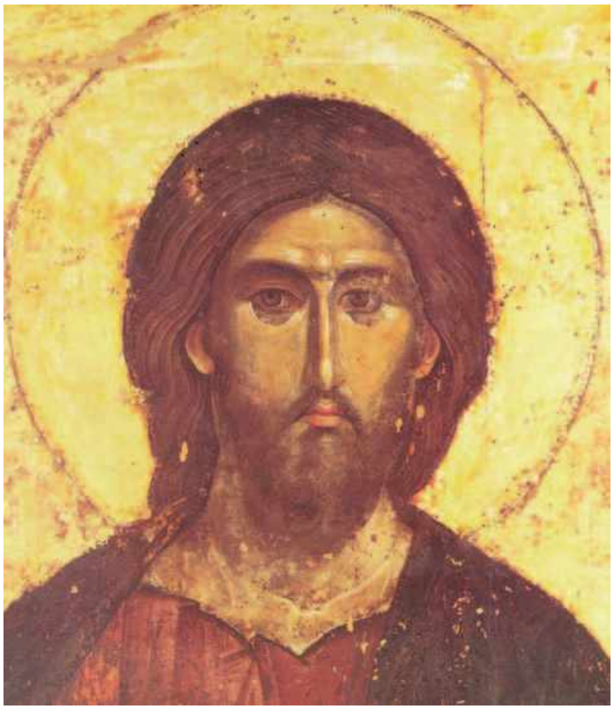

56. Ο Χριστός Παντοκράτορας 1960 Μονή Χιλανδαρίου Βυζαντινή αγιογραφία

57. Τ. Τέρνερ. Λεπτομέρεια από το «Ατμόπλοιο μέσα σε χιονοθύελλα» 1842 Ρομαντισμός

Η εντύπωση

Ο Ιμπρεσιονισμός (τέλος 19ου- αρχές 20ού αι.) αποτέλεσε τομή στην ιστορία του χρώματος, καθώς άνοιξε το δρόμο του εμπλουτισμού της παλέτας του καλλιτέχνη με καθαρά χρώματα και αποχρώσεις, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στο παιχνίδισμα του φωτός και όχι στην ακρίβεια του σχεδίου (εικ. 47).

Η αποθέωση του χρώματος

Ο 20ός αι. έφερε στο προσκήνιο καλλιτεχνικά ρεύματα και καλλιτέχνες που αποθέωσαν το χρώμα και σε πολλές περιπτώσεις το ανέδειξαν ως θεματικό στοιχείο του έργου τους (εικ.59).

Ο ζωγράφος Καντίνσκυ συσχετίζοντας τα χρώματα με τη μουσική και το φως έγραφε:

- Κόκκινο: Φορτικός τόνος, δυνατός, μεσαίο φως, ερεθιστικό.
- Κίτρινο: Ψηλοί ήχοι, οξείς, δυνατό φως.
- Μπλε: Χαμηλοί ήχοι, σκοτεινό.

58. «Η βροχή» Μαρία Ζ. 12 ετών Εκφραστικό χρώμα

59. Ρ. Ντελωνέ. «Ταυτόχρονες αντιθέσεις. Ήλιος και φεγγάρι» 1913. Εκφραστικά χρώματα, σε ηχηρούς τόνους και αποχρώσεις. Η περιστροφή των φωτεινών πολύχρωμων κύκλων, η διαφάνεια και ο ρυθμός δίνουν μια αίσθηση ουράνιου τόξου. Ορφισμός

Πες το με το χρώμα

Τώρα που ξέρεις ότι το χρώμα εξυπηρετεί κάθε φορά διαφορετικές ανάγκες, σκέψου τι θέλεις να εκφράσεις και αποφάσισε με ποιο τρόπο θα το χειριστείς.

☞ *Πώς θα ζωγράφιζες το φόβο, τη χαρά, το όνειρο, την αγωνία;*

☞ *Ποια χρώματα θα ταίριαζαν στη λαϊκή αγορά, στο τσίρκο, στην ατμοσφαιρική ρύπανση;*

☞ *Πώς θα ζωγράφιζες τη μουσική; Με ποια χρώματα θα ταίριαζε ο ήχος του φλάουτου, του βιολιού, του κοντραμπάσου;*

☞ *Ζωγράφισε ένα όνειρο με χρώματα της επιλογής σου.*

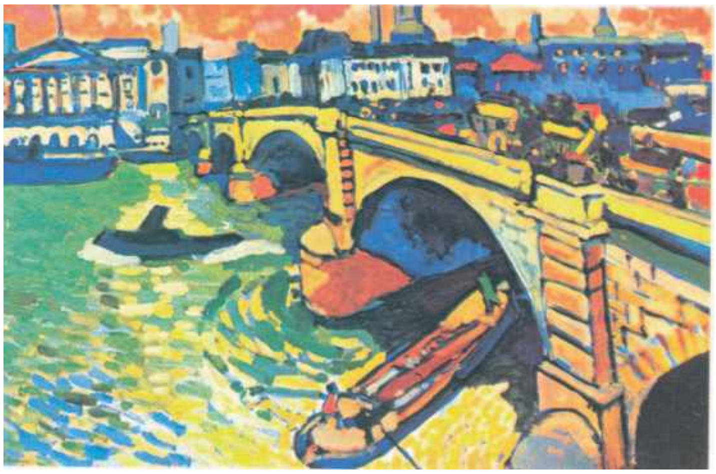

60. Α.Ντεραίν «Η γέφυρα Blaktfiars στο Λονδίνο» 1906. Εκτυφλωτικό χρώμα με πλούσιες ποικιλίες. Τα αντιφεγγίσματα του νερού και το ζωηρό χρώμα του ουρανού και της γέφυρας κάνουν έντονη αντίθεση με τις γαλάζιες σκιές, εκφράζοντας ένταση και ανησυχία. Φωβισμός

Τι θυμάμαι;

- Ποια είναι τα βασικά και ποια τα συμπληρωματικά χρώματα;
- Ποιο χρώμα είναι το αντίθετο του μοβ;
- Διάλεξε μια εικόνα με έντονες χρωματικές αντιθέσεις. Σάρωσέ την στον υπολογιστή και κάνε αντιστροφή χρωμάτων. Σύγκρινε το αποτέλεσμα με την αρχική εικόνα. Τι ακριβώς συνέβη;
- Ποια είναι η διαφορά των τόνων από τις αποχρώσεις; Δώσε ένα παράδειγμα από τα έργα του βιβλίου.
- Παρατήρησε το χρωματικό κύκλο (εικ.61). Ποια χρώματα διακρίνεις;
- Με ποια λογική έχουν τοποθετηθεί τα χρώματα στο χρωματικό κύκλο;
- Θα μπορούσες να εντοπίσεις ανάμεσα στα χρώματα του χρωματικού κύκλου ποια χρώματα είναι θερμά και ποια ψυχρά; Γιατί άραγε μας δίνουν αυτή την αίσθηση;
- Ποια ήταν κατά τη γνώμη σου η μεγαλύτερη καινοτομία που έφερε ο Ιμπρεσιονισμός στη ζωγραφική;

Γλωσσάρι

Ανάκλαση του φωτός: Η αλλαγή κατεύθυνσης του φωτός όταν πέφτει σε μια λεία επιφάνεια.

Πλαστικά στοιχεία/ μέσα: Τα στοιχεία που χρησιμοποιούν οι καλλιτέχνες ως μέσα για να πλάσουν το έργο τους, όπως τα σχήματα και τα χρώματα στη ζωγραφική, ο όγκος και ο χώρος στη γλυπτική, οι ήχοι στη μουσική κ.ά.

Διαβάθμιση ή κλίμακα (των χρωμάτων): Η διαδοχική κατάταξη (των χρωμάτων ανάλογα με τους τόνους, τις αποχρώσεις κτλ.)

Πουαντιγισμός: Η ζωγραφική που δημιουργείται με σημεία ή μικρές κηλίδες καθαρών χρωμάτων, οι οποίες όταν παρατηρηθούν από τη σωστή απόσταση, προκαλούν στο θεατή την εντύπωση της ανάμειξης των χρωμάτων, αντίθετα με τον καθιερωμένο τρόπο ανάμειξης των χρωμάτων στην παλέτα (εικ. 65).

61. Δωδεκαμερής χρωματικός κύκλος του Ίττεν

3. ΟΡΓΑΝΩΝΩ

Σύνθεση και Αισθητική

α. Το άδειο μου χαρτί

Ο ζωγραφικός χώρος

Πριν ακόμα αρχίσεις να ζωγραφίζεις, το πρώτο σχήμα που έχεις μπροστά σου είναι το σχήμα του χαρτιού ή όποιας άλλης επιφάνειας έχεις επιλέξει για να δεχθεί το έργο σου.

Οι περισσότεροι ζωγράφοι δίνουν μεγάλη σημασία στις διαστάσεις και στο σχήμα της ζωγραφικής επιφάνειας. Πριν αρχίσουν να ζωγραφίζουν, θα αναρωτηθούν: Τι ακριβώς θέλω να εκφράσω στο έργο μου; Τι διαστάσεις και τι σχήμα πρέπει να έχει η ζωγραφική μου επιφάνεια ώστε ν' αναδειχθεί το θέμα;

Εξετάζουν λοιπόν το σχήμα της ζωγραφικής επιφάνειας σε σχέση με τα σχήματα που περιέχει. Θα πρέπει να πάρουν μια σειρά αποφάσεων προκειμένου να δώσουν στην ιδέα τους τη μορφή που επιθυμούν: Οι μορφές θα είναι μικρές ή μεγάλες, φωτεινές ή σκοτεινές; Θα τοποθετηθούν ψηλά ή χαμηλά, δεξιά ή αριστερά; Θα φαίνονται κοντά ή μακριά, μπροστά ή πίσω, πάνω ή κάτω σε σχέση με τα υπόλοιπα σχήματα, μέσα ή έξω απ' αυτά;

Για να δώσουν απαντήσεις σε τέτοιου είδους ερωτήματα, πειραματίζονται κάνοντας γρήγορα προσχέδια και διαλέγουν εκείνο που τους εκφράζει.

Τοποθετώντας ένα σχήμα στο χαρτί έχεις ήδη κάνει μια ενέργεια που μπορεί να ερμηνεύσει μια λέξη, μια ιδέα, ένα συναίσθημα.

Εκφράζομαι με απλό τρόπο

☞ *Χρησιμοποίησε χαρτιά σε δύο διαφορετικά χρώματα. Σκέψου μια ιδέα π.χ. την ελευθερία ή τη μοναξιά.*

Το χαρτί που θα χρησιμοποιήσεις σαν φόντο κόψε το σε μεγάλο μέγεθος και σε σχήμα που νομίζεις ότι ταιριάζει με το θέμα σου. Σχίσε ή κόψε το δεύτερο χαρτί σε τυχαία μικρά κομμάτια. Διάλεξε το σχήμα που εκφράζει την ιδέα σου και ψάξε να βρεις σε ποιο σημείο της ζωγραφικής επιφάνειας θα το κολλήσεις έτσι ώστε να αποδωθεί καλύτερα.

☞ *Μπορείς, με τον ίδιο τρόπο, να χρησιμοποιήσεις τρία χαρτιά διαφορετικών χρωμάτων ή να τα αντικαταστήσεις με χρωματικές κηλίδες. Θυμήσου ότι κάθε έννοια μπορεί να ερμηνευτεί με διαφορετικούς τρόπους.*

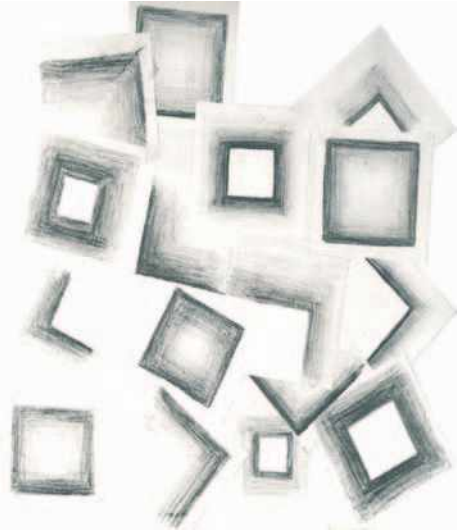

62. Μελέτη οργάνωσης του ζωγραφικού χώρου. Κατερίνα Π. 13 ετών

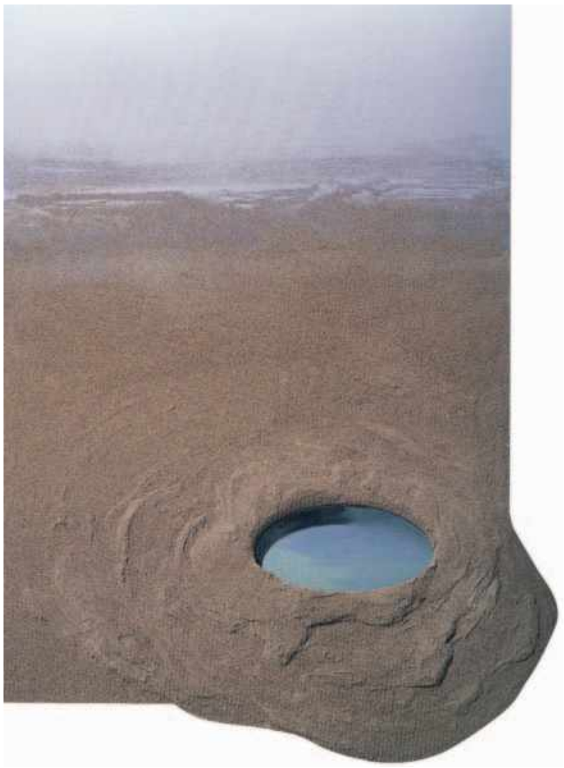

63. Κ. Τσόκλης «Ακρογιαλιά» 1970 Ζωγραφική, άμμος και πλεξιγκλάς. Μερικές φορές το θέμα βγαίνει έξω από τα της όρια της ζωγραφικής επιφάνειας, προκειμένου να τονιστεί η σημασία του.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:02 Page 30

β. Πίσω απ' την εικόνα

Η σύνθεση

Παρατήρησε προσεκτικά τις εικόνες των έργων των μεγάλων καλλιτεχνών. Πιστεύεις αλήθεια ότι θα έφθαναν ποτέ σ' αυτό το αποτέλεσμα, εάν δεν είχαν φροντίσει από πριν την οργάνωση της ζωγραφικής τους επιφάνειας;

Ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται ένα έργο, έτσι ώστε κάθε του στοιχείο να εξυπηρετεί το σύνολο, ονομάζεται σύνθεση.

Οι περισσότεροι καλλιτέχνες εξετάζουν πολλές εναλλακτικές, συνθετικές λύσεις πριν καταλήξουν σ' αυτήν που θα επιλέξουν τελικά. Μελετώντας εξαρχής τη σύνθεση, έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν το έργο τους σε όλα του τα στάδια, αφού μπορούν να συγκρίνουν συνεχώς όλα τα στοιχεία του τόσο μεταξύ τους όσο και με το σύνολο (εικ. 65, 66).

Τα περισσότερα έργα τέχνης, συνειδητά ή ασυνείδητα, υπακούουν σε συνθετικούς κανόνες οι οποίοι άλλοτε είναι αυστηρά προκαθορισμένοι και άλλοτε χαλαροί.

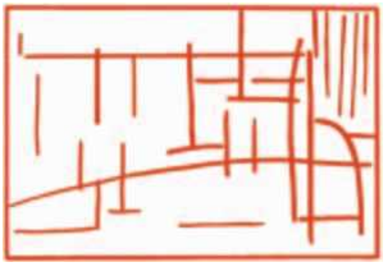

64. Μελέτη της οργάνωσης της εικόνας 65

65. «Η Γκραντ Ζατ» είναι μια μεγάλη σύνθεση και αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της τεχνοτροπίας του πουαντιγισμού. Η νωχελικότητα και η γαλήνη ενός ηλιόλουστου απογεύματος εκφράζεται με τη σταθερότητα των μορφών που μοιάζουν ακινητοποιημένες, σαν να έχει σταματήσει ο χρόνος. Ο Σερά για το σκοπό αυτό οργανώνει τη σύνθεσή του με αυστηρότητα, χρησιμοποιώντας κάθετες, οριζόντιες και ελαφρά πλάγιες γραμμές που ορίζουν τις θέσεις των ανθρώπων, των δέντρων, των σκιών και του ορίζοντα.

Με αφορμή τη σύνθεση των έργων Τέχνης

☞ Μπορείς να «δανειστείς» μια ιδέα από τη σύνθεση ενός έργου. Βάλε πάνω στο έργο ένα διαφανές χαρτί και προσπάθησε να βρεις με το μολύβι σου την οργάνωσή του, σημειώνοντας τα σημεία και τις γραμμές που τραβούν την προσοχή σου (εικ. 64, 67). Αντίγραψε τις γραμμές που βρήκες σ' ένα χαρτί, ξέχνα το έργο απ' όπου τις πήρες και ζωγράφισε πάνω στην ίδια σύνθεση ένα δικό σου θέμα.

☞ Κόψε ένα παλιό σου έργο και οργάνωσέ το ξανά. Κόλλησε τις μορφές σε καινούριες θέσεις και συμπλήρωσέ το με χρώματα, λαμβάνοντας υπόψη το είδος της πινελιάς και τα χρώματα που ήδη υπάρχουν καθώς και τις νέες κατευθύνσεις που δημιουργούνται.

66. Η Νίκη της Σαμοθράκης περ. 190 π.Χ

Στη «Νίκη της Σαμοθράκης» (εικ. 66) ο καλλιτέχνης χρησιμοποίησε δυναμικές γραμμές με τρόπο εκφραστικό. Αντίθεση αποτελούν οι καμπύλες που διασταυρώνονται διαγώνια μ' αυτές. Η ιδέα της αναπαράστασης της θεάς της νίκης που δε μένει για πολύ στον ίδιο τόπο ζωντανεύει όχι τόσο από την ίδια της την κίνηση, όσο από τις δυναμικές γραμμές οι οποίες σχηματίζουν ένα βέλος, δίνοντας την αίσθηση ότι είναι έτοιμη να προσγειωθεί στην πλώρη ενός πλοίου που αποτελούσε τη βάση του αγάλματος.

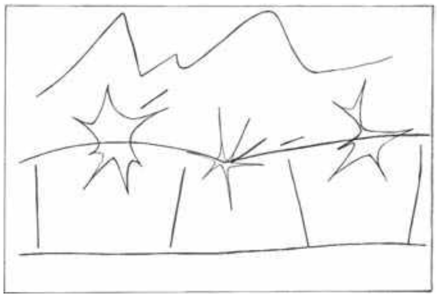

67. Μελέτη της σύνθεσης της εικόνας

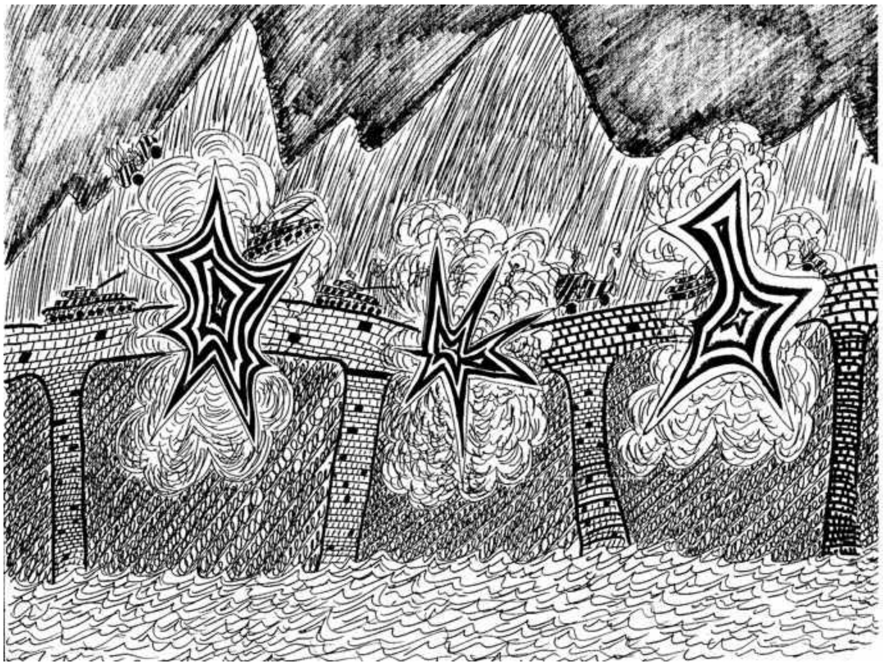

68. Ο Χρήστος κατάφερε να αποδώσει την πιο δραματική στιγμή της μάχης, δημιουργώντας μια δυναμική σύνθεση. Τοποθετεί το κυρίως θέμα του στη μέση της ζωγραφικής επιφάνειας και τονίζει τις εκρήξεις με έντονες ακτινωτές φόρμες. Η γέφυρα συγκλονίζεται από την έκρηξη, καμπυλώνει και σπάει, ενώ τα στηρίγματά της συγκλίνουν. Το βουνό με το ανήσυχο σχήμα του συμμετέχει στην ένταση της στιγμής.

γ. Ο ρυθμός

69. Δροσοσταλίδες πάνω σε κλαράκια που αποκρυσταλώθηκαν καθώς φυσούσε ο άνεμος.

Ρυθμοί παντού

Η εναλλαγή των εποχών, η ακολουθία της μέρας με τη νύχτα, ο χτύπος της καρδιάς, η ανάσα μας, το βάδισμα, ο χορός, η μουσική, η αρχιτεκτονική αποτελούν μερικά μόνο παραδείγματα διαφορετικού τύπου ρυθμών. Η κανονική επανάληψη καθορίζει τη λειτουργία της φύσης της ζωής, αλλά και των έργων του ανθρώπου (εικ.70).

Διαφορετικοί ρυθμοί

Για να εκφράσεις ιδιαίτερα συναισθήματα, μπορείς να χρησιμοποιήσεις διάφορα είδη ρυθμών:

Η κανονική επανάληψη ίδιων σημείων, γραμμών, μορφών, χρωμάτων ή όγκων, δημιουργεί κανονικό ρυθμό (εικ.71). Η επανάληψη περισσότερων του ενός στοιχείων εναλλάξ κάνει το ρυθμό εναλλασσόμενο (εικ.72). Η κανονική μείωση ή αύξηση του ίδιου στοιχείου έχει ως αποτέλεσμα ρυθμούς που αναπτύσσονται ή που ελαττώνονται (εικ.73). Υπάρχουν όμως και άλλοι πιο ελεύθεροι ρυθμοί.

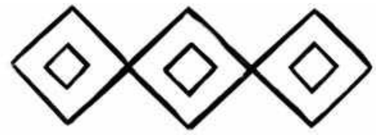

71. Κανονικός ρυθμός

70. Το Ερεχθείο 420-405 π. Χ. Ναός ιωνικού ρυθμού.

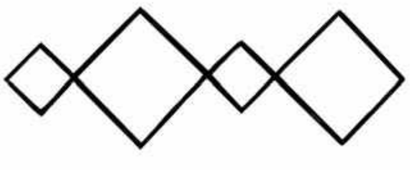

72. Εναλλασσόμενος ρυθμός

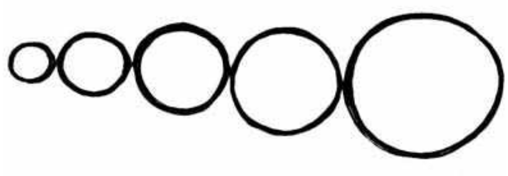

73. Αναπτυσσόμενος ρυθμός

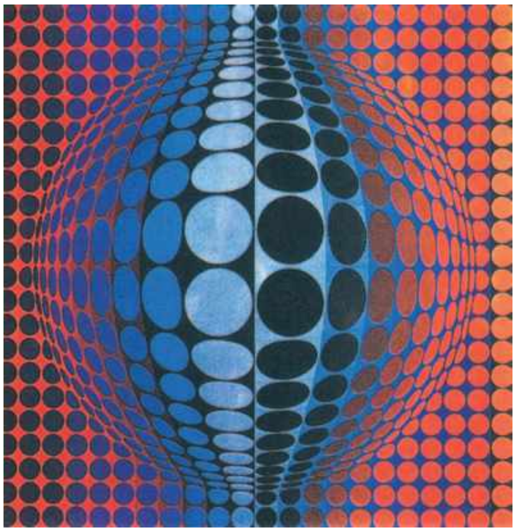

74. Βαζαρέλι «Vega-Fel» 1960. Οπ- Αρτ* Η σφαιρική διάταξη των γραμμών, η ρυθμική μεταβολή των διαστάσεών τους και η εναλλαγή των κόκκινων, μπλε και μαύρων κύκλων έχουν ως αποτέλεσμα την εντύπωση της συνεχούς κίνησης.

Στη διακοσμητική

Όταν ένα σχέδιο προορίζεται για να διακοσμήσει μια επιφάνεια, ένα αντικείμενο ή ένα μνημείο, χρησιμοποιεί συχνά τη ρυθμική επανάληψη.

Στην αρχιτεκτονική

Ο ρυθμός στην αρχιτεκτονική ταυτίζεται με το διεθνή όρο στιλ (style) και σημαίνει το σύνολο και τη συνοχή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του έργου, που προσδιορίζουν την τεχνοτροπία του ή την τεχνοτροπία μιας εποχής, όπως δωρικός ρυθμός, βυζαντινός, μπαρόκ, ροκοκό κτλ.

Πόσους ρυθμούς γνωρίζω;

☞ Σε συνεργασία με τους συμμαθητές σου, μπορείτε να κατασκευάσετε μια τρισδιάστατη μακέτα της Ακρόπολης, όπου θα ξεχωρίζουν όλα τα χαρακτηριστικά στοιχεία των αρχιτεκτονικών ρυθμών. Χρησιμοποιήστε χαρτόνια που θα τα χρωματίσετε ή και χαρτοπολτό.

Ζωγραφίζω τη μουσική

☞ Θα μπορούσες ακόμα να συλλέξεις διαφορετικούς ρυθμούς:
Με ένα μαλακό μολύβι ζωγράφισε γραμμές ακούγοντας διάφορα είδη μουσικής: αργό, γρήγορο, φρενήρη, ευέλικτο, μονότονο, διακοπτόμενο, ποικίλο κτλ. Προσπάθησε ν' ακολουθείς με την χειρονομία σου τον κάθε ρυθμό. Έπειτα διάλεξε απ' αυτούς όσους σ' ενδιαφέρουν και χρησιμοποίησέ τους για να συνθέσεις ένα δικό σου έργο.

☞ Ακούγοντας τη μουσική που προτιμάς φαντάσου τα χρώματα που θεωρείς ότι της ταιριάζουν (Κεφ. 2). Μ' αυτά ζωγράφισε σημεία, γραμμές και επιφάνειες αναπαριστάνοντας το ρυθμό της (εικ. 75).

75. «Ζωγραφική από ένα μουσικό κομμάτι με ποικίλους ρυθμούς» Νίκη Κ. 14 ετών

76. Ομαδική εργασία μαθητών της Α 'Γυμνασίου με θέμα την ισορροπία. Κολλάζ

77. Χ. Γκρι «Νεκρή φύση απέναντι από το ανοιχτό παράθυρο» 1923

δ. Οπτική ζυγαριά

Οπτικά βάρη

Πολλές φορές, κοιτάζοντας ένα έργο μας, έχουμε την εντύπωση ότι «γέρνει». Η αίσθηση του οπτικού «βάρους» εντοπίζεται σε κάθε εικαστικό έργο. Πραγματικά, αν παρατηρήσουμε προσεκτικά μια σύνθεση, θα διαπιστώσουμε ότι ορισμένα σημεία της έχουν μεγαλύτερη σημασία και περισσότερο «βάρος».

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά του οπτικού «βάρους» είναι: το μέγεθος, το σχήμα, το χρώμα, η θέση που βρίσκονται μέσα στο έργο καθώς και ο αριθμός των αντικειμένων.

Ένα μεγάλο σχήμα είναι συνήθως βαρύτερο από ένα μικρό. Τα κάθετα σχήματα είναι βαρύτερα από τα πλάγια. Οι κανονικές, γεωμετρικές φόρμες είναι βαρύτερες από τις ακανόνιστες. Τα έντονα χρώματα δίνουν την αίσθηση ότι είναι βαρύτερα από τα απαλά. Όλες αυτές οι αξίες είναι βέβαια σχετικές, διότι ανατρέπονται διαρκώς ανάλογα με τους συσχετισμούς που δημιουργούνται μεταξύ τους.

Σ' ένα εικαστικό έργο είναι απαραίτητο τα «βάρη» να ισορροπούν μεταξύ τους.

Ρυθμίζοντας τα οπτικά βάρη οι καλλιτέχνες πετυχαίνουν να συγκεντρώσουν την προσοχή του θεατή σε συγκεκριμένα σημεία του έργου τους και μ' αυτό τον τρόπο να μεταδώσουν τα μηνύματά τους.

Ισορροπώ

☞ *Κόψε ή σχίσε ένα χρωματιστό χαρτί σε μικρά σχήματα διαφορετικών μεγεθών. Τοποθέτησε πάνω σ' ένα τετράγωνο χαρτί τόσα κομμάτια όσα χρειάζονται για να ισορροπήσουν οπτικά. Κόλλησε το έργο σου μαζί με τα έργα των συμμαθητών σου σ' ένα μεγάλο χαρτόνι υπολογίζοντας την ισορροπία του συνόλου (εικ. 76).*

☞ *Το ίδιο μπορείς να κάνεις και με τρία χρώματα. Εδώ πρέπει να προσέξεις και τα χρωματικά βάρη. Μπορείς να αντικαταστήσεις τα σχήματα με φυσικές ή διακοσμητικές μορφές.*

Ο Γκρι (εικ.77) ισορροπεί τα οπτικά βάρη των ανοιχτών και των σκούρων, τοποθετώντας τα ανοιχτά χρώματα στις μικρές φόρμες (σχήματα) και τα σκούρα στις μεγάλες. Ολόκληρη η σύνθεση ζυγίζεται με βάση έναν κάθετο άξονα ο οποίος λειτουργεί όπως ο άξονας μιας ζυγαριάς και αρχίζει από το φύλλο του βιβλίου για να καταλήξει στο πόδι του τραπεζιού.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:03 Page 35

78. Νεολιθική εγχάρακτη καθισμένη μορφή σε βότσαλο Τελευταία Παλαιολιθική ή Μεσολιθική περίοδος

79. Κ. Μπρανκούζι «Το φιλί» Μάρμαρο 1907

80. Σφραγιδόλιθος από την Κνωσό από αιματίτη, περ.1400 π. Χ.

ε. Καλλιτεχνικές συνθέσεις

Βασικοί κανόνες σύνθεσης παρατηρούνται στα έργα τέχνης από την αρχαιότητα. Το μέγεθος, η τοποθέτηση, τα χρώματα, οι φόρμες, ακόμα και το σχήμα του κάδρου αποτελούν για τον καλλιτέχνη άλλοτε αφετηρία έμπνευσης και άλλοτε αποτέλεσμα μελέτης. Στα περισσότερα έργα τέχνης όλων των εποχών διακρίνουμε μια προσπάθεια οργάνωσης.

• Ο δημιουργός της νεολιθικής εποχής παρατηρώντας το βότσαλο, φαντάστηκε μια καθισμένη μορφή σε εμβρυϊκή στάση κι έτσι αξιοποίησε το σχήμα του με τον καλύτερο τρόπο. Το ωοειδές σχήμα του βότσαλου επαναλαμβάνεται σε οριζόντια κατεύθυνση στο κεφάλι, ενώ αντίθεση αποτελούν τα μέλη τα οποία επισημαίνονται με ευθείες, που σχηματίζουν τρίγωνα (εικ.78).

• Στην εικόνα 80 ο κύκλος που διάλεξε ο καλλιτέχνης να εντάξει το θέμα, μοιάζει να εγκλωβίζει τον ταύρο, ο οποίος λυγίζει και σπαρταράει κάτω από την επίθεση της λέαινας. Τα σώματα και τα πόδια των ζώων δημιουργούν άνισες γωνίες, που αναπτύσσονται ρυθμικά στο χώρο, τονίζοντας την ένταση της σύγκρουσης. Οι μορφές γεμάτες δυναμισμό, αποδίδονται αφαιρετικά με κυρίαρχα στοιχεία τον κύλινδρο και τη σφαίρα.

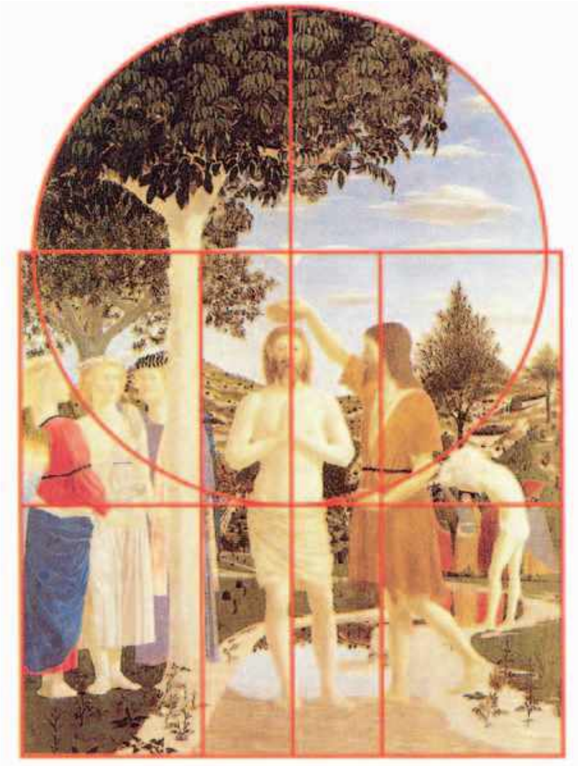

81. Π. ντέλλα Φραντσέσκα «Η βάφτιση του Χριστού» 1440-1445

82. Εξηκίας «Ο Αχιλλέας και ο Αίας παίζουν πεσσούς» Μελανόμορφο αγγείο περ. 540 π. Χ.

83. Ραφαήλ «Η Παναγία από καθέδρας» 1514

84. «Η μούσα Θάλεια» Ψηφιδωτό 3ος αι.

• Το 1437 ο αρχιτέκτονας και θεωρητικός της τέχνης Αλμπέρτι επινόησε τον όρο «σύνθεση» για να περιγράψει την εφαρμογή των μαθηματικών στην οργάνωση του έργου τέχνης. Πίστευε ότι η αρμονία των στοιχείων του έργου αποτελεί μικρογραφία της θείας δημιουργίας. Στη «Βάφτιση του Χριστού» (εικ. 81) το θρησκευτικό νόημα του έργου απορρέει από τη γεωμετρία. Ο κύκλος (ουρανός, πνεύμα) βρίσκεται πάνω από το ορθογώνιο (γη, ύλη). Το Άγιο Πνεύμα είναι στο κέντρο του ουρανού, ενώ ο Χριστός αποτελεί τον άξονα της σύνθεσης που συνδέει τη γη με τον ουρανό. Πρόκειται για μια συμμετρική σύνθεση.

Κρίνω και συγκρίνω

☞ *Τι κοινό και ποιες διαφορές παρατηρείς στη σύνθεση των εικόνων 83 και 84;*

☞ *Ποια από τα έργα που εικονίζονται στις σελίδες 33-34 είναι συμμετρικά; Περίγραψε τα στοιχεία της συμμετρίας.*

☞ *Με βάση ένα έργο της επιλογής σου κάνε μια μελέτη της σύνθεσης των χρωμάτων, όπως στις εικόνες 85, 86.*

85. Χ. Βαν Άυκ «Το ζεύγος Αρνολφίνι» 1434.

86. Μελέτη της σύνθεσης των θερμών και ψυχρών χρωμάτων της εικόνας 85 από μαθητή της Α΄ Γυμνασίου

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:03 Page 37

Τι θυμάμαι;

- Γιατί χρειάζεται να οργανώνεις το ζωγραφικό σου χώρο;
- Ποια ερωτήματα απασχολούν συνήθως τους καλλιτέχνες πριν αρχίσουν την κατασκευή του έργου τους;
- Μπορεί η κατανομή του ζωγραφικού χώρου να εκφράσει ιδέες και συναισθήματα;
- Τι είναι η σύνθεση και πώς λειτουργεί στο έργο Τέχνης;
- Βρες δυο έργα από το βιβλίο σου με παρόμοια σύνθεση.
- Διάλεξε τη σύνθεση που σου αρέσει από τα έργα του βιβλίου σου και εξήγησε τους λόγους της προτίμησής σου.
- Με ποια λογική οργανώνεται μια σύνθεση;
- Αν ήθελες να εκφράσεις τα συναισθήματά σου, ποιου έργου τη σύνθεση θα διάλεγες;
- Βρες ένα παράδειγμα ρυθμού από τη φύση και ένα από τα ανθρώπινα έργα.
- Μπορείς να εντοπίσεις πού βρίσκεται το κύριο οπτικό βάρος στην εικόνα 57 (Τέρνερ) και ποιο μήνυμα θέλει να μεταδώσει ο καλλιτέχνης συγκεντρώνοντας την προσοχή του θεατή σ’ αυτό το σημείο;

Γλωσσάρι

Αρμονία: Η κανονική σχέση των μερών προς το σύνολο, σωστή αναλογία, η σωστή διάταξη.

Οπ- Αρτ (Optical Art), (εικ. 74): Εικαστικό ρεύμα αφηρημένης τέχνης που αναπτύχθηκε στη δεκαετία του ’60. Οι καλλιτέχνες που ανήκουν στην Οπτική Τέχνη με την κατάλληλη χρήση των πλαστικών μέσων (των γραμμών του σχήματος, των χρωμάτων και της σύνθεσης), δίνουν την ψευδαίσθηση της διαρκούς κίνησης. Κύριος εκπρόσωπος είναι ο Β. Βαζαρέλυ.

Ζωρζ Σερά (Seurat Georges 1859-91), (εικ. 65): Γάλλος ζωγράφος. Διατύπωσε τη θεωρία για την απόδοση του χρώματος και του φωτός που έγινε γνωστή με τον όρο Πουαντιγισμός ή Ντιβιζιονισμός .

Κώστας Τσόκλης (1930), (εικ. 63): Σύγχρονος Έλληνας εικαστικός καλλιτέχνης. Τα έργα του που είναι αφαιρετικά, εισάγουν το θεατή σε μια πραγματικότητα διαφορετική από την ορατή. Έχει πειραματιστεί εισάγοντας στα έργα του φυσικά υλικά ή πραγματικά αντικείμενα, που δημιουργούν διάφορες μορφές οφθαλμαπάτης. Έχει παρουσιάσει κατασκευές, εγκαταστάσεις, εφήμερα έργα, video κ. ά.

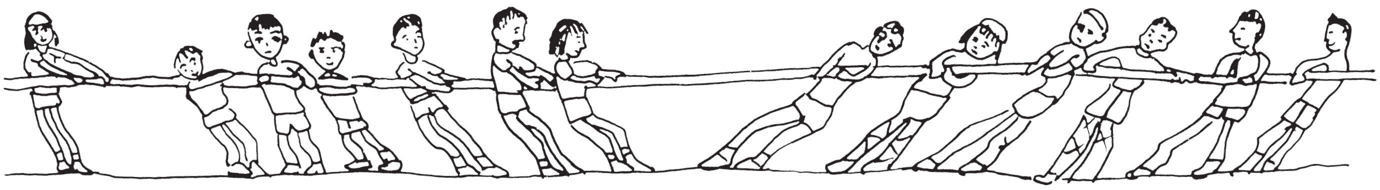

87. «Η ισορροπία» Σχέδιο μαθητή.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:03 Page 38

4. ΣΧΕΔΙΟ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

Μορφικά στοιχεία. Μορφοποίηση**

88. Οι αμπελώνες στο χιονισμένο τοπίο γίνονται αντιληπτοί ως σύνολο σημείων.

α. Αρχίζοντας μ' ένα άγγιγμα

Το σημείο

Με το άγγιγμα του πινέλου σου στο χαρτί, το πρώτο ίχνος που θα δημιουργήσεις είναι ένα σημείο. Συνήθως δεν του δίνεις καμία σημασία κι όμως το μικρό αυτό σημάδι έχει τη δική του αξία στην εικαστική γλώσσα. Το σημείο, η γραμμή και η επιφάνεια αποτελούν τα πλαστικά στοιχεία (το αλφαβητάρι) του σχεδίου.

Το εικαστικό σημείο, σε αντίθεση με το γεωμετρικό, έχει και σχήμα και διαστάσεις. Ανάλογα με τη θέση του, το μέγεθος, το χρώμα και τη σχέση του με τα υπόλοιπα σχήματα, αποκτά διαφορετικό νόημα και συμβολισμό. Πολλά σημεία μαζί δημιουργούν μια σύνθεση. Στη Μοντέρνα Τέχνη, το σημείο πολλές φορές χρησιμοποιήθηκε σαν το μοναδικό στοιχείο της σύνθεσης. Στη φύση, καθετί που κοιτάζεις από μακριά, τις περισσότερες φορές, το αντιλαμβάνεσαι σαν σημείο. Το ίδιο συμβαίνει και με τα σύνολα των μικρών πραγμάτων: τις σταγόνες, τα έντομα, τα βότσαλα, τις φυλλωσιές κτλ.

89. « Χαρταετοί» Ελένη Κ. 13 ετών

90. Γκ.Νοβέλλι «Μια ανατολή για τη Μαρίνα» 1964 Ο Νοβέλλι ζωγράφισε μια λυρική και δυναμική ταυτόχρονα σύνθεση χρησιμοποιώντας σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα σημεία.

Μαγικές εικόνες

Κάνε μια μεγάλη ποικιλία σημείων. Για να το πετύχεις, πρέπει να χρησιμοποιήσεις στρογγυλά και τετράγωνα πινέλα, διαφορετικών μεγεθών ή μαλακό μολύβι, παστέλ κτλ. Ζωγράφισε με διάφορους τρόπους: απαλά, δυνατά, προσεκτικά, γρήγορα, ρυθμικά, ακατάστατα, χτυπώντας το πινέλο στο χαρτί, πιτσιλώντας κτλ.

Έπειτα αφαίρεσε από ένα χαρτονάκι ένα τετράγωνο 10x10 εκ. και κίνησε το χαρτόνι με το κενό πάνω στο ζωγραφισμένο χαρτί σου, διαλέγοντας το τμήμα με την πιο ενδιαφέρουσα ρυθμική σύνθεση. Σημείωσε μ' ένα μολύβι τα μέρη που έχεις επιλέξει μ' αυτό τον τρόπο και κόψε τα. Κάνε ομάδες με 4-6 τετράγωνα απ' αυτά και τοποθέτησέ τα σ' ένα μεγάλο χαρτόνι. Άλλαξέ τους θέσεις πολλές φορές για να βρεις τη θέση στην οποία ισορροπούν οπτικά και κόλλησέ τα, αφού πρώτα υπολογίσεις τις αποστάσεις μεταξύ τους.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:03 Page 39

β. Με μια κίνηση

Η γραμμή

Η περιπέτεια της γραμμής

Η γραμμή, που τόσο συχνά χρησιμοποιείς στη ζωγραφική, γεννιέται από την κίνηση του χεριού σου. Είναι η τροχιά που διαγράφει ένα σημείο στη ζωγραφική επιφάνεια.

Στη φύση θα συναντήσεις γραμμές σαν πορείες κάποιας κίνησης. Οι καλλιτέχνες χρησιμοποιούν τη γραμμή άλλοτε ως περίγραμμα και άλλοτε ως κύριο στοιχείο μιας επιφάνειας. Στη γλυπτική και την αρχιτεκτονική οι γραμμές αναπτύσσονται στο χώρο.

Υπάρχουν διάφορα είδη γραμμών: κάθετες, οριζόντιες, πλάγιες, ευθείες, καμπύλες, ελεύθερες, κυματοειδείς, διακεκομμένες κ ά.

Στο εικαστικό έργο η κάθε γραμμή έχει και το δικό της, ιδιαίτερο χαρακτήρα, που προσδιορίζεται από τις εμπειρίες του ανθρώπου, για παράδειγμα, η οριζόντια υποβάλλει την ηρεμία, η κάθετη τη σταθερότητα και την αυστηρότητα, η πλάγια την ανησυχία κτλ.

Πολλές γραμμές μαζί δημιουργούν μια σύνθεση της οποίας η σημασία εξαρτάται από το πλήθος, τη θέση, τη διάσταση, την κατεύθυνση και το πάχος τους, καθώς και τη σχέση τους με τα γύρω σχήματα.

91. Δ. Μυταράς «Μορφή» 1986
Η μορφή σχεδιάστηκε με μια γρήγορη και δυναμική γραμμή, η οποία δεν περιγράφει τη φόρμα αλλά πλουτίζει με δυναμισμό την εκφραστικότητα του έργου.

Με τη δική σου τη γραμμή

☞ *Άφησε αυθόρμητα το χέρι σου ελεύθερο να τρέξει πάνω στο χαρτί, κάνοντας μια γραμμή που να καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της ζωγραφικής σου επιφάνειας. Κοίταξε απ' όλες τις πλευρές το σχήμα που δημιουργήθηκε και συνέχισέ το για να φτιάξεις ένα παράξενο πρόσωπο ή ένα πλάσμα της φαντασίας σου, προσθέτοντας διαφορετικά είδη γραμμών.*

☞ *Ζωγράφισε με μονοκονδυλιά ένα γνωστό αντικείμενο.*

92. Η πρώτη γραμμή

93. Στην παλιά πόρτα διακρίνονται οι φυσικές γραμμές των νερών του ξύλου και οι τεχνητές γραμμές της κατασκευής της.

γ. Η μορφή

94. Γ. Μπουζιάνης «Μητέρα και γιος» 1931. Ο καλλιτέχνης σχεδιάζει τα πρόσωπα σαν κύκλους.

Η γλώσσα των μορφών

Αν οι δυο άκρες μιας γραμμής πλησιάσουν η μία με την άλλη ή ενωθούν μεταξύ τους, δημιουργούν ένα σχήμα. Οι κηλίδες επίσης των χρωμάτων δημιουργούν σχήματα. Τα σχήματα παριστάνουν άλλοτε φυσικές μορφές (πρόσωπα, ζώα κ.ά.) και άλλοτε γεωμετρικές (κύκλους, τετράγωνα, τρίγωνα). Κάθε μορφή είναι ένα κομμάτι της ζωγραφικής επιφάνειας που έχει ένα περίγραμμα, το πάνω και το κάτω μέρος, τις πλευρές του και μια κατεύθυνση (οριζόντια, κάθετη, πλάγια). Μπορεί να είναι συμμετρική (με κανονικές αναλογίες) ή ασύμμετρη (με ακανόνιστο σχήμα). Ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε τις μορφές εξαρτάται από τη θέση τους στη ζωγραφική επιφάνεια (πάνω-κάτω, δεξιά-αριστερά) και τη σχέση τους με τα υπόλοιπα σχήματα (μεγαλύτερη-μικρότερη, ψηλότερη-κοντύτερη, φαρδύτερη-στενότερη).

Στη γλυπτική και την αρχιτεκτονική οι μορφές είναι τρισδιάστατες.

Κάθε μορφή έχει το δικό της νόημα και χαρακτήρα: Οι κυκλικές μορφές θεωρούνται κλειστές και συγκεντρωμένες. Οι τριγωνικές είναι γεμάτες ένταση. Οι τετράγωνες είναι στατικές και συμμετρικές. Παρόμοιο χαρακτήρα έχουν και οι τρισδιάστατες μορφές: οι σφαιρικές, οι κυβικές και οι πυραμιδοειδείς .

95. «Καθαρή Δευτέρα» Γιάννης Λ. 12 ετών Ο Γιάννης έφτιαξε τις πολυκατοικίες σαν παραλληλόγραμμα και τους χαρταετούς σαν πολύγωνα.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:03 Page 41

Πώς σχεδιάζουν οι καλλιτέχνες

Ορισμένοι παραστατικοί καλλιτέχνες αποδίδουν τις μορφές τους εντάσσοντάς τις σε βασικά γεωμετρικά σχήματα: τον κύκλο, το τρίγωνο και το τετράγωνο στη ζωγραφική, ενώ στη γλυπτική στη σφαίρα, στην πυραμίδα και στον κύβο. Από την ένταξη αυτή προκύπτουν απλοποιημένα σχήματα τα οποία στο εικαστικό γλωσσάρι ονομάζονται φόρμες. Η λέξη προέρχεται από τον ιταλικό όρο *forma* που σημαίνει σχήμα.

Παρατήρησε την εικόνα 96. Η μορφή της μαθήτριας δεν έχει λεπτομέρειες. Ο καλλιτέχνης χρησιμοποιεί απλές φόρμες για ν' αναδείξει ό,τι θεωρεί σημαντικό.

96. Δ. Διαμαντόπουλος «Η μαθήτρια» 1937-49
Ο καλλιτέχνης με τη σχηματοποίηση πλάθει μια μνημειακή μορφή, εκφράζοντας τις σταθερές αξίες της ηρωικής εποχής που έζησε.

Μορφοποιώ

☞ *Σχεδίασε ένα γεωμετρικό σχήμα και χώρισέ το με γραμμές που να ξεκινούν και να καταλήγουν στο περίγραμμα. Χώρισέ το σε κομμάτια κόβοντας στις γραμμές. Μην πετάξεις τίποτα. Απομάκρυνε τα κομμάτια ή ξεδίπλωσέ τα, ώσπου να δημιουργηθεί μια καινούργια μορφή με ισορροπημένη σύνθεση και κόλλησέ τα στη νέα τους θέση (εικ.98).*

☞ *Σύγκρινε μια φυσική μορφή με την ανάλογη γεωμετρική φόρμα (εικ. 97). Κόψε τη φόρμα αυτή σε χρωματιστό χαρτί. Σ' αυτήν πρόσθεσε ή αφαίρεσε τα απαραίτητα κομμάτια προκειμένου να μοιάζει περισσότερο με το θέμα σου. Ό,τι κομμάτι σου περισσέψει, χρησιμοποίησέ το για να αποδώσεις τις λεπτομέρειες. Μπορείς να αντικαταστήσεις μερικά κομμάτια με χαρτιά του ίδιου σχήματος σε διαφορετικά χρώματα (εικ 97).*

☞ *Μεταμόρφωσε την έτοιμη φόρμα ενός πλαστικού μπουκαλιού σε ανθρώπινη φιγούρα, προσθέτοντας κεφάλι και ρούχα με διάφορα υλικά.*

97. Το σύμβολο του καρότου από ένα τρίγωνο. Μίμης Μ. 13 ετών.

98. Τετράγωνο αναπτυγμένο στο χώρο

99. «Η συμπλοκή» Δημήτρης Ι. 12 ετών
Μορφοποίηση της γραμμής σε σύμπλεγμα ανθρώπων

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:03 Page 42

δ. Το βάθος

Προοπτική

100.

101. Τονικές διαφορές ανάμεσα στα μπροστινά και στα πίσω επίπεδα

Πολλές φορές ζωγραφίζοντας θα έχεις αναρωτηθεί με ποιο τρόπο θα μπορούσες να αποδώσεις την αίσθηση του βάθους, π.χ. πώς να κάνεις ένα τοπίο που να έχει μπροστά λουλούδια, πίσω σπίτια και στο βάθος βουνά;

Θα έχεις ασφαλώς παρατηρήσει ότι τα έργα μερικών ζωγράφων δίνουν την εντύπωση ότι κοιτάς την εικόνα από ένα παράθυρο και ότι θα μπορούσες ακόμα και να περπατήσεις μέσα σ' αυτή.

Μπορείς να καταλάβεις τον τρόπο με τον οποίο αλλάζουν τα αντικείμενα λόγω της απόστασης παρατηρώντας τη φύση.

Το μέγεθος

Στην εικόνα 103 σύγκρινε το μέγεθος των καθισμένων ανθρώπων στο πρώτο επίπεδο, με τους ανθρώπους που στέκονται στο βάθος. Στην εικόνα 108 σύγκρινε το μέγεθος του τραπεζιού με εκείνο των σπιτιών.

Η κάλυψη

Σε όλες τις εικόνες παρατήρησε ποιο αντικείμενο καλύπτει και ποιο καλύπτεται, σε σχέση με τη θέση τους στο χώρο.

Οι λεπτομέρειες

Στην εικόνα 100 πού διακρίνεις τις περισσότερες λεπτομέρειες;

102.

103. Μείωση των μεγεθών λόγω της απόστασης

104. Χάρτινη κατασκευή μαθητή της Α' Γυμνασίου

Το χρώμα

Σύγκρινε τα μπροστινά με τα πίσω χρώματα των επίπεδων στις εικόνες 100, 105 και 108.

Θα διαπιστώσεις ότι όποιο αντικείμενο βρίσκεται κοντά φαίνεται μεγαλύτερο απ' αυτό που είναι πιο πίσω. Τα αντικείμενα που είναι κοντά καλύπτουν ένα μέρος όσων βρίσκονται πίσω. Στα αντικείμενα που είναι πολύ κοντά, διακρίνεται ακόμα και η υφή τους, ενώ όσο απομακρύνεται, τόσο λιγότερες λεπτομέρειες φαίνονται.

Όσο πλησιάζουν τ' αντικείμενα, τόσο τα χρώματά τους φαίνονται πιο ζωηρά. Στα μακρινά αντικείμενα τα χρώματα φαίνονται αχνά.

105.

106. Όσο μεγαλώνει η απόσταση, οι λεπτομέρειες χάνονται

Δημιουργώ χώρο

☞ *Στα έργα σου μπορείς να χρησιμοποιήσεις κάθε αλλοίωση χωριστά ή και όλες μαζί. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι κάποιος τρόπος αναπαράστασης του βάθους είναι ο πιο σωστός. Διάλεξε όποιον ταιριάζει στις ανάγκες του έργου σου. Έχεις τη δυνατότητα ακόμα και να τους αγνοήσεις (εικ.109).*

Κατασκευάζω ένα σκηνικό

☞ *Με αφορμή μια φανταστική ιστορία που μπορεί να ζωντανέψει θεατρικά, κατασκεύασε μια μικρή μακέτα σκηνικού. Ένας τρόπος για να εργαστείς είναι αυτός που έχει χρησιμοποιηθεί στην εικόνα 104.*

☞ *Άλλος τρόπος είναι ν' αντικαταστήσεις το χώρο με ένα κουτί ανοιχτό από την μπροστινή του όψη. Τα στοιχεία του σκηνικού σου μπορεί ν' αποτελούνται από διάφορα φυσικά ή βιομηχανικά υλικά, χαρτοπολτό κ.ά.*

107.

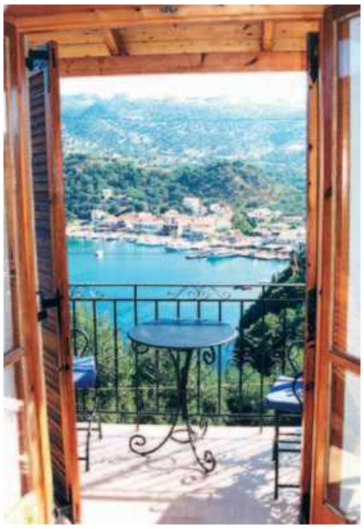

108. Τα κοντινά αντικείμενα καλύπτουν ένα μέρος των μακρινών.

109. «Το Ελληνικό Πάσχα» Παναγιώτα Κ. 12 ετών. Η Παναγιώτα θέλησε να τονίσει το κυκλικό σχήμα του χορού, ζωγραφίζοντας τους χορευτές ακτινωτά γύρω από έναν κύκλο.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:03 Page 44

110. Αν τραβήξουμε γραμμές στις βάσεις και στις κορυφές των σπιτιών, θα βρούμε το σημείο φυγής και το ύψος του ορίζοντα. Αυτό το σημείο αντιστοιχεί στη θέση που βρίσκεται απέναντι από τη θέση του παρατηρητή.

111. Προοπτικό σχέδιο μαθητή Α' Γυμνασίου

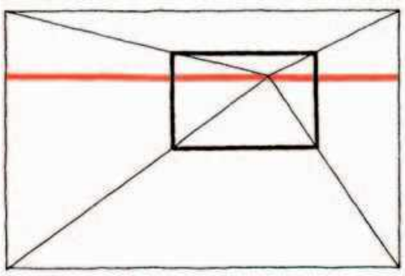

112.

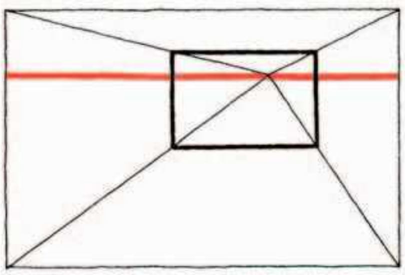

113.

114.112,113,114. Η θέση από την οποία κοιτάζουμε το θέμα ορίζει το ύψος του ορίζοντα και τη θέση του σημείου φυγής.

ε. Το τρισδιάστατο

Γεωμετρική προοπτική

Ένα ζωγραφικό έργο είναι επίπεδο, συνεπώς έχει δυο διαστάσεις: το μήκος και το ύψος. Η τρίτη διάσταση, το βάθος, μπορεί να αποδοθεί με το προοπτικό σχέδιο*. Η προοπτική είναι η τεχνική που μας επιτρέπει να αναπαραστήσουμε τα αντικείμενα με το βάθος τους στον τρισδιάστατο χώρο, με αναλογίες παρόμοιες με τις πραγματικές.

Παρατήρησε τη φωτογραφία 110. Όλες οι γραμμές που φεύγουν προς το βάθος και στην πραγματικότητα είναι παράλληλες, φαίνονται να ενώνονται σ' ένα μοναδικό σημείο, μετατρέπονται δηλαδή σε συγκλίνουσες. Για να κατασκευάσεις ένα προοπτικό σχέδιο, θα χρειαστεί να χρησιμοποιήσεις τρία στοιχεία:

- Τη γραμμή του ορίζοντα που βρίσκεται πάντα στο ύψος του ματιού. Στη θάλασσα μπορούμε να τη διακρίνουμε, διαφορετικά πρέπει να τη φανταστούμε.
- Το σημείο φυγής που βρίσκεται πάντα στον ορίζοντα και σ' αυτό συγκλίνουν και καταλήγουν όλες οι γραμμές του βάθους.

Ζωγραφίζω προοπτικά

☞ *Σχεδίασε προοπτικά μια φανταστική πλατεία. Κόψε από περιοδικά ανθρώπινες φιγούρες και κόλλησέ τις στη σωστή τους θέση. Αν θέλεις, αντί για τις έτοιμες, μπορείς να χρησιμοποιήσεις ζωγραφισμένες φιγούρες.*

☞ *Ζωγράφισε προοπτικά με θέματα: «Μια γωνιά της γειτονιάς μου», «Παρέλαση», «Μακρινό τοπίο».*

στ. Η απόδοση του χώρου

Συγκριτικά παραδείγματα

Η αναπαράσταση του χώρου στη ζωγραφική εξυπηρετεί τις εκφραστικές ανάγκες του καλλιτέχνη και αποτελεί πλαστικό στοιχείο της τεχνοτροπίας του.

Οι Αιγύπτιοι από την 3η χιλιετία π. Χ. πίστευαν ότι η ζωγραφική τους εξασφάλιζε την αιώνια ζωή και ο χώρος τους δεν ήταν περιγραφικός, αλλά επίπεδος και συμβολικός.

Στη Βυζαντινή Τέχνη από τον 4ο αι. μ.Χ. καθιερώθηκε ο συμβολικός χώρος, διότι εναρμονίστηκε με το πνευματικό περιεχόμενο της αγιογραφίας. Το χρυσό φόντο που θαμποφέγγει πίσω από τις ιερές μορφές, συμβολίζει τον ουρανό, όπου τίποτα φυσικό ή ρεαλιστικό δε συντελείται (εικ.115).

115. Θεοφάνης ο Κρης Αρχάγγελος Γαβριήλ 1542

Ο ρεαλιστικός τρόπος απόδοσης του χώρου (κοντά στην πραγματικότητα) συστηματοποιήθηκε και αποθεώθηκε κατά την περίοδο της Αναγέννησης (15ος αι.) Η κατάκτηση της γεωμετρικής προοπτικής έδινε την ψευδαίσθηση ότι η ζωγραφική επιφάνεια είναι ένα άνοιγμα απ' όπου ο θεατής μπορεί να εισχωρήσει στο έργο.

Τα ιδεώδη της Αναγέννησης που ήταν η κλασική τέχνη και η γνώση της επιστήμης αποτέλεσαν για μεγάλο χρονικό διάστημα αποκλειστική κατάκτηση των Ιταλών αναγεννησιακών καλλιτεχνών. Το πάθος όμως για μια τέχνη πιστή στην πραγματικότητα διαδόθηκε την ίδια εποχή και στους καλλιτέχνες του βορρά (εικ.116).

116. Γ. Βαν Άυκ «Ένθρονη Παναγία» 1430

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:04 Page 46

117. Ε. Ντεγκά «Μπαλαρίνα» 1880

118. Κλιούιν « Σφαιρική μη-αντικειμενική σύνθεση» 1922-25.
Ο χώρος αποδίδεται με τη διαφάνεια και την επικάλυψη.

Η αφηρημένη ζωγραφική απέδωσε το χώρο χωρίς την απεικόνιση της υλικής μορφής (εικ.118).

Μια τάση του κυβισμού αμφισβήτησε την αξία της ψευδαίσθησης του βάθους και κατάργησε την απεικόνιση της τρίτης διάστασης (εικ.119).

Στη γλυπτική χώρος θεωρείται το κενό μέσα στο οποίο αναπτύσσεται ο όγκος του γλυπτού. Ο χώρος αποτελεί μέρος της σύνθεσης του γλυπτού που περιβάλλει το γλυπτό και «γεμίζει» τα κενά του. (εικ.117).

Τα έργα της αρχιτεκτονικής συνδυάζουν τον εξωτερικό όγκο με τον εσωτερικό κενό χώρο. Εξωτερικά αποτελούν αναπόσπαστο σύνολο με το χώρο που βρίσκονται, ενώ το εσωτερικό τους βιώνεται σαν λειτουργικός χώρος και αποτελείται από χώρους στάσης και χώρους κίνησης. (εικ.120).

119. Π. Πικάσο «Νεκρή φύση με κιθάρα» 1925.

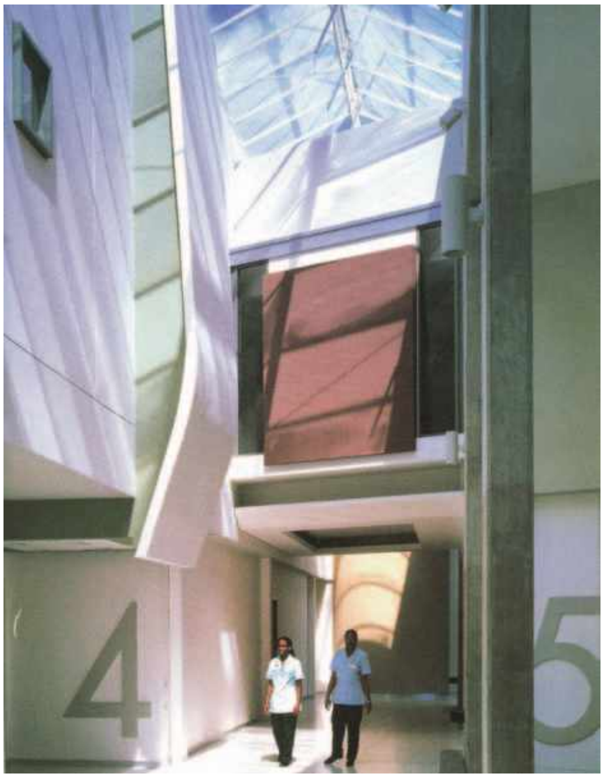

120. Avanti Architects. ACAD Center Κεντρικό Νοσοκομείο του Μίντλεσεξ 1995-2000.

Τι θυμάμαι;

- Παρομοίασε διαφορετικά είδη συνόλων σημείων με φυσικές μορφές και εξήγησε την άποψή σου.
- Πώς δημιουργούνται οι γραμμές και πόσα είδη γραμμών γνωρίζεις;
- Ποια είναι η διαφορά μεταξύ ζωγραφικού και γεωμετρικού σημείου;
- Περίγραψε τα συναισθήματα που σου δημιουργεί μια τεθλασμένη γραμμή και μια γραμμή ελαφρά καμπύλη και προσπάθησε να υποθέσεις τους λόγους.
- Κάνε ένα γρήγορο σχέδιο, χρησιμοποιώντας τη γραμμή που εκφράζει τα συναισθήματα της στιγμής.
- Ποια από τα γεωμετρικά σχήματα θεωρούνται βασικά;
- Μπορείς να αναφέρεις μια στατική και μια δυναμική γεωμετρική μορφή;
- Με ποιους τρόπους αποδίδεται η αίσθηση του βάθους στη ζωγραφική;
- Παρατήρησε προσεκτικά μια καρέκλα που πατάει χαμηλότερα από το ύψος των ματιών σου. Αν διακρίνεις κάποιες διαφορές ανάμεσα στα πόδια της, περίγραψέ τις.
- Πώς εννοούμε το χώρο στη γλυπτική και πώς στη ζωγραφική;
- Αντίγραψε σε τρία διαφανή χαρτιά τα διαφορετικά πλάνα της εικόνας 121 ως εξής: Στο ένα χαρτί απομόνωσε ό,τι βρίσκεται στο πρώτο επίπεδο, στο άλλο σχεδίασε ό,τι υπάρχει στο μεσαίο επίπεδο και στο τρίτο ό,τι υπάρχει στο βάθος. Σύγκρινε μεταξύ τους τις τρεις εικόνες.

121. Ν. Λύτρας «Το ψαριανό μοιρολόι» 1888

Γλωσσάρι

Προοπτικό σχέδιο: Το σχέδιο που απεικονίζει τα αντικείμενα έτσι ώστε να φαίνονται ότι έχουν όγκο και βρίσκονται σ' έναν τρισδιάστατο χώρο.
Μορφικό στοιχείο: Στοιχείο της μορφής.
Μορφοποίηση: Η δημιουργία μιας μορφής.

Μπουζιάνης Γεώργιος (1885-1959) (εικ.94). Σπούδασε στην Αθήνα και το Μόναχο. Υπήρξε ο πρώτος Έλληνας καλλιτέχνης που δημιούργησε στα πλαίσια ενός δυτικού ευρωπαϊκού κινήματος, κατά την εποχή που αναπτυσσόταν. Έπλασε δραματικές, εξπρεσιονιστικές μορφές με πλούσιο χρώμα και εμφανή χειρονομία. Πολλές φορές άρχιζε πρώτα από το χρώμα και στη συνέχεια σχεδίαζε.

Διαμαντόπουλος Διαμαντής (1914-1995) (εικ.96). Ανθρωποκεντρικός ζωγράφος. Στρατεύτηκε για τέσσερα χρόνια και πολέμησε. Από την περίοδο αυτή διαμόρφωσε το προσωπικό του ύφος με τις επικές μορφές, το νευρικό περίγραμμα και τη μεγάλη, τολμηρή φόρμα. Στο έργο του κατατίθενται τα δραματικά του βιώματα στις δύσκολες μέρες της Κατοχής και του Εμφυλίου πολέμου.

5. Η ΔΙΚΗ ΜΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Σχέδιο από τη φύση. Κοινωνικές επιδράσεις στην Τέχνη

α. Βλέπω τον κόσμο απ' την αρχή

Το σχέδιο, όπως και το χρώμα, είναι ένα μέσο επικοινωνίας, μια γλώσσα που σου δίνει τη δυνατότητα να καταγράψεις τις εμπειρίες σου από τον ορατό κόσμο και να τις μεταδώσεις στους άλλους. Με την εξάσκηση στο σχέδιο και με την παρατήρηση των έργων τέχνης θα μάθεις να διαβάζεις τις ιδέες των καλλιτεχνών.

Μελετώντας τη φύση επιδιώκουμε να μάθουμε να ελέγχουμε τα εκφραστικά μας μέσα.

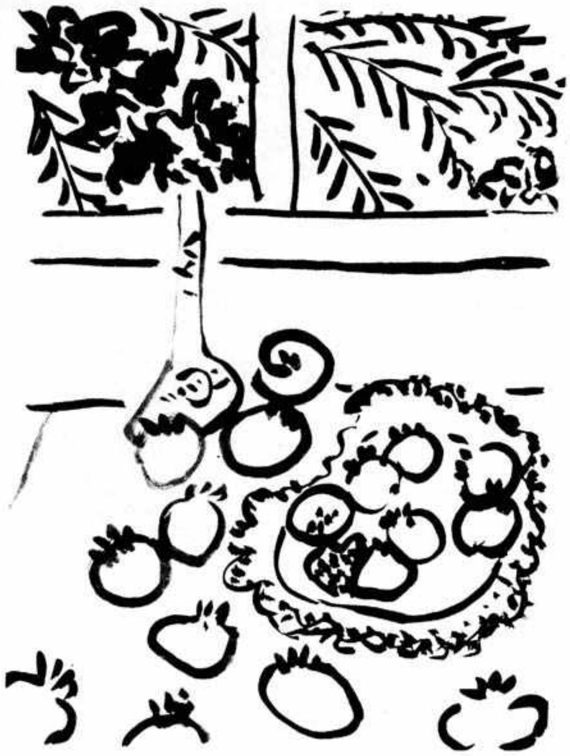

122. Ε. Ματίς « Βάζο και ρόδια» 1947

123. Ραφαέλο «Σκίτσα» 1505-6 Μελέτη κίνησης

Παρατηρώ

Στην καθημερινή ζωή, ανάμεσα από τις άπειρες εικόνες που μας κατακλύζουν, βλέπουμε και αναγνωρίζουμε μόνο εκείνες που ξυπνούν το ενδιαφέρον μας. Όλες οι άλλες εικόνες καταγράφονται στη μνήμη μας συνήθως με τα γενικά χαρακτηριστικά τους ή χάνονται.

Η προσεκτική παρατήρηση της φύσης πλουτίζει την οπτική μας μνήμη με στοιχεία που δίνουν ζωντάνια στο σχέδιό μας.

Αν σου αρέσει να ζωγραφίζεις, μάθε να βλέπεις τον κόσμο σαν να τον έβλεπες για πρώτη φορά. Είναι πολύ σημαντικό να «βλέπουμε» χωρίς προκαταλήψεις.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:04 Page 49

Διαλέγω υλικά

Υπάρχουν πολλών ειδών υλικά σχεδίου. Τα κυριότερα είναι τα στεγνά (μολύβια, κάρβουνα και κραγιόνια) και τα υγρά (μελάνια, τέμπερες, μαρκαδόροι κτλ.).

Άλλα υλικά προσφέρονται για σχέδια με λεπτομέρειες (εικ.124) και άλλα για σχέδια που γίνονται με ελεύθερη χειρονομία (εικ.122).

Το χαρτί που θα δεχθεί τα στεγνά υλικά πρέπει να έχει αρκετά αδρή επιφάνεια ώστε να συγκρατεί τη γραφική ύλη.

Για τα υγρά υλικά θα χρειαστείς χαρτί ανάλογο με το είδος του κάθε χρώματος: απορροφητικό, αν πρόκειται για ακουαρέλα και τέμπερα, ενώ για τα μελάνια είναι προτιμότερο να χρησιμοποιήσεις χαρτί χωρίς μεγάλη απορροφητικότητα.

Διάλεξε το κατάλληλο υλικό, ανάλογα με τον τρόπο που θα ήθελες να σχεδιάσεις.

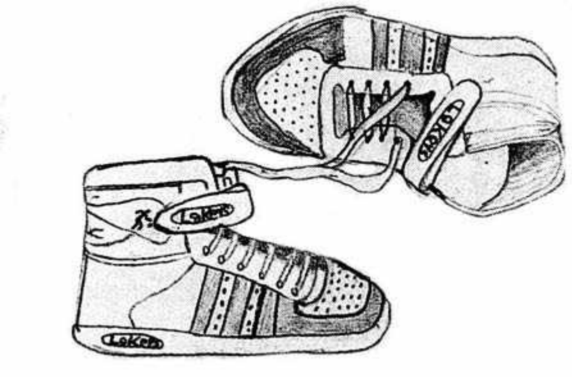

124. «Αθλητικά παπούτσια» Τάσος Π. 11 ετών

Μελετώ το θέμα

Παρατήρησε το θέμα σου από όλες τις πλευρές και ζωγράφισε την όψη που συγκεντρώνει τα περισσότερα χαρακτηριστικά του ή τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία του. Με τις γνώσεις που έχεις αποκτήσει, κοιτάζοντας το θέμα έχεις τη δυνατότητα να διακρίνεις τα χρώματα, τις φόρμες, τις διαστάσεις, τις αναλογίες, τις θέσεις και τους όγκους των αντικειμένων, τη σύνθεσή τους, καθώς και τους χώρους που τα περιβάλλουν.

Δεν χρειάζεται να προσπαθήσεις να λύσεις όλα τα εικαστικά προβλήματα μαζί. Διάλεξε ένα απ' αυτά και επικέντρωσε την προσοχή σου στη φόρμα. Μπορείς να ξεκινήσεις ζωγραφίζοντας απλά αντικείμενα.

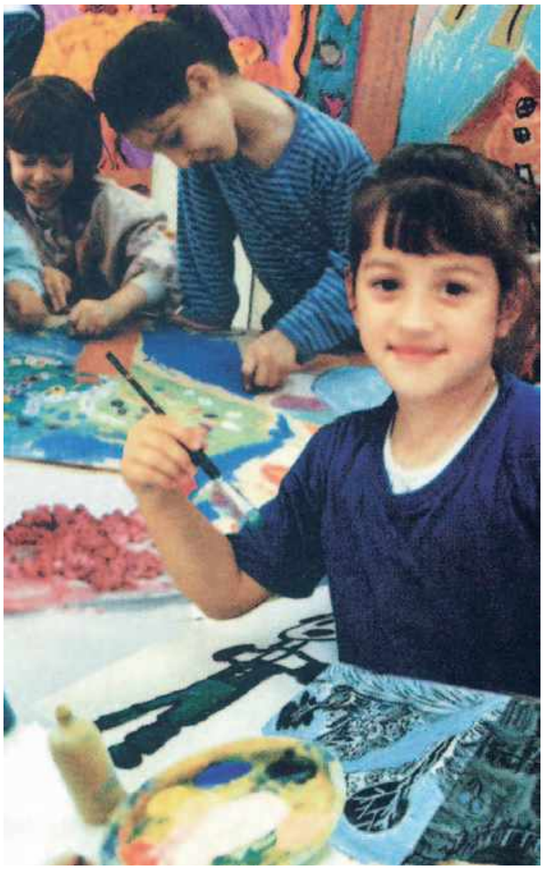

125. Σχεδιάζοντας με πινέλο

Σχεδιάζω

☞ *Ένας ευχάριστος τρόπος σχεδίου είναι να κάνεις με μολύβι, με πινέλο ή με μαρκαδόρο πολλά, γρήγορα σχέδια προσθέτοντας συνεχώς νέα στοιχεία (εικ.123).*

☞ *Η ίδια μελέτη γίνεται και με μια συνεχόμενη γραμμή, με την οποία θα σχεδιάζεις το περίγραμμα του αντικειμένου, περνώντας πολλές φορές το μολύβι σου στο ίδιο σχέδιο. Κάθε φορά θα διορθώνεις τις ατέλειες της προηγούμενης.*

☞ *Αν προτιμάς τα υγρά χρώματα, κάνε μια κηλίδα με το πινέλο σου και διαμόρφωσε το περίγραμμά της.*

126. Κανάτι

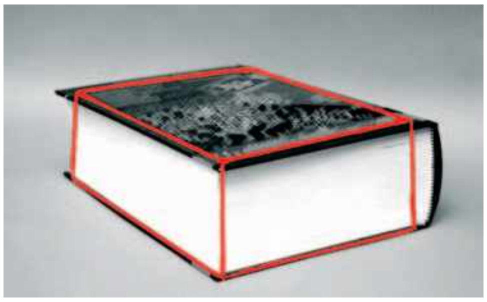

127. Βιβλίο

128. Σύνθεση με κανάτι και βιβλίο

β. Συγκρίνω

Εναρμόνιση μεγεθών

Στην περίπτωση που συναντήσεις δυσκολίες στην ελεύθερη σχεδίαση, προσπάθησε να παρομοιάσεις το θέμα σου με ένα γεωμετρικό σχήμα. Υπολόγισε τις αναλογίες του, βρες ποια είναι η μεγαλύτερη διάσταση και τι διαφορά έχει απ' τη μικρότερη. Παρατήρησε την κατεύθυνσή του (οριζόντια, κάθετη, πλάγια). Έπειτα, συγκρίνοντας τη μορφή του αντικειμένου με τη γεωμετρική, διαμόρφωσε το περίγραμμα (εικ.126, 127).

Σχεδιάζοντας προσπάθησε να διακρίνεις φόρμες (απλά σχήματα) και παρατήρησε πώς αλλάζουν ανάλογα με την οπτική γωνία που βλέπεις το αντικείμενο π.χ. το κυκλικό χείλος της κανάτας φαίνεται σαν έλλειψη, ενώ η παραλληλόγραμμη επιφάνεια του βιβλίου μοιάζει με ρόμβο (εικ 126 και 127).

Στο σχέδιο η γραμμή χρησιμοποιείται συνήθως σαν όριο ανάμεσα στο φως και τη σκιά, γι' αυτό και οι γραμμές σου μπορεί να είναι ανοιχτές ή κλειστές, λεπτές ή χοντρές, συνεχόμενες ή διακοπτόμενες (εικ.123, 124).

Ξεχωρίζω το θέμα

Ένα ολοκληρωμένο σχέδιο χρειάζεται να τοποθετηθεί με ισορροπία στη ζωγραφική επιφάνεια. Είναι σημαντικό να επικεντρώσεις από την αρχή την προσοχή σου στο κυρίως θέμα του έργου.

Για να διαλέξεις το σχήμα του χαρτιού, πλαισίωσε το θέμα σου σαν να το έβλεπες μέσα απ' το φακό μιας φωτογραφικής μηχανής (εικ.128). Το σχήμα του χαρτιού είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτυχθεί η σύνθεση, γι' αυτό και πρέπει να ταιριάζει με τις φόρμες που πρόκειται να ζωγραφιστούν μέσα σ' αυτό (εικ.126,127, 128).

Ένα έξυπνο εργαλείο

Κόψε μια τετράγωνη τρύπα σ' ένα χαρτόνι, μέτρησε το μισό της κάθε πλευράς του τετραγώνου και κόλλησε στα σημεία αυτά δυο τεντωμένες κλωστές, όπως στην εικόνα 129.

Κοιτάζοντας το θέμα σου μέσα απ' το άνοιγμα (με το ένα μάτι) σκέψου με ποιο τρόπο θα το πλαισιώσεις:

- Θέλεις το θέμα να φαίνεται μεγάλο ή μικρό;
- Τι κενά θα έχει σε σχέση με το πλαίσιο;
- Πού είναι το κέντρο της σύνθεσης ; (εικ.130)
- Σε ποιο μέρος του τετραγώνου βρίσκεται η θέση κάθε φόρμας;
- Τι σχέση έχουν μεταξύ τους οι φόρμες των αντικειμένων και των κενών χώρων με το σχήμα του πλαισίου; (εικ.130).

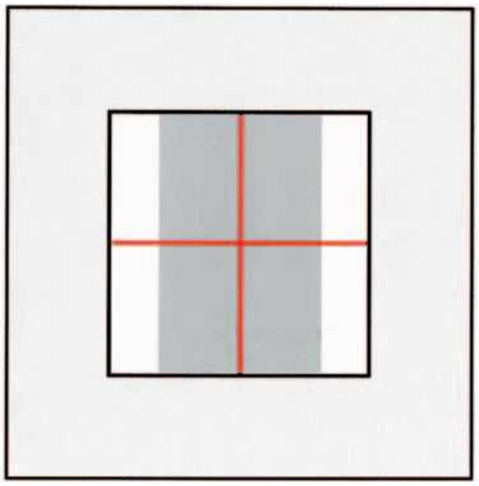

129. Το σχήμα του χαρτιου

130. Η θέση των αντικειμένων

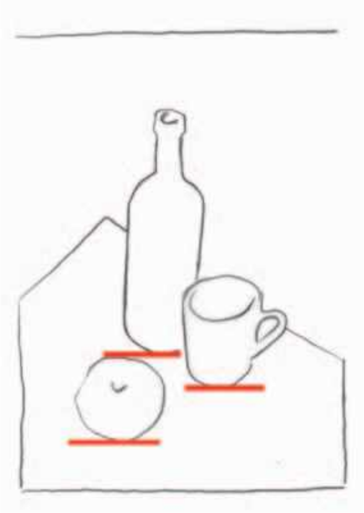

131. Το ύψος των βάσεων των α-
ντικειμένων.

Οι μετρήσεις

Οι συγκρίσεις των μεγεθών μεταξύ τους αποτελούν ένα είδος μέτρησης, που έχει ως στόχο την αρμονία του σχεδίου. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι μέτρησης. Συνήθως διαλέγουμε μια διάσταση του θέματος και μ' αυτή συγκρίνουμε όλα τα υπόλοιπα μεγέθη.

- Παρατήρησε ποια φόρμα περιέχει άλλες και σχεδίασέ την.
- Όρισε στο χαρτί το ύψος του ψηλότερου αντικειμένου.
- Σύγκρινέ το με τα ύψη των υπόλοιπων αντικειμένων και σημείωσέ τα.
- Όρισε το ύψος του σημείου που πατά κάθε αντικείμενο (εικ. 131).
- Παρατήρησε ποιο αντικείμενο είναι μπροστά και ποιο πίσω, ποιο καλύπτει και ποιο καλύπτεται.
- Βρες ποια φόρμα είναι η φαρδύτερη και σύγκρινέ την με τις άλλες.
- Παρατήρησε τα χαρακτηριστικά της κάθε φόρμας.
- Σχεδίασε τις φόρμες που περιέχονται στις μεγάλες και τις μικρότερες που περιέχονται μέσα σ' αυτές (εικ. 131).

Συσχετίζω και μετρώ

☞ *Χρησιμοποίησε όποιον τρόπο μέτρησης σε εξυπηρετεί για να μετρήσεις τις αναλογίες ενός αντικειμένου. Μπορείς να επινοήσεις και δικούς σου τρόπους ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε σχεδίου.*

☞ *Δημιούργησε μια σύνθεση στο χώρο και φωτογράφισέ την από πολλές διαφορετικές θέσεις προσέχοντας κάθε φορά πώς θα την πλαισιώσεις. Κόλλησε τις φωτογραφίες σου σε μια επιφάνεια και παρατήρησε τις διαφοροποιήσεις κάθε φόρμας.*

☞ *Σχεδίασε μια σύνθεση με τρία- τέσσερα αντικείμενα: Σε χωριστά προσχέδια μελέτησε τις αναλογίες του καθενός αντικειμένου και σε άλλα τις φόρμες των κενών χώρων που βρίσκονται ανάμεσα και γύρω από τα αντικείμενα. Έπειτα με τη βοήθεια των προσχεδίων σχεδίασε όλα τα αντικείμενα σε μια ενιαία σύνθεση.*

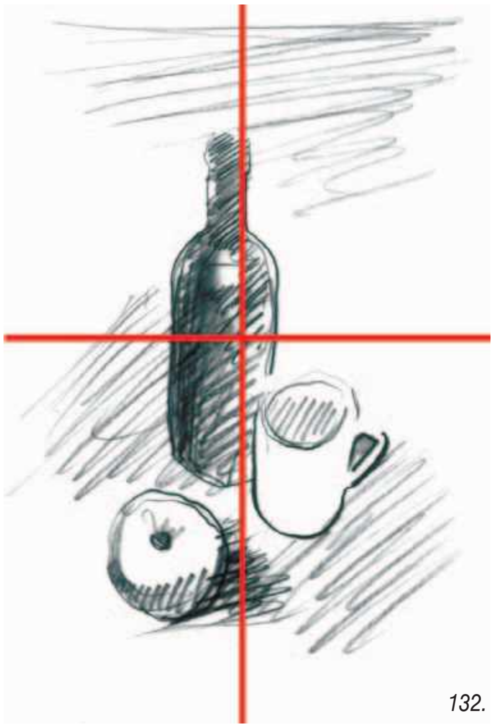

132.

133. Λ. Ντα Βίντσι « Η Αγία Άννα, η Παρθένος και το θείο βρέφος» 1501-1507

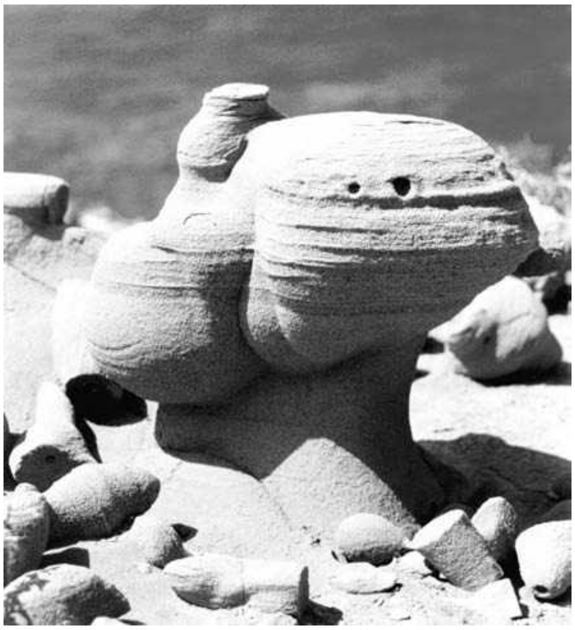

134. Σχηματισμοί βράχων, δημιουργήματα της φύσης

γ. Το παιχνίδι του φωτός και της σκιάς

Φωτοσκίαση

Κάθε αλλαγή του φωτισμού αλλάζει την όψη των αντικειμένων αναδεικνύοντας διαφορετικές φόρμες. Το φως δημιουργεί στα αντικείμενα περιοχές φωτεινές και σκοτεινές.

Όσο πιο κοντά στην πηγή του φωτός βρίσκονται οι επιφάνειες, τόσο πιο φωτεινές φαίνονται και το αντίθετο. Στα σημεία που γειτονεύουν οι σκοτεινές με τις φωτεινές φόρμες, η αντίθεσή τους γίνεται πιο έντονη: οι φωτεινές φαίνονται πιο ανοιχτές, ενώ οι σκοτεινές φαίνονται πιο σκούρες. (εικ. 133, 137)

Οι σκιές διακρίνονται σε αυτοσκιές (σκιές στο ίδιο το αντικείμενο) και σε ερριμμένες (σκιές που πέφτουν από το ένα αντικείμενο στο άλλο, εικ.134, 136, 137). Οι ερριμμένες σκιές είναι συνήθως πιο σκοτεινές (εικ.135,137).

Στη ζωγραφική η αίσθηση του όγκου και της ατμόσφαιρας αποδίδεται με τονικές κλίμακες. Η βασική τονική κλίμακα περιλαμβάνει τρεις τόνους:

Λευκό-Το λαμπρό φως
Ενδιάμεσο γκρίζο-Η σκιά
Γκριζόμαυρο- Η ερριμμένη σκιά

Η γλώσσα της φωτοσκίασης

Το φως έχει ταυτιστεί στη συνείδηση του ανθρώπου με τη θερμότητα, τη γνώση, το «καλό», ενώ οι σκιές παριστάνουν το σκοτάδι, το μυστήριο, το «κακό». Ανάλογα με τον τρόπο που φωτίζεται η φύση εμπνέει διαφορετικά συναισθήματα: μυστήριο, ένταση, γαλήνη κτλ.

Οι ζωγράφοι της Αναγέννησης, επηρεασμένοι από την κλασική αρχαιότητα, εκφράζοντας τη χαρά της ζωής και την εμπιστοσύνη στα επιτεύγματα του ανθρώπου αξιοποίησαν τη φωτοσκίαση (κιαροσκούρο) για να πλάσουν μορφές σαν ανάγλυφες. Σβήνοντας τους τόνους τους βαθμιαία τον ένα μετά τον άλλο, δίνουν την εντύπωση πως οι μορφές του πίνακα έχουν όγκο. Η τεχνική αυτή ονομάστηκε σφουμάτο (εικ.133).

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:04 Page 53

Φωτοσκιάζω

☞ Σχεδίασε ένα αντικείμενο προσπαθώντας με το δικό σου τρόπο ν' αποδώσεις τον όγκο του. Κοιτάζοντας το θέμα σου με μισόκλειστα μάτια παρατήρησε τις φωτεινές και τις σκιερές περιοχές. Βρες τον ανοιχτότερο, το σκουρότερο και τον ενδιάμεσο τόνο. Προσπάθησε να διακρίνεις τις φόρμες των σκοτεινών περιοχών.

☞ Παρατήρησε μια σύνθεση με δυο-τρία αντικείμενα όπως προαναφέραμε. Έπειτα προσπάθησε να μελετήσεις τη φωτοσκίαση χωρίς προηγουμένως να φτιάξεις το περίγραμμα των αντικειμένων: Χρησιμοποιώντας μαλακό μολύβι ή κάρβουνο, με γρήγορες κινήσεις, σκούρινε τις περιοχές του χαρτιού σου που αντιστοιχούν στα φωτεινά και στα σκιερά μέρη του θέματός σου. Μελέτησε τις φόρμες τους τόνους και τους συσχετισμούς μεταξύ τους.

☞ Αντίγραψε το περίγραμμα ενός σχεδίου σου σε μια διάφανη ζελατίνα με μαρκαδόρο οινοπνεύματος. Σ' ένα άλλο χαρτί, (παίρνοντας τα μέτρα από τη ζελατίνα) σχεδίασε το φόντο και πρόσθεσε τους τόνους του. Ακουμπώντας τη ζελατίνα με το σχέδιο στο φωτοσκιασμένο χαρτί, θα έχεις ένα πολύ ενδιαφέρον αποτέλεσμα.

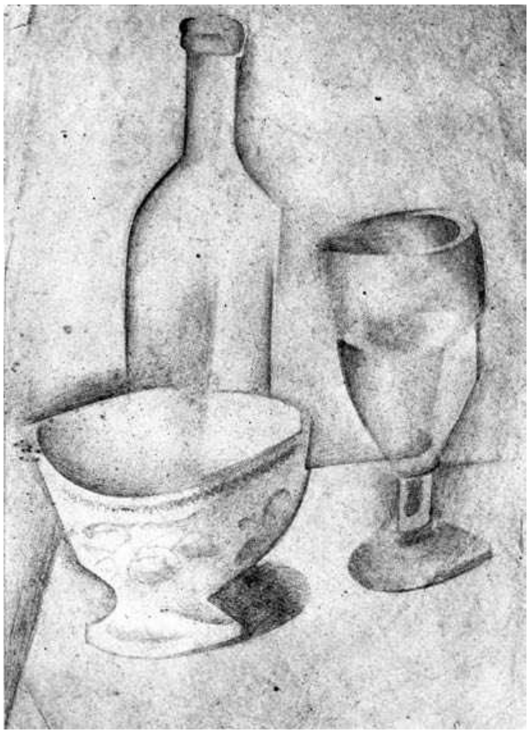

135. Χ. Γκρι «Μπουκάλι, μπολ και ποτήρι» 1918

136. Τζ. Μοράντι «Νεκρή φύση με έξι αντικείμενα» 1930

137. «Νεκρή φύση» Γιώργος Γ.13 ετών

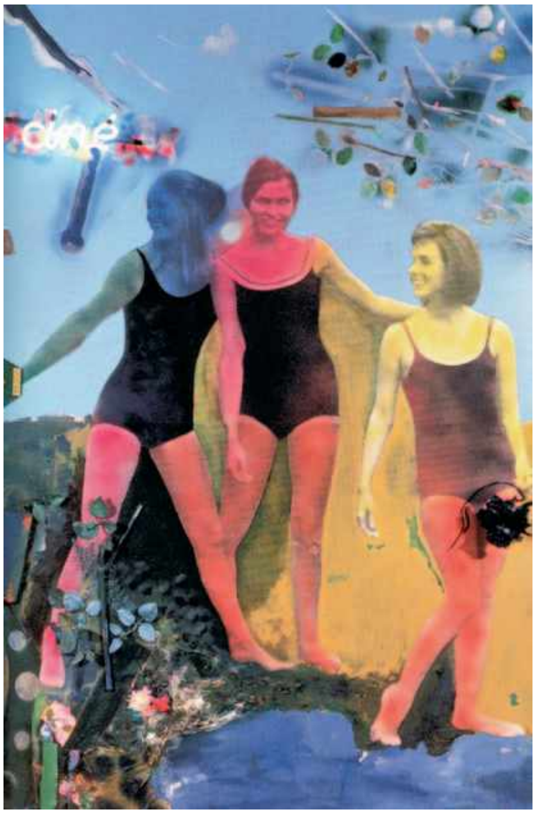

138. Μ. Ράις «Σινεμά» 1964

139. Σεζάρ «Αντίχειρας» 1963 Ντεφάνς Παρίσι.

δ. Δημιουργικό, εκφραστικό σχέδιο

Ο κόσμος κι εγώ

Παρατηρώντας την εξωτερική όψη των αντικειμένων θυμήσου ότι καθένα από αυτά αποτελείται από κάποιο υλικό, έχει συγκεκριμένες ιδιότητες και τη δική του λειτουργία. Έχοντας υπόψη σου αυτά, θα μπορέσεις να δώσεις ζωντάνια στο έργο σου. Η δική σου όμως δημιουργική σφραγίδα είναι η σχέση που έχεις με τα ίδια τα πράγματα.

Όπως αναπτύσσουμε σχέσεις με τους ανθρώπους, επειδή πιθανόν μας έλκουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, έτσι και κάθε αντικείμενο εμπνέει στον καθένα μας ξεχωριστά συναισθήματα: Το υλικό, το σχήμα, η χρήση του, οι μνήμες με τις οποίες έχει συνδεθεί, ίσως αποτελούν λόγους για να πάρει αξία στη συνείδησή μας.

Αλλάζοντας τα δεδομένα

Πριν ακόμα σχεδιάσεις το θέμα σου, ψάξε να βρεις το λόγο που σε ώθησε να ασχοληθείς μ' αυτό. Έχοντας την εμπειρία της μελέτης της φύσης, μπορείς να παραβλέψεις ή ν' αλλάξεις ορισμένα στοιχεία, με σκοπό να αναδείξεις εκείνα που για σένα είναι σημαντικά.

Μερικές φορές η εντύπωση μιας μορφής είναι τόσο έντονη, που σε οδηγεί να παραβιάσεις τις αναλογίες. Αν η υπερβολή αυτή σου δώσει κάποια ιδέα και μπορέσεις να την αξιοποιήσεις, το αποτέλεσμα μπορεί να είναι ένα ωραίο και εκφραστικό έργο. Άλλοτε πάλι η ιδέα για τον τρόπο που θα χειριστείς τα πλαστικά σου μέσα μπορεί να διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια της μελέτης του θέματός σου.

Οι καλλιτέχνες δημιουργούν

Στα έργα των καλλιτεχνών θα ανακαλύψεις υπέροχες ιδέες που θα τροφοδοτήσουν τη φαντασία σου.

Στο έργο της Μαριάλ Ράις (εικ.138), ο κόσμος του κινηματογράφου, εκφράζεται με τα ίδια του τα μέσα: το φως, την οφθαλμαπάτη και τη μίμηση της πραγματικότητας. Το σχέδιο έχει αντικατασταθεί από κομμάτια επιχρωματισμένων φωτογραφιών, που απεικονίζουν κορίτσια που ποζάρουν στο φακό. Τα χρώματα περιορίζονται στα τρία βασικά και απλώνονται ακατέργαστα.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:04 Page 55

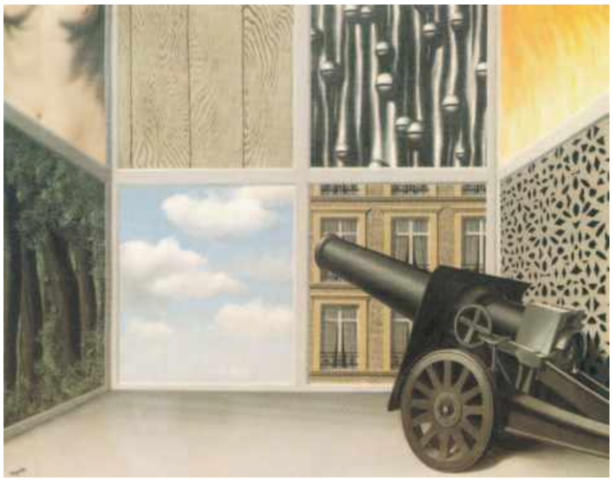

140. Ρ. Μαγκρίτ «Στην απαρχή της ελευθερίας» 1929

140. Ρ. Μαγκρίτ «Στην απαρχή της ελευθερίας» 1929

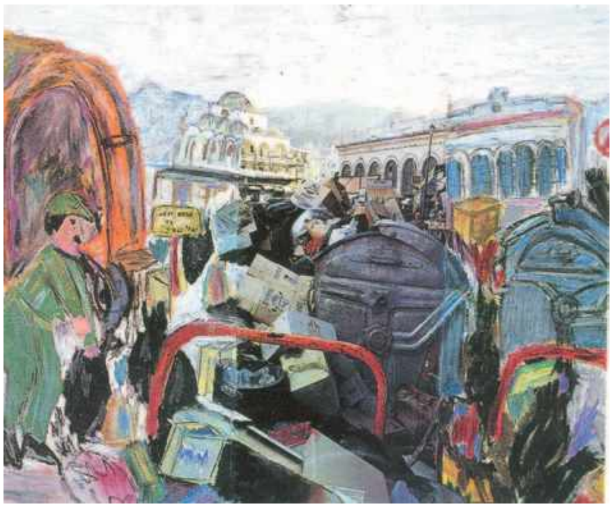

142. « Σκουπίδια» συμπλήρωση φωτογραφίας Ελένη Λ .14 ετών

Τη σύνθεση συμπληρώνουν τρισδιάστατα πλαστικά λουλούδια και ένα φως (νέον). Το έργο δίνει την εντύπωση των εικόνων του κινηματογράφου.

Στην εικόνα 139 το γιγάντιο νατουραλιστικό δάκτυλο τοποθετημένο δίπλα σ' ένα σύγχρονο κτίριο με δυναμική φόρμα, δίνει φανταστική διάσταση σ' έναν καθημερινό χώρο.

Ο Μαγκρίτ πλάθει το θέμα του μ' ένα λεπτομερές σχέδιο και με αυστηρή, γεωμετρική προοπτική. Το προοπτικό σχέδιο επενδύεται με ετερόκλιτα θέματα και οι συσχετισμοί των μεγεθών ανατρέπονται, ο εσωτερικός με τον εξωτερικό χώρο εναλλάσσονται δημιουργώντας ονειρική ατμόσφαιρα (εικ. 140).

Μετασχηματισμοί

☞ *Σχεδίασε συνδυασμούς ετερόκλητων πραγμάτων, χώρους μαγικούς με παράξενες διαστάσεις, αλλοιωμένα σχήματα και φανταστικά χρώματα.*

☞ *Κάνε ένα σχέδιο τριών-τεσσάρων αντικειμένων σε φυσικό μέγεθος. Αντίγραψε σε ένα διαφανές χαρτί τα περιγράμματα, κατόπιν αντίγραψε το κάθε αντικείμενο σε υλικά με διαφορετικά πάχη: χαρτόνια, οντουλέ χαρτί, φελιζόλ κ.ά. Κόψε τα και κόλλησέ τα σ' ένα κομμάτι φελιζόλ οργανώνοντας παράλληλα το χώρο με τα ίδια υλικά. Μπορείς να προσθέσεις κουτάκια, υλικά συσκευασίας, πλαστικά ποτήρια και άλλα. Χρωμάτισε το έργο σου με δύο χρώματα (εικ.141).*

☞ *Αντίγραψε με καρμπόν κάθε φόρμα ενός σχεδίου σου πάνω σε φωτογραφίες που απεικονίζουν διαφορετικές ποιότητες υλικών: χώμα, πανί, δέρμα κ.ά. Στη συνέχεια, κόψε τις φόρμες από τις φωτογραφίες και κόλλησέ τις πάνω στο σχέδιό σου. Συμπλήρωσε τα κενά με χρώμα, προσέχοντας τους συνδυασμούς στο σύνολο του έργου σου.*

143. Πολύκλειτος «Δορυφόρος ή Κανών»
Ρωμαϊκό αντίγραφο περ. 430 π. Χ.

ε. Ο άνθρωπος

Κίνηση και αναλογίες

Το σχέδιο της ανθρώπινης φιγούρας (μορφής) είναι ένα από τα πιο αγαπημένα θέματα των καλλιτεχνών αλλά και των παιδιών. Ωστόσο, είναι ένα θέμα αρκετά πολύπλοκο, διότι αλλάζει συνεχώς με κάθε κίνηση του ανθρώπου.

Οι αναλογίες

Αν παρατηρήσεις έναν όρθιο άνθρωπο ανφάς, θα δεις ότι έχει μια συμμετρική φόρμα και η σπονδυλική του στήλη ταυτίζεται με τον άξονα συμμετρίας*.

Οι Έλληνες γλύπτες της κλασικής εποχής μελέτησαν με ακρίβεια τις αναλογίες της ανθρώπινης φιγούρας και διαπίστωσαν ότι έχει κάποια σταθερά χαρακτηριστικά. Ο γλύπτης Πολύκλειτος τον 5ο αι. π.Χ. επιχείρησε να δώσει τον ορισμό των ιδανικών αναλογιών του ανθρώπινου σώματος γράφοντας ένα βιβλίο, τον «Κανόνα».

Κατά την άποψη που επικρατούσε στην εποχή του, το σωματικό κάλλος προέρχεται από τη συμμετρία του σώματος. Εφαρμογή της θεωρίας αυτής έκανε στο άγαλμά του «Δορυφόρος» που ονομάστηκε και «Κανών» (εικ.143).

Η κίνηση

Γνωρίζουμε ότι οι κινήσεις του σώματος είναι καθορισμένες. Ο όγκος του αποτελείται από τη σάρκα η οποία έχει βέβαια ελαστικότητα, στηρίζεται όμως σ' έναν άκαμπτο σκελετό. Τα σημεία που λυγίζουν κατά την κίνηση είναι οι αρθρώσεις: ώμοι, αγκώνες, γόνατα κτλ.

Οι ατομικές διαφορές στη διάπλαση και στη στάση του σώματος είναι ανάλογες με το φύλο, την ηλικία και τις συνήθειες του κάθε ανθρώπου.

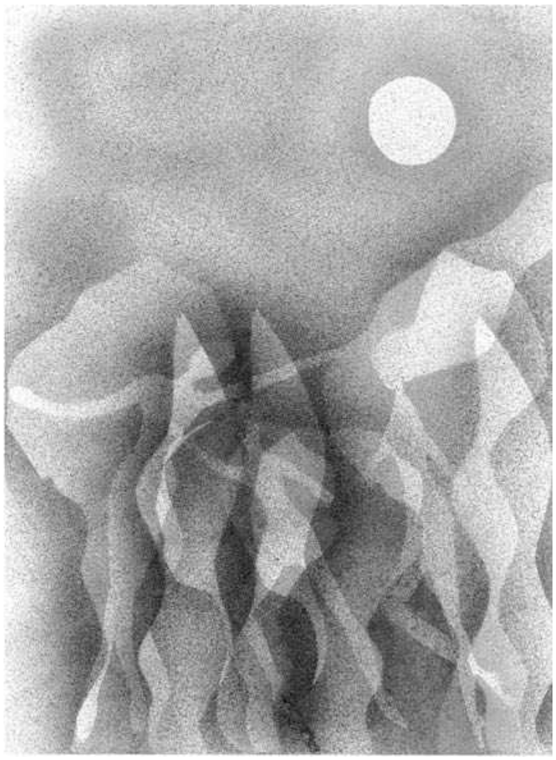

144. «Ο χορός» Νάγια Κ.14 ετών

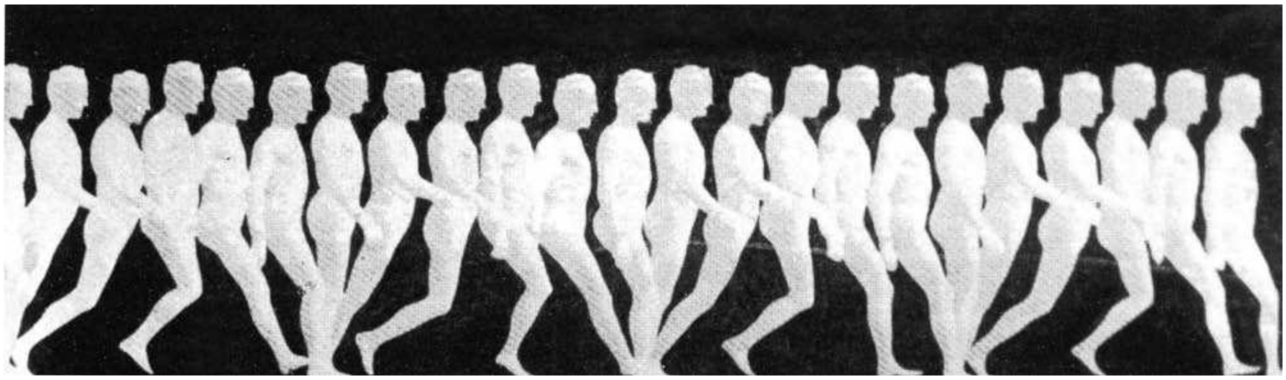

145.

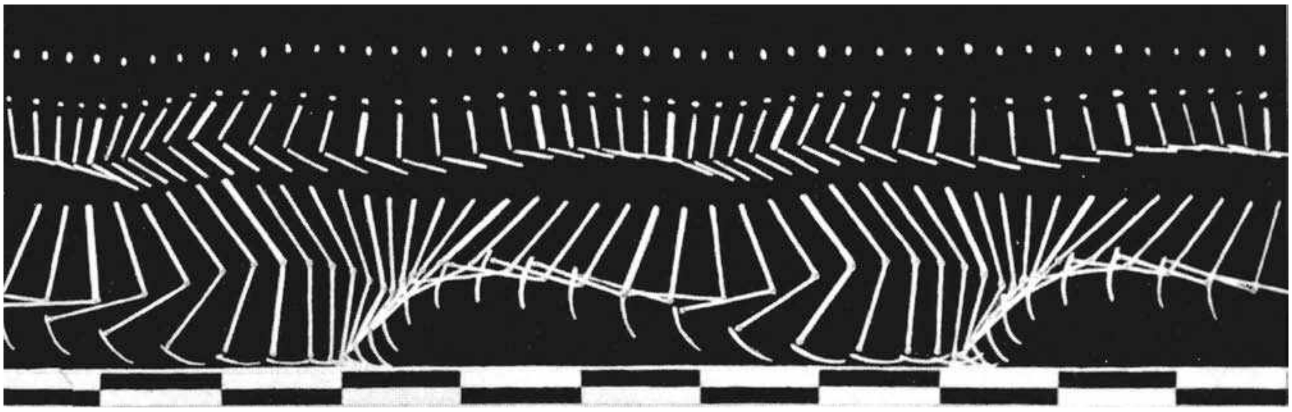

146. 145, 146. Ε. Ζ.. Μάρεϋ «Χρονογραφικές σπουδές ανθρώπινης φιγούρας σε κίνηση» 1886

Σχεδιάζω ανθρώπους

☞ Ονομάτισε τα μέρη του σώματος και περίγραψε τις φόρμες τους. Προσπάθησε να τις παρομοιάσεις με γεωμετρικές φόρμες. Σύγκρινε τα μεγέθη τους και συσχέτισέ τα με τις συνολικές διαστάσεις του ανθρώπινου σώματος.

☞ Ζωγράφισε το άθλημα που αγαπάς: Κάνε ένα απλό σχέδιο με τους άξονες ενός αθλητή σε διαφορετικές στάσεις (εικ. 146). Στη συνέχεια σχεδίασε γύρω από τους άξονες αυτούς τους όγκους του σώματός του και πρόσθεσε τις λεπτομέρειες.

☞ Σχεδίασε μια οικογενειακή σκηνή: Μελέτησε τις αναλογίες κεφαλιού-σώματος σε μικρή και μεγάλη ηλικία (εικ. 143 και 147). Σχεδίασε παιδιά και ενήλικες σε κινήσεις που φανερώνουν κάποιου είδους επικοινωνία.

147. Δ. Χαρισιάδης «Σαρακατσανάκι» Δεκαετία του 1940.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:04 Page 58

148. Σ. Καλαφάτης «Στο καφενείο» 2003

149. Κ. Ζυρίνης «Παιδί από τη Μποτσουάνα» 2004

150. Ντ. Κέσελ «Μετά τη μάχη» 1944

151. Ντ. Κέσελ «Ορφανό απ' το Δίστομο» 1940-41.

στ. Προσωπογραφία

Αναλογίες και χαρακτηριστικά

Το πρόσωπο θεωρείται ο καθρέφτης της ψυχής, γιατί φανερώνει το χαρακτήρα και τα συναισθήματα του ανθρώπου. Το πέρασμα του χρόνου αφήνει τα σημάδια του πάνω στο πρόσωπο, παγιώνοντας εκφράσεις που καταγράφουν την ιστορία του (εικ. 148-150).

Από το μεγάλο σχήμα στο μικρό

Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να ζωγραφίσεις ένα κεφάλι. Μια πρόταση είναι να το μελετήσεις όπως οποιοδήποτε άλλο σχήμα, βρίσκοντας δηλαδή πρώτα τις γενικές του αναλογίες και μετά τις επιμέρους (βλ. τετράδιο σελ. 16).

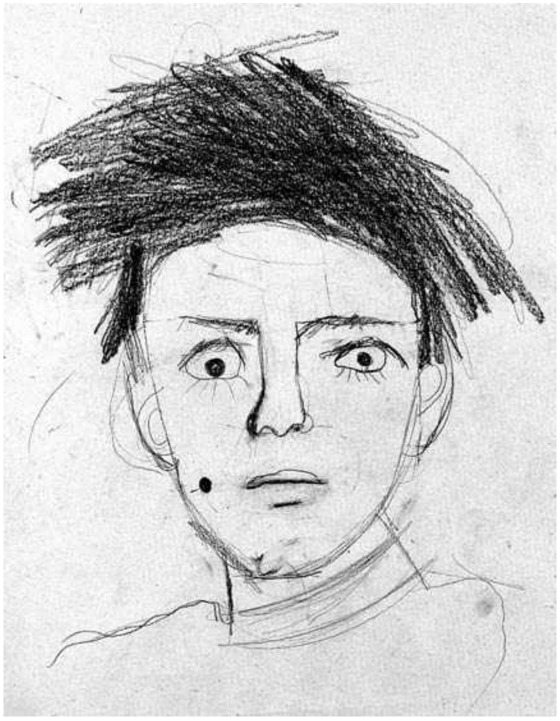

152. «Αυτοπροσωπογραφία» Νίκος Κ.

Ο χαρακτήρας

Με βάση ένα προσχέδιο που ορίζει τις γενικές αναλογίες ενός κεφαλιού, μπορείς να διαμορφώσεις τις ατομικές διαφορές του συγκεκριμένου προσώπου που σχεδιάζεις: Παρατήρησε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της φόρμας του προσώπου, των ματιών, της μύτης και του στόματος όπως και τις φόρμες του μετώπου, των μάγουλων, του σαγονιού και του κρανίου. Υπολόγισε τον όγκο των μαλλιών. Πρόσεξε το είδος και την κίνησή τους. Συσχέτισε τη φόρμα του λαιμού με το κεφάλι.

Η προσωπογραφία στους αιώνες

Η ανθρώπινη μορφή στο πέρασμα των αιώνων έγινε πηγή έμπνευσης για πολλούς καλλιτέχνες. Επηρεασμένοι κάθε φορά από τις ιδέες της εποχής τους επιχείρησαν να φωτίσουν την ανθρώπινη ύπαρξη με προσωπογραφίες, ποιήματα και τραγούδια, που έδιναν στο πρόσωπο τη διάσταση του συμβόλου.

ζ. Κοινωνικά και ανθρώπινα

Κοινωνικές επιδράσεις στο πορτραίτο

Παρατήρησε προσεκτικά τα παρακάτω πορτραίτα 154, 155, 156 και 153. Το κεφάλι της πριγκίπισσας με την ακριβή, γεωμετρική του οργάνωση αντικατοπτρίζει την αυστηρή ιεραρχική δομή της αιγυπτιακής κοινωνίας του 14ου αι π.Χ. (εικ. 154).

Ο δημιουργός του ανάγλυφου της μικρής κόρης (εικ. 155) εμπνέεται από τα ιδανικά της ελευθερίας και της δημοκρατίας της κλασικής εποχής του 5ου π.Χ αιώνα, βασικό γνώρισμα της οποίας ήταν το μέτρο. Παραλείποντας τις ατέλειες από τα χαρακτηριστικά και τηρώντας τις ιδανικές αναλογίες, εξιδανικεύει τη μορφή και πλάθει έναν τύπο. Παράλληλα όμως με τη χάρη της κίνησης και τον απαλό κυματισμό των μαλλιών, τονίζει την ανθρώπινη υπόσταση και το κάλλος της εφηβείας.

Η στροφή της ελληνιστικής περιόδου προς τη φύση και το άτομο οδηγεί τους καλλιτέχνες στην περιγραφική απεικόνιση των ατομικών χαρακτηριστικών. Στο ανδρικό κεφάλι (εικ. 156), η απόδοση των χαρακτηριστικών και η μελαγχολική έκφραση συνθέτουν την εικόνα ενός καθημερινού ανθρώπου.

153. Π. Πικάσο «Μάγια» 1943

Το πορτραίτο της Μάγια αποπνέει τρυφερότητα (εικ.153). Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Πικάσο το σχεδίασε την ίδια εποχή που επιχειρούσε να φτιάξει αφαιρετικά έργα αναπλάθοντας την εικόνα του προσώπου.

Χαρακτηρίζω και ζωγραφίζω

☞ *Παρατήρησε την έκφραση των ανθρώπων στις εικόνες 148-151 και προσπάθησε να φανταστείς τις σκέψεις, τα συναισθήματα και το χαρακτήρα τους.*

☞ *Μεγέθυνε φωτοτυπικά τις παραπάνω φωτογραφίες, αντίγραψέ τις σ' ένα διαφανές χαρτί και σύγκρινε στα σχέδια τις διαφορές των μορφών και της κάθε φόρμας ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και την έκφρασή τους.*

☞ *Κάνε την αυτοπροσωπογραφία σου, κοιτάζοντας σ' έναν καθρέφτη.*

154. «Κεφάλι πριγκίπισσας» Αίγυπτος 1358 π. Χ. ασβεστόλιθος

155. Λεπτομέρεια από επιτάφιο μνημείο μικρής κόρης Θεσσαλονίκη 440 π.Χ μάρμαρο.

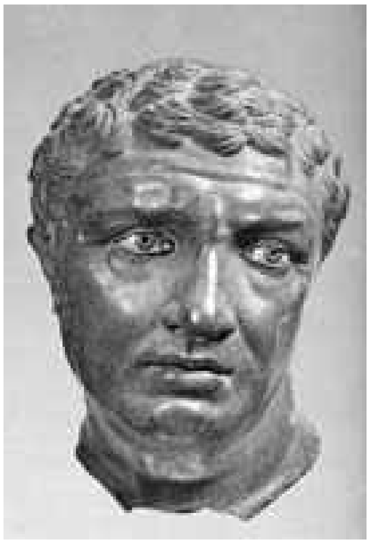

156. « Κεφάλι» Δήλος Περίπου 100 π. Χ. χαλκός.

Τι θυμάμαι;

- Σε τι μας βοηθάει η παρατήρηση της φύσης;
- Προσπάθησε να ζωγραφίσεις το σπίτι σου από μνήμης και μετά από παρατήρηση. Σύγκρινε τα δυο σχέδια.
- Σε σκοτεινό δωμάτιο φώτισε ένα αντικείμενο από διαφορετικές θέσεις. Σημείωσε τι συναισθήματα σου εμπνέει η ατμόσφαιρα που δημιουργείται από κάθε φωτισμό.
- Μπορείς να προτείνεις μια ιδέα για τη δημιουργία ενός δημιουργικού, εκφραστικού σχεδίου;
- Ποιο είναι το κυριότερο εκφραστικό στοιχείο στο γλυπτό δάχτυλο του Σεζάρ (εικ. 139) και ποιο στο έργο του Μαγκρίτ; (εικ. 140)
- Γιατί άραγε η Μ. Ράις χρησιμοποίησε νέον στο έργο της «Σινεμά»;

157. «Γυναικείο προφίλ» Κάσσυ Α. 13 ετών

- Περίγραψε τα συμμετρικά στοιχεία που διακρίνεις στο ανθρώπινο σώμα.
- Μπορείς να βρεις τις κυριότερες διαφορές ανάμεσα στους τρόπους που παρουσιάζονται οι μορφές στις εικ. 154,155 και 156;
- Ποιο πλαστικό στοιχείο φαίνεται να γοητεύει την Κάσσυ και πώς λειτουργεί στο έργο της; (εικ. 157)
- Παίξε με τους φίλους σου το παιχνίδι της παντομίμας μαντεύοντας τίτλους ταινιών από εκφράσεις και κινήσεις.

Γλωσσάρι

Άξονας συμμετρίας: Η φανταστική ευθεία που περνάει από τη μέση ενός συμμετρικού αντικειμένου και το χωρίζει σε δύο ίδια μέρη τοποθετημένα σαν να καθρεφτίζονται.

Ντα Βίντσι Λεονάρντο (Leonardo da Vinci 1459-1519). Ιταλός ζωγράφος αλλά και γλύπτης, αρχιτέκτονας, πολεοδόμος, εφευρέτης, μουσικός και συγγραφέας. Η πολυτάλαντη προσωπικότητά του ενσάρκωσε το ιδανικό της Αναγέννησης. Τα σχέδιά του είναι ανεπανάληπτης ποιότητας. Η επιστημονική του μελέτη περιλαμβάνει παρατηρήσεις για τις αναλογίες, την προοπτική, την ανατομία, τη γεωλογία καθώς και εφευρέσεις (εικ. 133)

Πικάσο Πάμπλο (Pablo Picasso, 1881-1973). Ισπανός εικαστικός καλλιτέχνης. Από τα νεανικά του ακόμα έργα είναι φανερή η εξαιρετική του ικανότητα αφομοίωσης των πιο διαφορετικών επιρροών, καθώς και η τάση του να πειραματίζεται απεριόριστα.

Κάτω από την επίδραση της πρωτόγονης τέχνης και του Σεζάν σημειώνεται στην τέχνη του μια πραγματικά επαναστατική αλλαγή. Στην προσπάθειά του ν' αποδεσμευτεί από τη φυσική εμφάνιση του μοντέλου, συνδυάζοντας την οργάνωση της σύνθεσης με την ελευθερία, οδηγήθηκε στην τεχνοτροπία του κυβισμού. Τα έργα του δε μιμούνται την πραγματικότητα της φύσης, αλλά αποτελούν μια αυτόνομη πραγματικότητα. Ασχολήθηκε με μια ευρύτατη γκάμα τεχνοτροπιών και μορφών τέχνης, όπως η χαρακτική, η κεραμική και οι κατασκευές.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:04 Page 61

158. Ανάλυση της κίνησης

6. ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΣΧΕΔΙΟ

Εξέλιξη και λειτουργία

α. Μαγικές εικόνες

Η ιστορία του κινουμένου σχεδίου

Η εποχή των εφευρέσεων

Για τους περισσότερους από εμάς το κινούμενο σχέδιο (animation) έχει συνδεθεί με τις πιο ευχάριστες στιγμές της παιδικής μας ηλικίας. Και ποιος δε μαγεύτηκε από τις ονειρικές σκηνές της «Φαντασίας»;

Η ιδέα της απόδοσης της κίνησης του σχεδίου απασχόλησε τους ανθρώπους από τη εποχή των σπηλαίων. Ο Πλάτωνας περιγράφει μια σκοτεινή αίθουσα όπου προβάλλονταν κινούμενες σκιές. Οι κινούμενες εικόνες αποτέλεσαν βασικό στοιχείο της τέχνης στην κοινωνία της Άπω Ανατολής.

Κατά τον 11ο αι. διαπιστώθηκε ότι το ανθρώπινο μάτι διατηρεί την εικόνα περισσότερο χρόνο απ' όσο πραγματικά διαρκεί αυτή και την αναμειγνύει με την επόμενη. Το φαινόμενο ονομάστηκε μετείκασμα. Εφαρμόζοντας τη νέα ανακάλυψη αναλύθηκε η κίνηση σε διαδοχικές εικόνες που εναλλάσσονταν με ταχύτητα μπροστά σ' ένα φως δίνοντας την εντύπωση ότι οι μορφές κινούνται (εικ. 158, 159). Οι πρώτες μορφές κινουμένου σχεδίου εντυπωσίαζαν και μάγευαν τα πλήθη.

Από τη «μαγεία» στον κινηματογράφο

Η αρχική ιδέα της ανάλυσης της κίνησης τελειοποιείται με μια σειρά εφευρέσεων. Η κίνηση έπαψε πια να είναι επαναλαμβανόμενη. Ο Ρενώ, που θεωρείται ο πατέρας του κινουμένου σχεδίου, χρησιμοποίησε μια μεγάλη ταινία που του επέτρεψε ν' αφηγηθεί οπτικά μια μικρή ιστορία, αναλύοντας διαφορετικές κινήσεις σε πολλές εικόνες.

159. Το φενακιστικοσκόπιο ήταν ένας δίσκος με ακτινωτά ανοίγματα και μια σειρά σχεδίων ανάλυσης της κίνησης. Περιστρέφοντας το δίσκο και κοιτάζοντας μέσ' από τα ανοίγματα, ο θεατής έβλεπε όλα τα σχέδια να ενοποιούνται σε μια ενιαία κίνηση.

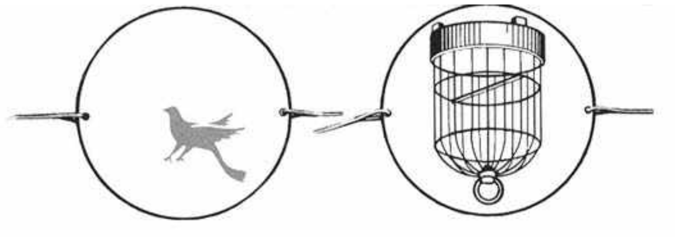

160. Θαυματοτρόπιο

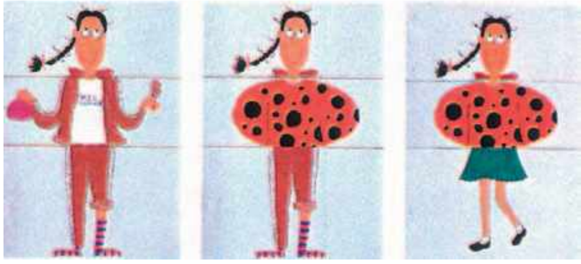

161. Μεταμορφώσεις μιας φιγούρας κομμένης σε τρία μέρη

Ο δρόμος για την ανακάλυψη του κινηματογράφου έχει ανοίξει. Με την εφεύρεση της φωτογραφίας και την τελειοποίηση των μηχανών προβολής τα σχέδια αντικαταστάθηκαν από φωτογραφίες διαδοχικά τραβηγμένες σε μικρά χρονικά διαστήματα, σε μορφή ταινιών.

Στην αρχή του 20ού αι. χρησιμοποιείται η μηχανή λήψης για την κινηματογράφηση των σχεδίων. Σήμερα, με τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας, τα κινούμενα σχέδια βρίσκονται στο απόγειό τους.

Σαν παλιό σινεμά

Για να ζωντανέψει η εικόνα, χρειάζεται μια τεχνική που είναι σχετική με αυτή του κινηματογράφου:

- Οι διαδοχικές εικόνες πρέπει να έχουν μικρές παραλλαγές ως προς τη θέση και την κίνηση.
- Η κάθε κίνηση να αναλύεται σε πολλά σχέδια που απεικονίζουν διαφορετικές φάσεις της ίδιας κίνησης.
- Για να δημιουργηθεί φυσιολογική κίνηση, κατά την κινηματογράφηση των σχεδίων απαιτούνται τρεις λήψεις (καρέ*) για κάθε σχέδιο.

162. Κατασκευάζοντας κομμένες φιγούρες (Κουτ Άουτς)

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:04 Page 63

Κινώ τα σχέδιά μου

Αν θέλεις να δώσεις ζωή στα σχέδιά σου, μπορείς να πάρεις ιδέες από τα πρώτα βήματα του κινουμένου σχεδίου.

• Μια ιδέα είναι να μεταμορφώσεις μια ανθρώπινη φιγούρα αλλάζοντας τα μέρη της: ρούχα, στάσεις και εκφράσεις (εικ.161).

Σχεδίασε τη φιγούρα, αντίγραψέ την δυο-τρεις φορές, αλλάζοντάς την σε κάθε σχέδιο. Πιάσε κάθετα όλα τα σχέδια μαζί, κάνοντας ένα μπλοκάκι. Έπειτα κόψε τις σελίδες σε τρεις οριζόντιες λωρίδες και χώρισε τα κεφάλια από τα χέρια και τα πόδια. Ξεφυλλίζοντας κάθε κομμάτι θα παρακολουθείς τις μεταμορφώσεις της φιγούρας.

• Ένα παλιό παιχνίδι που ενθουσίαζε τα παιδιά ήταν το θαυματοτρόπιο (εικ.160). Για να το φτιάξεις, σχεδίασε σ' ένα χοντρό χαρτόνι ένα μεγάλο κύκλο και κόψε τον. Ζωγράφισε από τις δύο όψεις του κύκλου δυο διαφορετικά θέματα, από τα οποία το ένα να αποτελεί το περιεχόμενο του άλλου π. χ. ένα ψάρι και μια γυάλα. Κόψε το χαρτόνι στο περίγραμμα του κύκλου. Στις άκρες μιας διαμέτρου του κάνε δυο τρύπες και πέρνα μέσα στην καθεμιά ένα κομμάτι σπάγκο. Στρίψε το χαρτόνι αρκετές φορές, κρατώντας το χαλαρά από τους σπάγκους. Τεντώνοντας, καθώς το χαρτόνι θα στροβιλίζεται, θα δεις τις δυο εικόνες να ενοποιούνται.

• Μπορείς ακόμα να κατασκευάσεις το δικό σου φενακιστικοσκόπιο. Σχεδίασε έναν κύκλο σ' ένα χοντρό χαρτόνι και κόψε τον. Χώρισέ τον σε δώδεκα ίσα μέρη και κόψε μικρά ανοίγματα πάνω στις ακτίνες του. Ζωγράφισε σε κάθε μέρος του κύκλου μια διαδοχική σειρά εικόνων με μικρές διαφορές μεταξύ τους, όπως στην εικόνα 159. Κάρφωσε το χαρτόνι σου σ' ένα ξυλάκι. Κράτησε την κατασκευή σου με την όψη στραμμένη προς τον καθρέφτη και δώσε περιστροφική κίνηση στον κύκλο, κοιτάζοντας την εικόνα στον καθρέφτη από τα ανοίγματά του.

163. «Ο χορός της νύχτας» Κινούμενα σχέδια ζωγραφισμένα σε ζελατίνες από ομάδα παιδιών

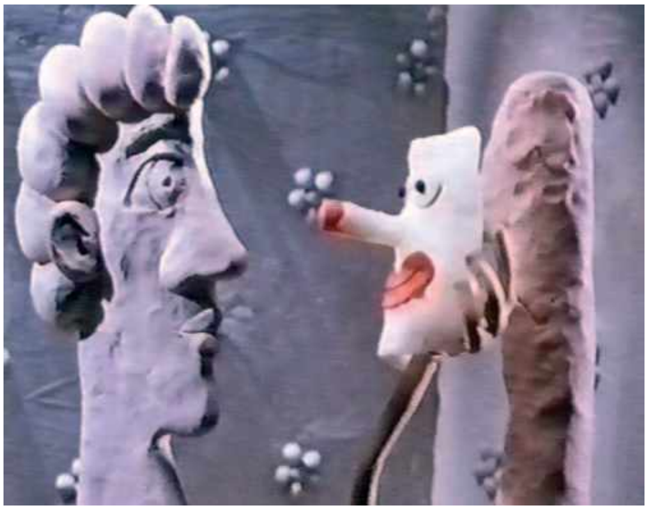

164. Άαρντμαν καρέ από την ταινία "Ident" 1989 Τρισδιάστατες φιγούρες από πηλό

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:04 Page 64

β. Βήμα βήμα

Η τεχνική

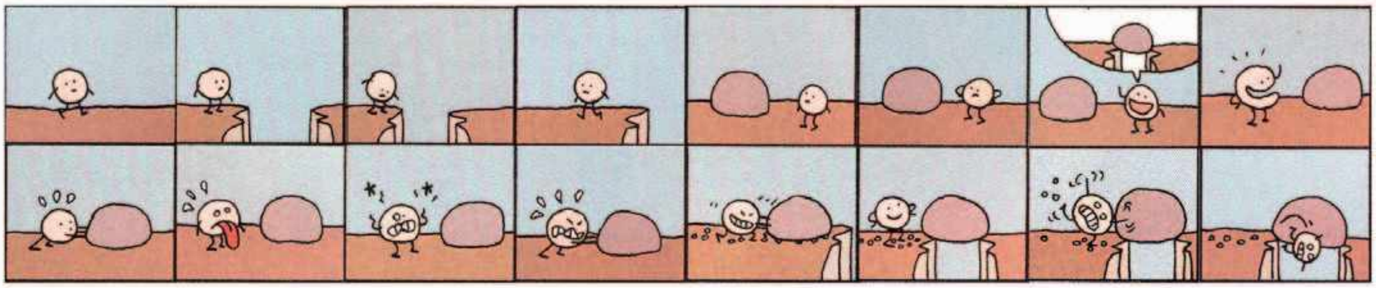

165. Λ. Τροντχάϊμ «Ο κύριος Ο»

Η ιδέα μιας ταινίας κινουμένων σχεδίων μπορεί να έχει ως αφετηρία κάποια γεγονότα ή να βασίζεται σε ένα ποίημα, τραγούδι ή ακόμα και σ' έναν πίνακα ή ένα γλυπτό.

- Γίνεται μια συνοπτική διατύπωση της ιστορίας, όπου περιγράφεται η κεντρική ιδέα και το μήνυμα.
- Γράφεται το σενάριο, που είναι η ανάπτυξη της ιστορίας. Το σενάριο χωρίζεται σε μέρη, τις λεγόμενες σκηνές, οι οποίες αλλάζουν ανάλογα με τον τόπο και το χρόνο.
- Ακολουθεί το ντεκουπάζ, το κόψιμο δηλαδή της κάθε σκηνής σε κινηματογραφικές εικόνες, τα πλάνα. Περιγράφεται με ακρίβεια τι παριστάνει κάθε εικόνα και πώς θα σχεδιαστεί. Ορίζεται το μέγεθος του κάθε πλάνου (γενικό, κοντινό, λεπτομέρεια κτλ. εικ. 169,171). Προβλέπεται η οπτική του γωνία.
- Με βάση το ντεκουπάζ, ο λόγος μετατρέπεται σε εικόνα. Σχεδιάζονται οι ήρωες (εικ. 171, 172, 174), οι χώροι (εικ.173) και όλα τα πλάνα (storyboard, εικ. 179).
- Σχεδιάζεται κάθε κίνηση και κάθε θέση (εικ. 167).
- Ηχογραφούνται οι διάλογοι, οι ήχοι και η μουσική.
- Κινηματογραφούνται τα καρέ στους ρυθμούς της μουσικής.
- Γίνεται η τεχνική επεξεργασία (εμφάνιση- εκτύπωση) και ακολουθεί η σύνθεση των εικόνων, το μοντάζ.
- Εκτυπώνεται η ταινία με εικόνα και ήχο.

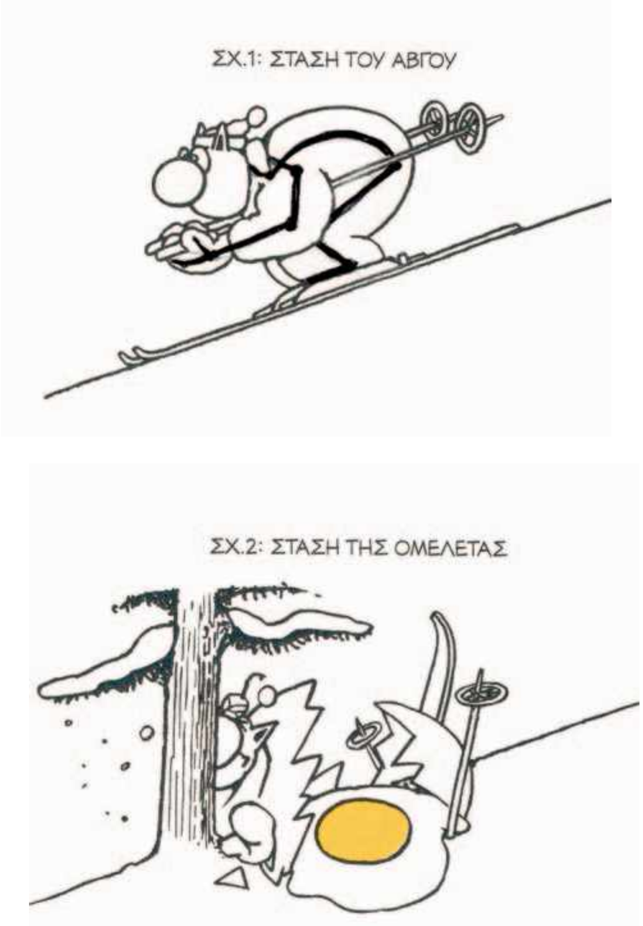

166.

166. Φ .Γκέλουκ «Ο γάτος» Στο σχέδιο 1 το σώμα και το κεφάλι του γάτου έχουν τη φόρμα του αυγού, ενώ η μύτη του είναι ένας κύκλος. Οι πλάγιες, παράλληλες ευθείες των πέδιλων του σκι, των μπατόν και της σκούφιας δημιουργούν την αίσθηση της κίνησης. Στο σχέδιο 2 η κάθετη γραμμή του δέντρου βάζει φραγμό στην κίνηση της πλαγιάς. Οι φόρμες της μύτης και του κεφαλιού στενεύουν για να αποδώσουν τη σύγκρουση. Το σώμα μεταμορφώνεται απροσδόκητα σε σπασμένο αυγό. Το αστείο προκαλείται από την έκπληξη.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:04 Page 65

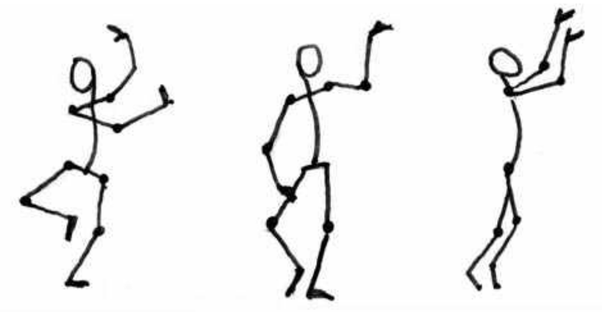

Α Β Γ

167. Θέσεις-κλειδιά μιας χορευτικής κίνησης

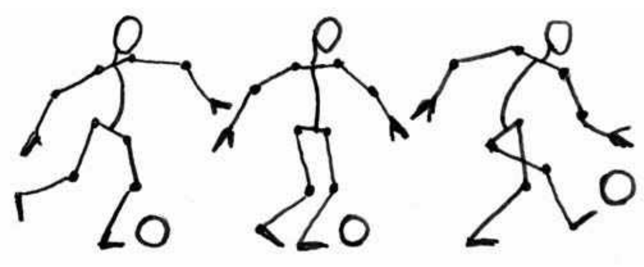

Α Β Γ

168. Θέσεις-κλειδιά μιας κίνησης του ποδοσφαίρου

Οι ήρωες

Οι χαρακτήρες των ηρώων ερμηνεύονται από τις φόρμες, τα χαρακτηριστικά και τις κινήσεις τους. Οι κινήσεις αποδίδονται συνήθως με διαφορετικά σκίτσα (εικ. 167, και 168) και στη συνέχεια επενδύονται με τις φόρμες (εικ. 166 σχ 1).

Κάθε κίνηση αναλύεται σε καρέ με διαφορετικές θέσεις. Αρχικά σχεδιάζονται οι βασικές θέσεις-κλειδιά με την εξής σειρά: πρώτη, τελευταία, μεσαία και οι ενδιάμεσες απ' αυτές (εικ. 167 Α,Β,Γ και 168 Α,Β,Γ). Οι φόρμες τους είναι συνήθως απλές. Πάνω σ' αυτές σχεδιάζονται οι λεπτομέρειες και τα χαρακτηριστικά τους (εικ 171 και 172).

169. Γενικό πλάνο

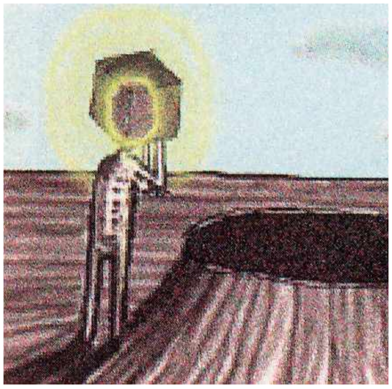

170. Κοντινό πλάνο

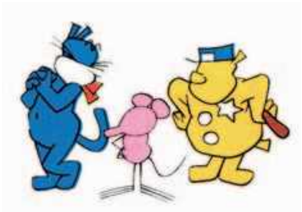

171. Οι φιγούρες των ηρώων

172. Τα χαρακτηριστικά

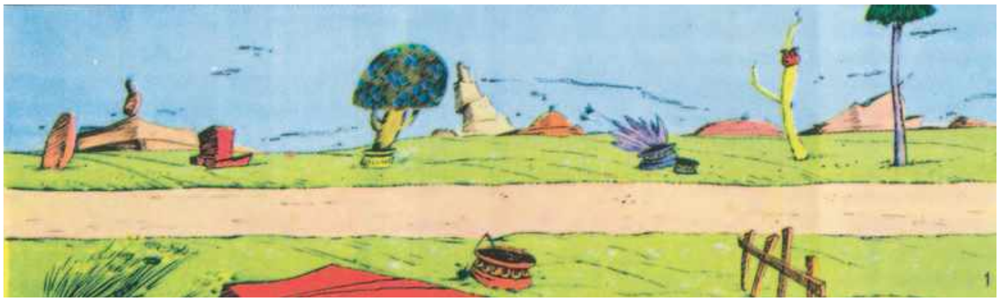

173. Το φόντο (μπαγκράουντ)

γ. Παιχνίδια με τα σκίτσα

Δημιουργία σχεδίων με αλληλουχία

Κάτι τρέχει στο μπλοκάκι

Αν θέλεις να αποδώσεις την ψευδαίσθηση της κίνησης χωρίς μηχανικά μέσα, ζωγράφισε στις σελίδες ενός μπλοκ τις διαδοχικές φάσεις μιας κίνησης ή μιας παραμόρφωσης και ξεφύλλισέ το πολύ γρήγορα (εικ.175).

Θα χρειαστείς ένα μπλοκάκι και υλικά ζωγραφικής. Διάλεξε ένα σχέδιο αφηρημένο ή παραστατικό, ζωγράφισέ το στην εξωτερική γωνιά της τελευταίας σελίδας του μπλοκ σου και σκέψου πώς θα το κινήσεις ή θα το μεταμορφώσεις. Κάνε για παράδειγμα ένα τετράγωνο που θα το μεταβάλεις σταδιακά σε κύκλο, ή ένα πρόσωπο που θα του αλλάξεις έκφραση ή μια φιγούρα που τρέχει ή ένα δάσος που μεταβάλλεται σταδιακά σε πόλη.*

Μέτρησε τις διαστάσεις του σχεδίου, μαζί με τις αποστάσεις του από τις άκρες του μπλοκ. Έπειτα τηρώντας τις ίδιες αποστάσεις, σχεδίασε την τελευταία κίνηση του σχεδίου στο ίδιο σημείο της πρώτης σελίδας του μπλοκ. Με τον ίδιο τρόπο κάνε την ενδιάμεση κίνηση στη μεσαία σελίδα. Συνέχισε ζωγραφίζοντας κάθε φορά την ενδιάμεση από τις δυο προηγούμενες κινήσεις. Θυμήσου ότι τα κοντινά σχέδια πρέπει να έχουν μικρές διαφορές. Για να έχουν ομοιομορφία τα σχέδιά σου, δοκίμασε να αντιγράψεις τα σταθερά μέρη.

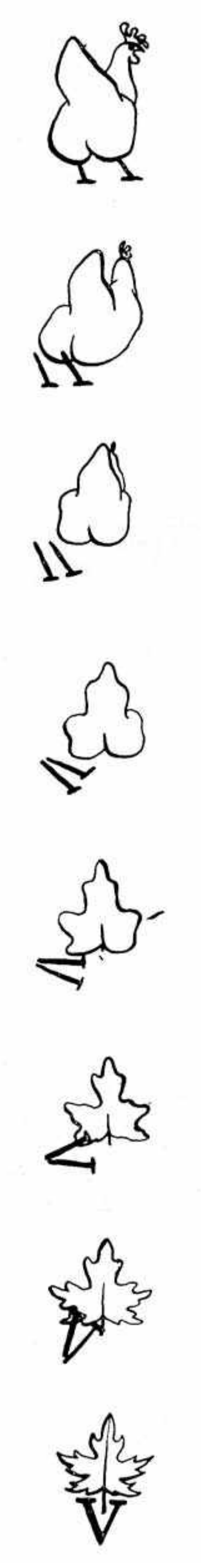

175. Μ.Μιλς «Εξέλιξη» Μεταμόρφωση

Ομαδικά παιχνίδια

Μεταμορφώσεις

Με την τεχνική του ξεφυλλίσματος θα μπορούσες αντί για σχέδια να κινήσεις και φωτογραφίες. Παίξτε μ' ένα φίλο σου το ρόλο του φωτογράφου και του μοντέλου:

Σταθεροποίησε τη φωτογραφική μηχανή, καδράροντας το πρόσωπο του μοντέλου σου. Φωτογράφισέ τον ενώ κάνει διάφορους μορφασμούς και στη συνέχεια αλλάξτε ρόλους. Ο καθένας θα ζωγραφίσει με μαρκαδόρους πάνω στις φωτογραφίες του, αλλάζοντας κάθε φορά κι από ένα στοιχείο π.χ. τα μαλλιά, το φόντο ή τα χαρακτηριστικά ένα προς ένα.*

176. Αναμείξεις εικόνων με τη βιντεοκάμερα. Τα πορτραίτα των παιδιών αναμειγνύονται και «συνομιλούν»με πορτραίτα ζωγράφων.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:05 Page 67

177. Προβολή ντεκουπαρισμένων* σχεδίων από μαθητές ιαπωνικού σχολείου

Μπορείτε ακόμα να αντικαταστήσετε ένα μέρος της φωτογραφίας, κολλώντας πάνω της ένα κομμάτι από άλλη φωτογραφία ή από μια ζωγραφιά ή ακόμα κι ένα απλό χαρτί. Έπειτα κολλήστε τις φωτογραφίες σ' ένα μπλοκάκι με τη σειρά που τις τραβήξατε και ξεφυλλίστε το. Κερδίζει όποιος κάνει τις πιο αστείες μεταμορφώσεις.

Το ίδιο παιχνίδι γίνεται φωτογραφίζοντας ολόκληρη τη φιγούρα σε διάφορες στάσεις.

Οι μεταμορφώσεις θα γίνουν πιο ζωντανές, αν βιντεοσκοπηθεί κάθε εικόνα χωριστά με σταθερή κάμερα και ακαριαία λήψη (εικ.178).

Φανταστικά θεάματα

Θέατρο σκιών

☞ Όλοι οι μαθητές της τάξης, σε συνεργασία οργανώστε μια προβολή με πρωταγωνιστές τα δημιουργήματά σας, σε συνεργασία με τους συμμαθητές σου. Γράψτε ένα μικρό σενάριο, το οποίο να απαντά στα ερωτήματα: πού και γιατί συμβαίνουν τα δρώμενα.

Περιγράψτε τους ήρωες. Ένας θα ζωγραφίσει το χώρο που θα πλαισιώσει τη δράση. Οι υπόλοιποι μοιράζονται τις φιγούρες: ανθρώπους, ζώα, αυτοκίνητα, πλάσματα της φαντασίας. Όλα τα σχέδια ζωγραφίζονται σε σκούρο χαρτόνι και κόβονται όπως στην εικόνα 177. Για την προβολή θα χρειαστείτε έναν προβολέα διαφανειών. Ακουμπήστε στη βάση του το φόντο και κινήστε μέσα σ' αυτό τις φιγούρες, κρατώντας τις από λωρίδες διάφανης ζελατίνας, που θα κολλήσετε πάνω τους. Επενδύστε το θέαμά σας με μουσική.*

178.

Μια παρόμοια παράσταση γίνεται χρησιμοποιώντας αντί για προβολέα ένα σεντόνι. Τεντώστε το πάνω στο τζάμι ενός παραθύρου και φωτίστε το από την αθέατη πλευρά. Οι φιγούρες πιάνονται από ξυλάκια που τα καρφώνουμε από την πίσω όψη. Κινούνται ακουμπώντας πάνω στο σεντόνι, όπως οι φιγούρες του Καραγκιόζη.

179. Storyboard κινουμένου σχεδίου. Ομαδική εργασία παιδιών κατασκευασμένη με κομμάτια χαρτιών και φωτογραφιών που αλλάζουν θέσεις πάνω σ' ένα ζωγραφισμένο φόντο.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:05 Page 68

180. Λ. Ράινεγκερ «Ο πρίγκιπας Αχμέτ»

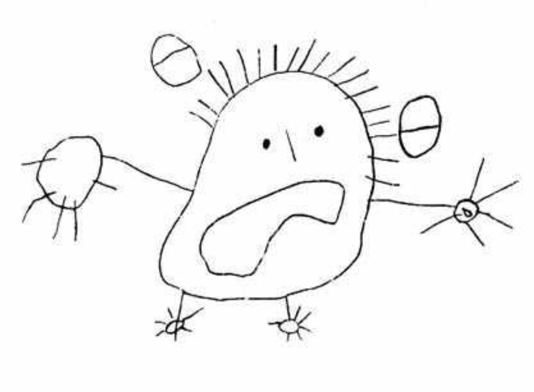

181.«Άνθρωπος» Σελίν 4 ετών

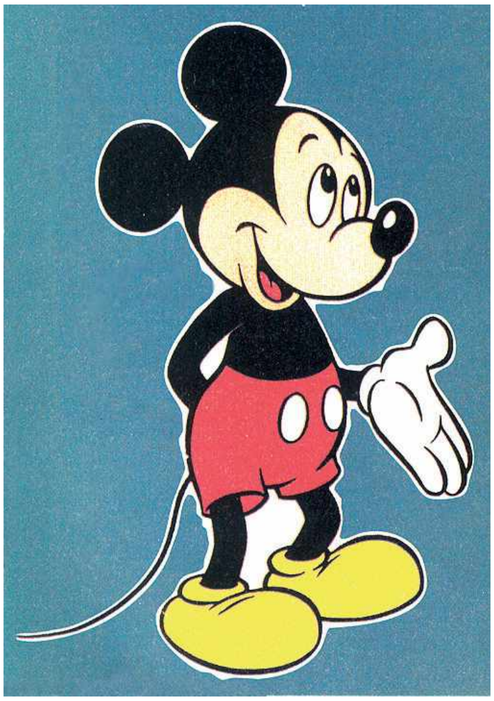

182. Γ. Ντίσνεϋ «Μίκυ Μάους»

δ. Σταρ των κινουμένων σχεδίων

Συμβολισμοί

Παιδικοί συμβολισμοί

Τα κινούμενα σχέδια είναι αγαπητά στα περισσότερα παιδιά, διότι έχουν τα κύρια χαρακτηριστικά μιας ιδέας και δημιουργούν σύμβολα. Τα σύμβολα επιτρέπουν στο θεατή να τα αναγνωρίσει εύκολα και να καταλάβει τις έννοιες που εκπροσωπούν. Αποτελούν δηλαδή μια ιδιαίτερη γλώσσα εικόνων (κώδικες επικοινωνίας).

Ένα από τα πρώτα σύμβολα που δημιουργεί το μικρό παιδί είναι ο κύκλος και τον ταυτίζει συνήθως με τον εαυτό του (εικ. 181).

Γύρω από την πρωταρχική απόπειρα του παιδιού να ζωγραφίσει ένα κεφάλι με δυο τελείες, ένα κόμμα και μια παύλα, ο Γ. Ώυσερ έκανε την βραβευμένη ταινία «Τελεία-τελεία-κόμμα-παύλα». Αφηγείται πώς ένας άνθρωπος αποκτά μανία μ' ένα παιδικό σχέδιο, που τον ακολουθεί σ' όλη του τη ζωή και τη μεταδίδει στους άλλους. Η ταινία με τρόπο χιουμοριστικό εξετάζει τη λειτουργία του συμβόλου στην επικοινωνία ανάμεσα στους ανθρώπους.

Ανατολίτικο παραμύθι

«Οι περιπέτειες του πρίγκιπα Αχμέτ» (1826) της Γερμανίδας Λ. Ράινεγκερ είναι μια ταινία ποιητική, εμπνευσμένη από τα ανατολίτικα παραμύθια. Περιγράφει τον αγώνα του Αχμέτ να δαμάσει ένα ιπτάμενο άλογο, το οποίο τον παρασύρει σε περιπέτειες σε κόσμους ονειρικούς (εικ. 180). Ο πρίγκιπας Αχμέτ παρουσιάζεται ως το σύμβολο του ανθρώπου που αγωνίζεται να δαμάσει τις φυσικές δυνάμεις, για να πετάξει σε πνευματικές κατακτήσεις και ν' αποκτήσει τελικά την ευτυχία.

Η Ράινεγκερ χρησιμοποιεί μια απλή τεχνική με ντεκουπαρισμένες, αρθρωτές φιγούρες, κομμένες σε μαύρο χαρτί, που προβάλλονται σαν σκιές σ' ένα φωτεινό φόντο, χρωματισμένο πολλές φορές με τα βασικά χρώματα. Η ταινία παραπέμπει στο κινέζικο θέατρο σκιών.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:05 Page 69

Ο σούπερ σταρ

Ο Ντίσνεϋ το 1928 αναδεικνύει το ποντίκι (ένα από τα πιο περιφρονεμένα ζωάκια), ως το είδωλο του μέσου Αμερικανού πολίτη (εικ. 182). Έξυπνος, φιλικός, μεθοδικός, δραστήριος και επιτυχημένος ο Μίκυ Μάους υλοποιεί το αμερικάνικο όνειρο.

Η δημιουργία του Ντίσνεϋ διαφημίστηκε σημειώνοντας τεράστια εμπορική επιτυχία, που έφθασε στο σημείο να ταυτιστεί η έννοια του κινουμένου σχεδίου με το Μίκυ Μάους.

Εικονογράφηση της μουσικής

Ο Σκωτσέζος Ν. Μακλάρεν συνήθιζε να λέει ότι «η τέχνη των κινουμένων σχεδίων δεν είναι τέχνη των σχεδίων που κινούνται, αλλά τέχνη των κινήσεων που σχεδιάζονται». Χρησιμοποίησε απλά πλαστικά μέσα, σημεία, γραμμές και χρώματα, τα οποία χειρίστηκε ελεύθερα. Σχεδίαζε απευθείας πάνω στην ταινία με χρώματα, αλλά και με τα πιο απίθανα υλικά, όπως βελόνες, ξυραφάκια κτλ. Στην ταινία του «Αστέρια και ρίγες», γραμμές και αστράκια κινούνται υπό τους ήχους ενός εμβατηρίου κάνοντας ακροβασίες (εικ. 185).

Πολιτική σάτιρα

Στην Ελλάδα η αντίσταση κατά της δικτατορίας εκφράστηκε πολλές φορές με αλληγορικό τρόπο. Το 1973 ο Ν. Μυρμιρίδης και ο Γ. Κουτσούρης έκαναν την ταινία «Γραμμή», χρησιμοποιώντας ως βάση του σχεδίου τους δακτυλικά αποτυπώματα (εικ.183).

Το αποτύπωμα που συμβολίζει την ταυτότητα του ατόμου, γίνεται εμφανές, αντικαθιστώντας τον ίδιο τον άνθρωπο. Ομοιόμορφα ανθρωπάκια, χωρίς προσωπικότητα, κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση και αν βγουν απ' τη γραμμή, τεράστια δάκτυλα (σύμβολα εξουσίας) τα συνθλίβουν. Το έργο ασκεί κοινωνική κριτική, σατιρίζοντας το αυταρχικό καθεστώς.

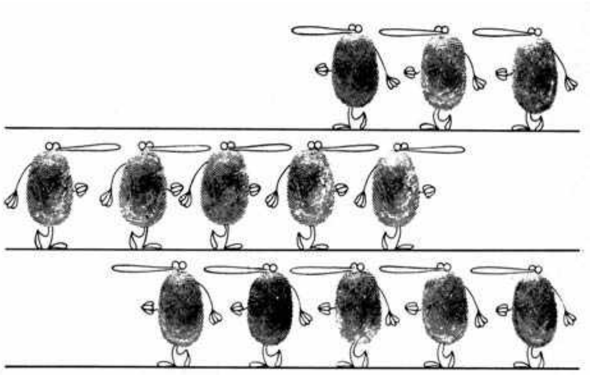

183. Ν. Μυρμιρίδη, Γ. Κουστούρη «Γραμμή» 1983

183. Ζωγραφισμένο φιλμ με μαρκαδόρους από ομάδα παιδιών

185. Ν. Μακλάρεν. Καρέ από διάφορες ταινίες

Τι θυμάμαι;

- Με ποιο τρόπο δημιουργείται η ψευδαίσθηση της κίνησης των σχεδίων;
- Πώς θα μπορούσαν να αναμειχθούν δυο διαφορετικές εικόνες;
- Τι είναι το καρέ;
- Με ποια σειρά σχεδιάζονται οι θέσεις που αναλύουν τις κινήσεις των σχεδίων;
- Περίγραψε το χαρακτήρα που θα ταίριαζε σ' έναν ήρωα που έχει δημιουργηθεί με τριγωνικές φόρμες.
- Σχεδίασε έναν ήρωα που να συμβολίζει το είδος της μουσικής που σου αρέσει.
- Περίγραψε το σχέδιο της Ιρανής σχεδιάστριας Σατραπί και προσπάθησε να βρεις το συμβολισμό και το μήνυμά του (εικ. 186).
- Παρουσίασε στην τάξη το χαρακτήρα και το συμβολισμό του αγαπημένου σου ήρωα κινουμένων σχεδίων σε συσχετισμό με τη σύνθεση, τα χρώματα και την κίνησή του.
- Φωτογράφισε ένα θέμα από πολλές οπτικές γωνίες «καδράροντας» κοντινά ή μακρινά πλάνα.

186. Μ. Σατραπί «Χωρίς Λόγια» 2002

Γλωσσάρι

Καδράρισμα: η σύνθεση της εικόνας μέσα στο πλαίσιο του καρέ.
Καρέ (Carre): Καθένα από τα τετράγωνα κομμάτια με εικόνα που αποτελούν την κινηματογραφική ταινία.
Ντεκουπαρισμένος: κομμένος στο περίγραμμα
Παραστατικός: Αυτός που αναπαριστά πιστά την πραγματικότητα.
Φόντο: το βάθος της εικόνας, ο χώρος που πλαισιώνει τα δρώμενα.

Μακλάρεν Νόρμαν (Norman Mac Laren 1914-1987). Ένας από τους σημαντικότερους δημιουργούς κινουμένων σχεδίων. Γεννήθηκε στη Σκωτία και σπούδασε σχεδιαστής. Η καριέρα του ξεκίνησε από το σχολείο. Αργότερα, στον Καναδά ανέλαβε τον τομέα του πειραματικού κινουμένου σχεδίου. Κάνοντας ποικίλους πειραματισμούς με το αφηρημένο κινούμενο σχέδιο, κατάφερε να εγγράψει τη μουσική πάνω στο φιλμ. Το έργο του χαρακτηρίζεται από πρωτότυπες συνθέσεις, καταρράκτες χρωμάτων και ελευθερία στο σχέδιο που έφθασε στο σημείο να ζωγραφίζει ακόμα και κατά μήκος της ταινίας.

Ουώλτ Ντίσνεϋ (Walt Disney 1914-1987). Αμερικανός δημιουργός κινουμένων σχεδίων. Ξεκίνησε ως σχεδιαστής διαφημίσεων για να δημιουργήσει το μεγαλύτερο στούντιο παραγωγής κινουμένου σχεδίου στον κόσμο. Συνδύαζε την αχαλίνωτη φαντασία με το δημιουργικό ταλέντο και τις επιχειρηματικές ικανότητες με την τεχνική αρτιότητα των έργων του.

Οι ήρωές του είναι συνήθως εξανθρωπισμένα ζώα, τα οποία κινούνται όπως και οι άνθρωποι. Έκανε κόμικς, ταινίες κινουμένων σχεδίων, αλλά και ταινίες με αληθινούς ηθοποιούς. Στα έργα του προσπάθησε ν' αναδείξει τη ρόδινη πλευρά της ζωής, περνώντας το μήνυμα ότι όλοι οι άνθρωποι, δυνατοί και αδύναμοι, ονομαστοί και ταπεινοί έχουν την αξία τους.

7. ΠΗΛΟΣ

Πλαστική - Αρχαίοι πολιτισμοί

α. Χωμάτινες δημιουργίες

Αίσθηση και συμβολισμός

Έχεις κάποτε αισθανθεί την επιθυμία να βυθίσεις τα χέρια σου στη ζεστή άμμο, να την ανακατέψεις, να κάνεις πύργους και γοργόνες; Η δημιουργία με το χώμα αρχίζει με την αίσθηση της αφής και ικανοποιεί μια πρωταρχική ανάγκη του ανθρώπου.

Η πλαστική* δεν αναγνωρίζεται μόνο με την όραση, αλλά και με την αφή. Πόσες φορές δεν ένοιωσες την επιθυμία να αγγίξεις ένα άγαλμα;

Χώμα και πηλός

Απ' τα πανάρχαια χρόνια το χώμα έχει ταυτιστεί στη συνείδηση του ανθρώπου με τη γη. Ο Έλληνας φιλόσοφος Εμπεδοκλής θεωρούσε ότι η αρχή όλων των πραγμάτων βρίσκεται στα τέσσερα στοιχεία της φύσης: τη γη, το νερό, τον αέρα και τη φωτιά. Στην πορεία των αιώνων ο άνθρωπος δουλεύοντας με πολλούς τρόπους το χώμα, απέκτησε οικειότητα και δεσμούς μαζί του. Παρ' όλ' αυτά στην εποχή μας τείνει να εκλείψει απ' τις μεγαλουπόλεις, γεγονός που έχει οικολογικές και ψυχολογικές επιπτώσεις.

187. Ι. Μαυρίδης «Καρέκλα» 1998 Η παλιά καρέκλα με το επίχρισμα κόκκινου χώματος απέκτησε δραματική διάσταση και την πολυτιμότητα ενός αντικειμένου μνήμης

Η πλαστική ξυπνάει μέσα μας την επαφή με τη γη. Το χώμα πριν ακόμα αναμειχθεί με το νερό, μπορεί ν' αποκτήσει όγκο και μορφή. Πολλοί καλλιτέχνες έχουν δημιουργήσει έργα από χώμα (εικ.187, 188). Ο πηλός αποτελείται από αργιλώδες* χώμα και νερό. Είναι το πιο απλό, εύπλαστο υλικό, όταν όμως ψηθεί, γίνεται σκληρό και ανθεκτικό. Το χρώμα και η υφή του παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Η επαφή με το υλικό είναι φιλική, γεμάτη απαλές κινήσεις, χάδια και μεταμορφώσεις. Και τι δεν μπορείς να κάνεις έχοντας στα χέρια σου ένα κομμάτι πηλό!

Γνωριμία με το υλικό

☞ Κόψε ένα κομμάτι πηλό, τόσο όσο να χωράει στην παλάμη σου. Παρατήρησε τη φόρμα του, προσπάθησε να αισθανθείς τη μυρωδιά και τη θερμοκρασία του. Ρίξε το στο πάτωμα από ψηλά, άκουσε το θόρυβο και κοίταξε πώς έχει αλλάξει το σχήμα του. Ζύμωσέ τον με τα δάκτυλά σου πλάθοντας μια σφαίρα. Έπειτα προσπάθησε να τον κάνεις επίπεδο σαν φύλλο. Πίεσε πάνω του το χέρι σου και παρατήρησε το αποτέλεσμα. Μάζεψέ τον, κόψε τον σε κομμάτια και κόλλησέ τα το ένα πάνω στο άλλο για να φτιάξεις μια φόρμα όσο το δυνατόν ψηλότερη. (Εικ. 195)

188. «Φανταστικό τοπίο» 1998 Ομαδικό έργο καλλιτεχνών από διάφορα χρώματα αργίλου

Πλαστική: το σύνολο των μορφών της τέχνης με τις οποίες πλάθεται η μορφή ενός έργου.
Αργιλώδες χώμα: είδος ιζηματογενούς χώματος.

EikastikaMath AG (128) new 5-12-06 09:41 Page 72

189. Κεραμική στην τάξη

190. Εργαλεία κεραμικής

191. Επιφάνεια εργασίας

β. Πλάθω

Εργαλεία και τεχνικές

Πριν αρχίσεις το πλάσιμο του πηλού, χρειάζεται να «χτυπήσεις» το κομμάτι σου αρκετές φορές πάνω σε μια καθαρή επιφάνεια, για να βγει από μέσα του ο αέρας, ώστε να μη σπάσει κατά το ψήσιμο. Έπειτα πρέπει να το ζυμώσεις για ν' αποκτήσει ομοιογένεια.

Η χαρά της πλαστικής βρίσκεται στο δούλεμα του πηλού με το χέρι. Με τον πηλό μπορείς να δημιουργήσεις τρισδιάστατα έργα. Γι αυτό, μην ξεχνάς κατά τη διάρκεια της κατασκευής του να τα κοιτάζεις απ' όλες τις όψεις.

Αν υπάρχει καμίνι (φούρνος κεραμικής) στην περιοχή, αξίζει τον κόπο να ψήσεις τα έργα σου. Ακόμα όμως και άψητα, τα κεραμικά, όταν στεγνώσουν, αντέχουν αρκετά.

Τα εργαλεία

Όπως θα διαπιστώσεις, ο πηλός είναι ένα πολύ ευαίσθητο υλικό. Κάθε φορά που τον αγγίζεις βαθαίνει, παίρνοντας το σχήμα του αντικειμένου με το οποίο έρχεται σε επαφή. Μπορείς να κάνεις κεραμική μονάχα με τα χέρια σου. Τα εργαλεία του πηλού είναι βοηθητικά και ποικίλλουν ανάλογα με τον τρόπο που θέλεις να τον δουλέψεις. Τα περισσότερα απ' αυτά μπορείς να τα κατασκευάσεις και μόνος σου. Θα χρειαστείς:

- Ένα κομμάτι πετονιά, με δυο ξυλάκια δεμένα στις άκρες για να κόβεις τον πηλό.
- Μια ξύλινη επιφάνεια εργασίας με δυο οδηγούς (εικ.191).
- Ένα κομμάτι νάιλον για να μην κολλάει ο πηλός στο θρανίο και για να τον σκεπάζεις.
- Ένα κυλινδρικό ξύλο πάχους 5cm. ή έναν πλάστη.
- Γλυφίδες με διαφορετικές διατομές ή ξυλάκια για να δίνεις στο έργο σου διάφορα σχήματα (εικ. 190 α).
- Ένα εργαλείο ξυσίματος για να αφαιρείς και να σκαλίζεις (εικ. 190 β).
- Μαχαίρια, πιρούνια, παλιά στυλό, φουρκέτες, κουμπιά και ό,τι άλλο αντικείμενο φαντάζεσαι ότι θ' αφήσει ένα ενδιαφέρον ίχνος στον πηλό.

192.

193.

Ένα πλακάκι γεμάτο εκπλήξεις

Στρώσε την ξύλινη επιφάνεια εργασίας με ένα κομμάτι νάιλον. Γέμισέ την με πηλό και κόψε με το μαχαίρι τις δυο άκρες του, ώστε να δημιουργηθεί ένα πλακάκι (εικ. 191). Λείανε την επιφάνειά του και διακόσμησέ την. Υπάρχουν πολλοί τρόποι:

☞ *Δοκίμασε τα ίχνη των αντικειμένων που μάζεψες, πιέζοντάς τα ελαφρά στον πηλό και διάλεξε όσα σε ενδιαφέρουν. Επαναλαμβάνοντας το ίδιο ίχνος, σε κανονικές αποστάσεις, θα δημιουργήσεις κανονικούς ρυθμούς. Για την κατασκευή εναλλασσόμενων ρυθμών θα χρησιμοποιήσεις δύο ή περισσότερα ίχνη εναλλάξ (εικ.193).*

☞ *Πάνω σε μια λεία ή διακοσμημένη επιφάνεια μπορείς ακόμα να προσθέσεις κομμάτια πηλού πλασμένα σε απλές φόρμες (εικ.192).*

Κόβω – τρυπάω - κολλάω

☞ *Κόψε με το σύρμα αρκετά κομμάτια πηλού. Προσπάθησε να τα συναρμολογήσεις χωρίς ν' αλλάξεις τις φόρμες τους. Παρατήρησε την καινούργια φόρμα που δημιούργησες. Αν σου θυμίζει κάτι (ζώο, λουλούδι ή φανταστικό πλάσμα), ολοκλήρωσέ το προσθέτοντας κομμάτια πηλού ή κάνοντας τρυπούλες και χαράξεις (εικ. 194). Αν η φόρμα που έφτιαξες δε μοιάζει με κάτι συγκεκριμένο, κάνε με τον ίδιο τρόπο ένα αφηρημένο έργο. (εικ.195).*

☞ *Κατασκεύασε μια φανταστική μορφή. Πλάσε τρεις-τέσσερις σφαίρες σε διαφορετικά μεγέθη. Φτιάξε μερικούς κύβους και πυραμίδες και συναρμολόγησε όλες τις φόρμες σου σε μια ενιαία σύνθεση.*

194.

195.

194, 195. Έργα μαθητών

196. Άπλωμα φύλλου πηλού

197. Φύλλο πηλού τυλιγμένο

198. Κόψιμο και κόλλημα του φύλλου

199. Κόλλημα μακαρονιού

γ. Με μακαρόνι και με φύλλο

Πλάθω

☞ *Ένας από τους τρόπους κατασκευής ενός κεραμικού είναι το πλάσιμο με μακαρόνι: Πλάσε μια σφαίρα από πηλό, πάτησέ την με τις παλάμες σου για να γίνει επίπεδη και άπλωσέ την με τον πλάστη. Στη συνέχεια κόψε τη βάση του κεραμικού σου πιέζοντας στο φύλλο ένα ποτήρι. Πλάσε ένα κομμάτι πηλού σε σχήμα μακαρονιού, στο πάχος του δακτύλου σου. Για να κολλήσουν καλά τα κομμάτια, αραίωσε μια μικρή ποσότητα με νερό και φτιάξε μια αραιή λάσπη (γλίτσα), που θα τη χρησιμοποιήσεις σαν κόλλα. Κόλλησέ το στη βάση, υγραίνοντας με ελάχιστη ποσότητα νερού την επιφάνεια της κόλλησης (εικ.199). Πίεσε λοξά το μακαρόνι μέσα κι έξω, για να ενσωματωθεί με τη βάση. Συνέχισε με το επόμενο, μέχρι να φθάσεις στο χείλος.*

☞ *Μπορείς να φτιάξεις κεραμικά και με φύλλο: Φτιάξε ένα πρωτότυπο φωτιστικό. Κανόνισε το πάχος του φύλλου σου, ακουμπώντας τις άκρες του πλάστη σε δυο ισοπαχή ξύλα (εικ.196). Άπλωσέ το και διακόσμησέ το με χαράξεις, τρυπούλες κτλ. Στη συνέχεια τύλιξέ το, όπως στην εικόνα 197, και άφησέ το να πέσει από ψηλά πάνω στο θρανίο. Η φόρμα του θα παραμορφωθεί. Στήσε το όρθιο, παρατηρώντας τις καινούργιες φόρμες που δημιουργήθηκαν. Διατήρησε όσες σου αρέσουν και τροποποίησε όσες νομίζεις ότι δεν ταιριάζουν. Δημιούργησε στο εσωτερικό του ένα κενό, συμπλήρωσε τη διακόσμηση και όταν στεγνώσει, πέρασε μέσα του ένα καλώδιο με μια λάμπα.*

☞ *Κατασκεύασε ένα φανταστικό κουτί (εικ. 201): Κόψε τη βάση. Κόψε μια ημικύκλια λωρίδα για να κάνεις τα τοιχώματα. Τύλιξέ την και κόλλησέ την στη βάση όπως στην εικ.198. Αν χρειαστεί να μεγαλώσει το ύψος του κεραμικού, άφησέ το να στεγνώσει λίγο και πρόσθεσε μια δεύτερη λωρίδα. Ενίσχυσε τις κολλήσεις, προσθέτοντας στο εσωτερικό ένα μακαρόνι και πίεσε με απαλές κινήσεις μέσα και έξω, διαμορφώνοντας παράλληλα και τη φόρμα του κεραμικού. Το καπάκι αποτελείται από ένα στρογγυλό κομμάτι φύλλο. Πλάσε τη διακόσμηση χωριστά και κόλλησε το κάθε κομμάτι της με γλίτσα.*

200. «Μαγιάτικο στεφάνι» Παναγιώτης Ν. 12 ετών

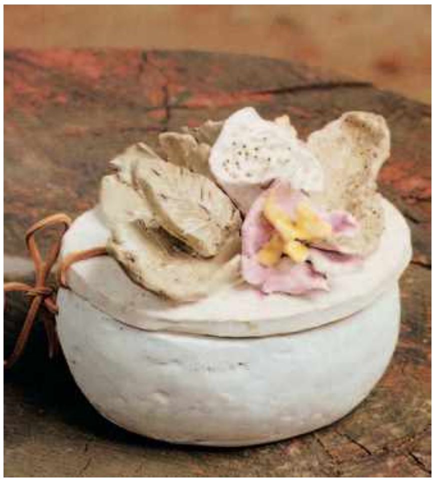

201. «Κουτί με λουλούδια» Πόπη Λ. 10 ετών

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:05 Page 75

δ. Φόρμα και διακόσμηση

Για να μελετήσεις τη φόρμα ενός κεραμικού, θα πρέπει πρώτα να κάνεις ένα σχέδιο που θα σου επιτρέψει να σκεφθείς εναλλακτικές λύσεις (εικ.202):

Σχεδιάζω και διακοσμώ

☞ *Σχεδίασε τη βάση του κεραμικού σου. Φέρε μια κάθετη γραμμή στο κέντρο της και χρησιμοποίησέ την ως άξονα συμμετρίας. Έπειτα σχεδίασε τη φόρμα του κεραμικού, μετρώντας ίσες αποστάσεις δεξιά και αριστερά του άξονα. Ξεκινώντας από μια γεωμετρική φόρμα, κάνε τις παραλλαγές της.*

☞ *Θα μπορούσες ακόμα να δημιουργήσεις ένα δικό σου διακοσμητικό σχέδιο. Σκέψου τι διακόσμηση θα ταίριαζε στη φόρμα του κεραμικού σου. Αποφάσισε το γενικό του σχήμα, τις διαστάσεις του και τη θέση που θα το τοποθετήσεις επάνω στο κεραμικό. Σχεδίασέ το και διαίρεσέ το σε ίσα μέρη, εφαρμόζοντας τις γνώσεις σου από τη γεωμετρία. Θα δημιουργήσεις έτσι έναν κάναβο, όπου μπορείς ν' αναπτύξεις, να επαναλάβεις ή να διαιρέσεις μια φόρμα, δημιουργώντας ρυθμούς (εικ. 203, 204, 205). Για να περάσεις το σχέδιό σου στο κεραμικό, ζωγράφισέ το σε λαδόχαρτο, τρύπησε τις γραμμές του με μια καρφίτσα, σε κοντινές αποστάσεις και ακούμπησέ το στη θέση του πάνω στο πήλινο αντικείμενο. Πάρε λίγη χρωματιστή σκόνη με ένα κομμάτι βαμβάκι και χτύπησε μ' αυτό ελαφρά το χαρτί. Όταν το αφαιρέσεις, θα δεις το σχέδιό σου αποτυπωμένο στον πηλό. Μ' αυτό τον τρόπο μπορείς να διακοσμήσεις επίπεδες ή κυλινδρικές επιφάνειες με χαράξεις ή με χρώματα.*

Το χρώμα

Οι κεραμίστες, για το χρωματισμό των έργων τους χρησιμοποιούν ένα επίχρισμα, τον μπατανά. Ο μπατανάς είναι λειωμένος πηλός στον οποίο προστίθεται χρώμα. Έπειτα περιχύνεται στο κεραμικό ή ζωγραφίζεται με πινέλο πάνω σε νωπή κεραμική επιφάνεια.

Άλλος τρόπος χρωματισμού είναι η ζωγραφική με πυρόχρωμα, με σμάλτο* ή και με το υάλωμα*. Τα υαλώματα είναι διαφανή ή χρωματιστά. Κατασκευάζονται από διάφορα πετρώματα και ορυκτά σε μορφή σκόνης, τα οποία αναμειγνύονται με νερό. Το εφυαλωμένο* κεραμικό ψήνεται ξανά σε υψηλή θερμοκρασία. Μ' αυτό τον τρόπο αποκτά γυαλιστερή όψη και αδιαβροχοποιείται.

Χρωματίζω

☞ *Ο πιο απλός τρόπος για να χρωματίσεις ένα κεραμικό είναι να χρησιμοποιήσεις πηλό διαφορετικών χρωμάτων: λευκό, κίτρινο, καφέ, γκρίζο ή μαύρο. Μπορείς να αναμείξεις δυο-τρία χρώματα πηλού κατά το πλάσιμο ή αφού ετοιμάσεις τη φόρμα του κεραμικού, να προσθέσεις χρωματιστούς πηλούς με τη μορφή ανάγλυφων διακοσμητικών σχεδίων. Αν δεν πρόκειται να ψήσεις το έργο σου, χρωμάτισέ το με τέμπερα ή με πλαστικό χρώμα. Το υλικό θα πρέπει να είναι αρκετά πηχτό και να περαστεί γρήγορα, διαφορετικά κινδυνεύει το χρώμα να λερωθεί και το κεραμικό σου να λειώσει. Αν θέλεις να πάρει κάποια γυαλάδα και να μην ξεβάφει, πέρασέ το με βερνίκι αφού στεγνώσει.*

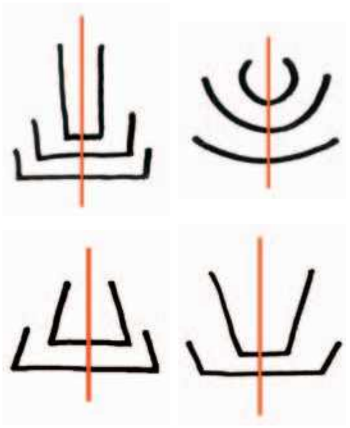

202. Μελέτη της φόρμας κεραμικού σε τομή

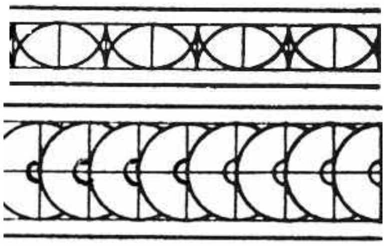

203. Παραλληλόγραμμος κάναβος

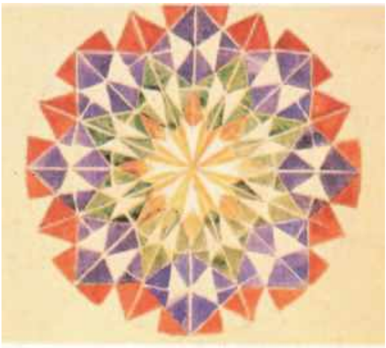

204. Τζ. Μπάλλα 1910. Σπουδή σε κυκλικό κάναβο

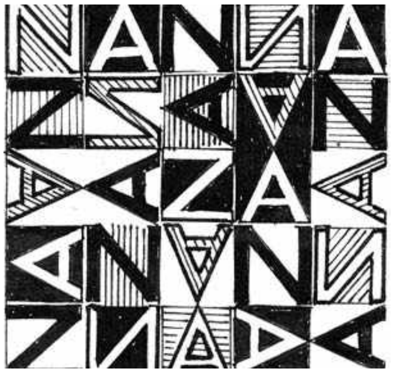

205. Διακοσμητικό σχέδιο, σύνθεση γραμμάτων της Μάχης Ζ. 13 ετών

206. «Άρμα με δυο άλογα» 13ος αι. π. Χ. Ίσως ήταν παιδικό παιχνίδι.

207. « Ο Απόλλωνας και το κοράκι» εσωτερικό κύλικα περ. 490 π. Χ.

208. Π. Πικάσο «Γυναίκα με αμφορέα» 1947-48

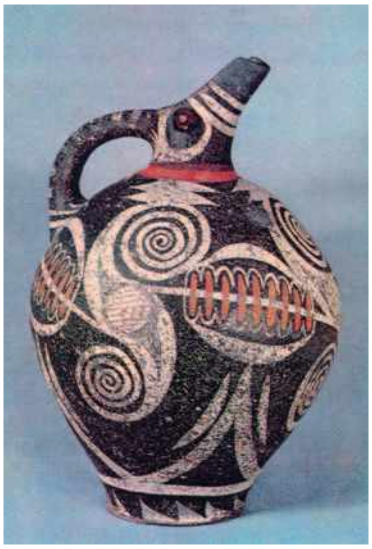

209. Καμαραϊκό αγγείο 1900-1700 π. Χ.

ε. Με το χώμα, το νερό και τη φωτιά

Διαδρομή στην Ιστορία της Κεραμικής

Η ιστορία του πηλού ξεκινά πριν απ' τον άνθρωπο. Πουλιά και ζώα κατασκευάζουν με πηλό τις φωλιές τους με θαυμαστή τεχνική. Η πλαστική είναι μια από τις αρχαιότερες τέχνες. Από την προϊστορική εποχή οι άνθρωποι έπλαθαν αγγεία και ειδώλια από πηλό, ενώ αργότερα χρησιμοποίησαν τον πηλό για να φτιάξουν πλίθινα σπίτια. Όταν έμαθαν να χρησιμοποιούν τη φωτιά, άρχισαν να ψήνουν τα πήλινά τους, για να τα κάνουν ανθεκτικά (5η-6η χιλιετία π.Χ.).

Από τη Μεσοποταμία, την Ινδία και το Ιράν ως τη Μινωική Κρήτη και τη Θεσσαλία η κεραμική κατέκτησε την ανατολή και διαδόθηκε στη δύση. Η ανακάλυψη του κεραμικού τροχού (2600-2300 π.Χ.) διευκόλυνε την παραγωγή των κεραμικών και συντόμευσε το χρόνο κατασκευής τους, δίνοντας μεγάλη ανάπτυξη στην κεραμική τέχνη. Τα ελληνικά αγγεία συνδυάζουν τη λειτουργικότητα με την κομψότητα της φόρμας και τη φαντασία στη διακόσμηση. Ονομαστά είναι τα καμαραϊκά* αγγεία της 2ης χιλιετίας π.Χ. (εικ. 209).

Η γεωμετρική τέχνη πήρε τ' όνομά της από τα γεωμετρικά μοτίβα που κοσμούσαν τα κεραμικά (εικ.206).

Τον 5ο αι. π. Χ. η πληρότητα της φόρμας και η διακόσμηση των αττικών αγγείων ακολουθούν τις κατακτήσεις της κλασικής τέχνης (εικ. 207).

Οι Ασσύριοι, οι Βαβυλώνιοι και οι Πέρσες ανακαλύπτουν την επικάλυψη των πήλινων με υαλώδες, πολύχρωμο σμάλτο, βελτιώνοντας σημαντικά την ποιότητα των κεραμικών. Η τεχνική αυτή συνεχίστηκε στο Ισλάμ και στο Βυζάντιο. Μεγάλα κέντρα κεραμικής αναπτύσσονται σε όλο τον πολιτισμένο κόσμο. Η δημιουργία και η διακόσμηση των κεραμικών με καλούπι επέτρεψε τη μαζική τους παραγωγή.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:06 Page 77

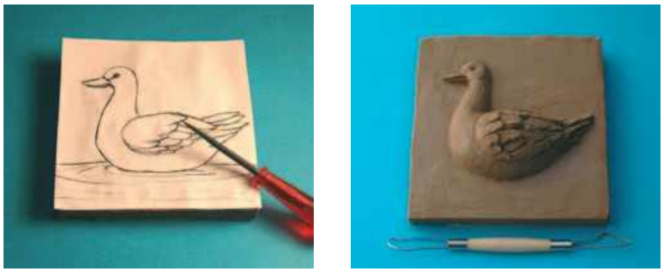

210. Σειρά εργασίας κατασκευής ανάγλυφου με την προσθετική μέθοδο

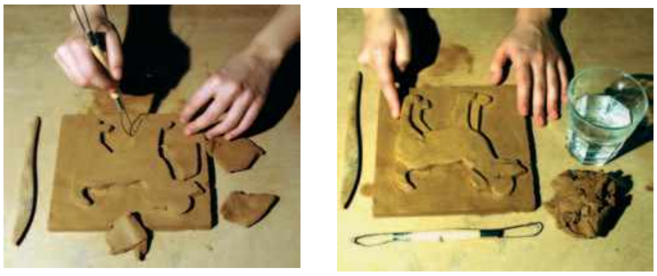

211. Σειρά εργασίας κατασκευής ανάγλυφου αφαιρετικής μεθόδου

212. Εργαστήριο του Φειδία «Μάχη Κενταύρου και Λαπίθη», 447-442 π.Χ. Μετώπη του Παρθενώνα, μάρμαρο.

213. Κατασκευή πήλινης μάσκας με συνδυασμό της προσθετικής

στ. Ανάγλυφο

Παρατήρησε ένα μεταλλικό νόμισμα. Οι παραστάσεις έχουν ελάχιστο όγκο κι όμως δημιουργούν την αίσθηση του τρισδιάστατου. Τα νομίσματα είναι μικροσκοπικά ανάγλυφα. Ίσως έχεις δει στο Μουσείο κάποια από τα περίφημα ανάγλυφα του Παρθενώνα (εικ.212) ή τις κλασικές, ανάγλυφες επιτύμβιες στήλες.

Ανάγλυφο είναι η γλυπτή παράσταση που εξέχει από την επιφάνεια πάνω στην οποία είναι σκαλισμένη. Λαξεύεται* σε σκληρά υλικά όπως το μάρμαρο, την πέτρα ή το ξύλο ή πλάθεται με πηλό που στη συνέχεια ψήνεται. Το πήλινο ανάγλυφο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για την κατασκευή εκμαγείου (καλουπιού) με σκοπό την παραγωγή μπρούντζινων αντιγράφων.

Προσθετική

☞ *Μπορείς κι εσύ να κατασκευάσεις ένα ανάγλυφο. Κάνε ένα απλό σχέδιο με γραμμές σε λαδόχαρτο. Στις διαστάσεις του σχεδίου σου, πλάσε με πηλό την επιφάνεια που θα δεχθεί το ανάγλυφο, όπως θα έφτιαχνες ένα πλακάκι. Ακούμπησε το σχέδιο στην επιφάνεια και αντίγραψέ το στον πηλό πατώντας τις γραμμές του μ' ένα σκληρό μολύβι. Διαμόρφωσε τους όγκους του, προσθέτοντας μικρά κομμάτια πηλού μέσα στα όρια του σχεδίου. Πλάσε τις φόρμες με τα εργαλεία του πηλού. Αποφάσισε αν θα αφήσεις στις επιφάνειες το ίχνος της δακτυλιάς ή των εργαλείων σου. Μπορείς ακόμα να λειάνεις τις επιφάνειες ή να προσθέσεις χαράξεις (εικ. 210).*

Αφαιρετική

☞ *Πιο απλή μέθοδος είναι η δημιουργία ανάγλυφου δύο επιπέδων: Η επιφάνεια του πηλού πρέπει να έχει διπλάσιο πάχος από την τελική της μορφή. Το σχέδιο χαράζεται λοξά και αφαιρείται γύρω του το μισό πάχος του πηλού όπως στην εικόνα 211.*

☞ *Ένας τρίτος τρόπος είναι ο συνδυασμός της προσθετικής και της αφαιρετικής μεθόδου (εικ.213).*

215. Απομεινάρι κορμού

216. Α. Τζιακομέττι «Γυναίκα»

214. Κατασκευή περίοπτου

ζ. Με πολλές όψεις

Περίοπτο

Κοιτάζοντας ένα ξύλο, μια πέτρα ή ένα σύννεφο, μερικές φορές, η φαντασία σου πλάθει μορφές ανθρώπων, ζώων ή πουλιών (εικ. 215). Στον τόπο μας με την πολυμορφία της φύσης και την ανάπτυξη του πολιτισμού, η γλυπτική από την αρχαιότητα έχει παρουσιάσει εξαίρετα δείγματα.

Στην Ελλάδα η μαρμαροτεχνία έχει μακρόχρονη παράδοση, γιατί το μάρμαρο επιτρέπει τη λεπτή επεξεργασία. Η μορφή σκαλίζεται σε σκληρό υλικό (αφαιρετική μέθοδος) ή πλάθεται με πηλό (προσθετική μέθοδος).

Τα γλυπτά που έχουν πολλές όψεις ονομάζονται ολόγλυφα ή περίοπτα, διότι μπορούμε να τα κοιτάξουμε από διαφορετικές πλευρές.

Το δικό μου άγαλμα

☞ *Κατασκεύασε μια μικρή φιγούρα με πηλό. Εκτός από τα υλικά επεξεργασίας του πηλού, θα χρειαστείς μια ξύλινη επιφάνεια ή ένα χειροκίνητο τροχό με ένα όρθιο ξυλάκι σφηνωμένο κάθετα, για να στερεώσεις το έργο σου και να μπορείς να το ελέγχεις απ' όλες τις όψεις. Σχεδίασε με απλό τρόπο τη φιγούρα και από τις τέσσερις όψεις της: ανφάς, πίσω όψη, δεξί και αριστερό προφίλ. Με βάση τα σχέδια αυτά πλάσε τη φιγούρα σου στο χέρι, δίνοντας τις γενικές κατευθύνσεις στο σώμα, στο κεφάλι και στα μέλη. Στερέωσε το έργο σου κάθετα και δούλεψέ το προσεκτικά απ' όλες τις όψεις (εικ 214). Για να προσθέσεις ένα κομμάτι πηλού, πρέπει να υγράνεις ελαφρά την επιφάνεια κόλλησης και να δουλέψεις τα δυο μέρη μαζί.*

Μη βιαστείς να τελειώσεις το γλυπτό σου όσο ο πηλός είναι μαλακός, γιατί με το παραμικρό άγγιγμα κινδυνεύει να παραμορφωθεί. Άφησέ τον να στεγνώσει για μια ώρα ή σκέπασε το έργο σου μ' ένα ελαφρά υγραμένο πανί και κλείσε το αεροστεγώς σε μια νάιλον σακούλα, για να το δουλέψεις στο επόμενο μάθημα. Συνεχίζοντας πλάσε τους όγκους της φιγούρας σου, διαμόρφωσε τις φόρμες κι επεξεργάσου τις επιφάνειες. Κατά τη διάρκεια του πλασίματος φρόντισε να μη λεπτύνεις πολύ κάποια μέρη της φιγούρας, διότι θα σπάσουν. Για να μη λυγίσει το γλυπτό σου, ενίσχυσε το κάτω μέρος με κομμάτια πηλού.

217. Χρωματίζοντας μια περίοπτη φιγούρα

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:06 Page 79

218. Εργαλεία λάξευσης: λίμες, βαλόνι, χτένι, μαχαίρια, κοπίδι, γούζες, σκαρπέλο, βαριά.

219. Σπάσιμο γύψινου καλουπιού και αποκάλυψη του εκμαγείου

Γλυπτό κεφάλι

☞ *Μπορείς να πλάσεις ένα πορτραίτο με τον ίδιο τρόπο που κατασκευάζεται η φιγούρα. Στηρίξου σε δυο σχέδια του κεφαλιού προφίλ και ανφάς. Πλάσε τη μάζα του πηλού, δημιουργώντας τους γενικούς όγκους του κεφαλιού και του λαιμού. Έπειτα διαμόρφωσε τα επίπεδα και τα χαρακτηριστικά σύμφωνα με τα σχέδια.*

Λαξεύω

☞ *Σκάλισε ένα έργο σε σχετικά μαλακά υλικά, όπως το σαπούνι ή έναν όγκο γύψου. Για τη λάξευση μπορείς να μεταχειριστείς τα εργαλεία της εικόνας 218 και ένα γυαλόχαρτο. Για την κατασκευή του γύψινου όγκου θα χρειαστείς γύψο καλλιτεχνίας (αναλογία ένα μέρος γύψο, τρία μέρη νερό), μια λεκάνη, ένα ξύλινο κουτάλι, ένα μεγάλο πλαστικό ποτήρι κι ένα παραλληλεπίπεδο πλαστικό κουτί για καλούπι.*

Κοσκίνισε το γύψο σε όλη την επιφάνεια του νερού μέχρι να γεμίσει. Ανάδεψε ελαφρά το μείγμα με το κουτάλι. Ο γύψος θα πρέπει να γίνει σαν κρέμα. Γέμισε με τον υγρό γύψο το καλούπι σου με τη βοήθεια του ποτηριού. Όταν στερεοποιηθεί, αφαιρεσέ τον απ' το καλούπι.

Κάνε τέσσερα ίσα σχέδια όλων των όψεων του μοντέλου σου (εικ. 221). Αντίγραψέ τα στις όψεις του γύψινου όγκου και αφαίρεσε προσεκτικά το υλικό που περισσεύει. Επεξεργάσου το γλυπτό σου, αφαιρώντας σταδιακά το υλικό απ' όλες τις πλευρές, χωρίς να βιάζεσαι να φθάσεις στην τελική επιφάνεια. Έπειτα διαμόρφωσε τις επιφάνειες με τη λίμα και το γυαλόχαρτο.

220.

Καλουπώνω

☞ *Κατασκεύασε ένα εκμαγείο. Ετοίμασε μια επιφάνεια πηλού με πάχος πάνω από 3cm. Πλάσε ένα χοντρό μακαρόνι που θα το κολλήσεις γύρω από την επιφάνεια δημιουργώντας ένα χείλος ύψους 6cm. περίπου. Βύθισε μέσα στον πηλό το αντικείμενο που θέλεις να καλουπώσεις (ένα φρούτο, ένα παλιό παπούτσι κτλ.). Αφαίρεσε το αντικείμενο και πριν στεγνώσει ο πηλός, γέμισε την επιφάνεια με υγρό γύψο ως το χείλος. Όταν στερεοποιηθεί ο γύψος, αφαίρεσε τον πηλό.*

221. Διαδοχικές φάσεις της λάξευσης ενός χεριού

220 και 222 Πλάσιμο κεφαλιού με πηλό

η. Τρισδιάστατη τέχνη

Γλυπτική είναι η τέχνη των τριών διαστάσεων. Το γλυπτό έχει όγκο (μήκος, πλάτος και ύψος). Αποτελεί μια σύνθεση όγκου και χώρου και είναι μια από τις αρχαιότερες τέχνες. Η απαρχή της συνδέεται με την εποχή του λίθου (30 000 π.Χ.). Τα γλυπτά της περιόδου αυτής κατασκευάζονται σε πέτρα, ξύλο, κόκκαλο ή σε πηλό και αναπαριστούν ζώα ή ανθρώπους. (εικ. 223).

223. «Βίσονες» Γαλλία περ.15 000 π.Χ. πηλός

224. «Τελετουργική μάσκα» Ν.Γουινέα, περ. 1880, ξύλο, ύφασμα και φυτικές ίνες

Αφρική

Τα αφρικάνικα γλυπτά είναι προορισμένα για τελετές λατρείας των προγόνων. Η μάσκα της εικόνας 224 προορίζεται για μια τελετή, όπου οι νέοι μεταμφιέζονται σε «φαντάσματα», για να τρομάξουν τις γυναίκες και τα παιδιά. Όσο κι αν είναι αποκρουστικό το θέμα, είναι θαυμαστός ο τρόπος με τον οποίο δημιουργήθηκε το πρόσωπο με γεωμετρικούς όγκους και καθαρά χρώματα.

225. «Τάλοκ, ο θεός της βροχής των Αζτέκων», 14ος-15ος αι. πέτρα.

226. «Ειδώλιο γυναίκας» Φάρσαλα Μέση Νεολιθική περίοδος, πηλός.

227. «Τελετουργικό ειδώλιο» Ασσάντι Αφρική, ξύλο. Το φορούν οι έγκυες γυναίκες για να κάνουν όμορφα μωρά.

Αμερική

Όταν ανακαλύφθηκε η Αμερική από τους Ευρωπαίους (16ος αι.) οι προκολομβιανοί Αμερικάνοι είχαν αναπτύξει σημαντικούς πολιτισμούς. Τα περισσότερα έργα αυτής της περιόδου μας φαίνονται παράξενα. Η εικόνα 225 είναι ένα γλυπτό από το Μεξικό και ανήκει στην εποχή των Αζτέκων. Πιστεύεται ότι παριστάνει το θεό της βροχής. Τα μάτια και η μύτη του αποτελούνται από κουλουριασμένα φίδια, ενώ το στόμα του σχηματίζεται από δυο ενωμένα κεφάλια φιδιών. Το ιερό φίδι της αρχαίας μεξικάνικης τέχνης συμβόλιζε την αστραπή. Η μορφή του θεού της βροχής είναι τρομερή, διότι στα τροπικά κλίματα η βροχή προκαλεί συχνά μεγάλες καταστροφές. Με τη λατρεία του θεού της βροχής οι Αζτέκοι πάσχιζαν να ξορκίσουν την καταιγίδα.

Αίγυπτος

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι πίστευαν στη μεταθανάτια ζωή. Οι πασίγνωστες αιγυπτιακές πυραμίδες δεν είναι παρά οι τάφοι των βασιλέων. Μέσα σ' αυτούς τοποθετούαν τά πορτραίτο τους, με σκοπό να διατηρούν το νεκρό στη ζωή. Στο εξωτερικό των ναών οι φιγούρες των βασιλέων έπαιρναν κολοσσιαίες διαστάσεις, τονίζοντας έτσι τη δύναμη της εξουσίας (εικ.230). Οι αιγύπτιοι ακολούθησαν αυστηρούς καλλιτεχνικούς κανόνες γι' αυτό και η τέχνη τους για πολλούς αιώνες παρουσιάζει ενότητα ύφους (εικ. 230, 231).

Μεσοποταμία

Από την 8η-7η χιλιετία πανάρχαιοι πολιτισμοί αναφέρονται στην αρχαία Μεσοποταμία που βρισκόταν περίπου όπου το σημερινό Ιράκ. Οι λαοί της Μεσοποταμίας αγαπούσαν τη μαθηματική ακρίβεια και τη συμμετρία. Η μυθική για την ευημερία της Βαβυλώνα αποκαλούνταν από τους Έλληνες «ναός της σοφίας» (εικ.229).

Άλλοι ασιατικοί λαοί

Η ασιατική τέχνη έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα. Αργότερα επηρεάστηκε από τη θρησκευτική διδασκαλία του Βούδα (6ος-5ος αι. π.Χ.). Παρ' ότι ο βουδισμός συνυπήρξε και αναμείχθηκε με παλαιότερες θρησκείες, η τέχνη των πολιτισμών που επηρέασε παρουσιάζει κοινά στοιχεία. Το σχέδιο εκφράζεται με καμπύλες γραμμές, ενώ ο όγκος με κυλινδρικές φόρμες (εικ.228). Στην αρχιτεκτονική παρατηρούμε πλούσια γλυπτική διακόσμηση.

228. «Σίβα Ναταράγια» Ινδία 11ο.-12ος αι ύψος 8cm.Το έργο παριστάνει το θεό της δημιουργίας και της καταστροφής και εκφράζει τη δύναμη και τη ροή της ενέργειας.

229. Λεπτομέρεια από τα ανάκτορα της Βαβυλώνας φυαλωμένα ανάγλυφα, κεραμικά τούβλα

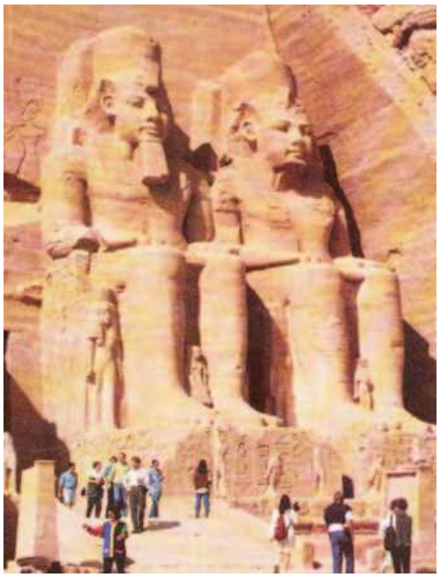

230. «Ναός του Ραμσή» 1300 π.Χ πέτρα

231. «Όρθιο ζευγάρι» 2500 – 2350 π.Χ. Αίγυπτος επιζωγραφισμένος ασβεστόλιθος

232. Ο Δημήτριος, τμήμα της σαρκοφάγου του Μ. Αλεξάνδρου 309 π. Χ.

Ελλάδα

Οι Έλληνες καλλιτέχνες δημιουργούσαν κάτω από διαφορετικές συνθήκες από αυτές των Αιγυπτίων. Σε πολλές πόλεις και ιδιαίτερα στην Αθήνα οι γλύπτες παρ' ότι δούλευαν χειρωνακτικά, μετείχαν ως ένα βαθμό στα κοινά. Αυτό το χαρακτηριστικό της αθηναϊκής δημοκρατίας δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ελευθερία της έρευνας, που κατέληξε σε μια από τις μεγαλύτερες επαναστάσεις στην Ιστορία της Τέχνης. Σε αντίθεση με την αιγυπτιακή τέχνη που έμεινε καθηλωμένη στα ίδια πρότυπα επί πολλούς αιώνες, οι Έλληνες πειραματίζονταν παρατηρώντας τη φύση (εικ. 233, 234). Κάθε γλύπτης δοκίμαζε τις προσωπικές του ιδέες για να ζωντανέψει τις μορφές του και οι άλλοι ακολουθούσαν, προσθέτοντας τις δικές τους ανακαλύψεις.

233. «Κροίσος» περ. 530 Π. Χ. Επιτύμβιος κούρος. Μάρμαρο

Στην ακμή της ελληνικής δημοκρατίας, την κλασική εποχή, η ελληνική τέχνη έφθασε στον ύψιστο βαθμό τελειότητας, συνδυάζοντας το σεβασμό των κανόνων με τη μελέτη της φυσικής πραγματικότητας. Τα κλασικά γλυπτά αναπτύσσονται στο χώρο από τις δυο κύριες όψεις: τη μετωπική και την πλευρική (εικ. 234).

Η ελευθερία επέτρεψε στους καλλιτέχνες να αναπαραστήσουν τη «λειτουργία της ψυχής», μελετώντας με ακρίβεια τον τρόπο που «τα συναισθήματα επηρεάζουν το κινούμενο σώμα». Οι θεοί των αρχαίων Ελλήνων δεν εμπνέουν φόβο, διαθέτουν ευγένεια και είναι ανθρώπινοι, διότι έχουν γεννηθεί σ' ένα σύστημα που θεωρούσε τον άνθρωπο ως μέτρο για όλα: «πάντων μέτρον άνθρωπος».

Ελληνιστική τέχνη

Κατά την ίδρυση της αυτοκρατορίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου η ελληνική τέχνη επηρεάστηκε από την κλίμακα και τις παραδόσεις των ανατολικών πολιτισμών, γι αυτό και ονομάστηκε ελληνιστική. Οι καλλιτέχνες έχοντας επίγνωση των ικανοτήτων τους επιδιώκουν να εντυπωσιάσουν. Χάνοντας σταδιακά τη μαγεία της, η τέχνη γίνεται ολοένα και πιο περιγραφική (εικ. 232).

234. Μύρων «Δισκοβόλος» 450 π.Χ. μαρμάρινο ρωμαϊκό αντίγραφο

236. Μιρό «Νέα γυναίκα» 1968 σύνθεση έτοιμων αντικειμένων σε μπρούντζο

Από τη γλυπτική στην εγκατάσταση

Τον 20ό αιώνα η ανάπτυξη των μέσων επικοινωνίας συνέβαλε στη γρήγορη διάδοση των γνώσεων και των ιδεών. Η ελευθερία της σκέψης οδήγησε τους καλλιτέχνες σε ατομικές πορείες έρευνας (εκ. 236-240). Το Παρίσι έγινε κέντρο ανάπτυξης των τεχνών. Η εμπειρία του πολέμου και της βιομηχανίας απομάκρυνε τη γλυπτική από τα παραστατικά έργα, στρέφοντας το ενδιαφέρον των δημιουργών στον πειραματισμό με τα υλικά. Η σύγχρονη τέχνη επηρεάστηκε από την αρχαία και την πρωτόγονη τέχνη (εικ.236).

235. Μ. Ρόσο «Ιδού το παιδίον» 1906 κερί

Οι Αμερικανοί καλλιτέχνες μέχρι τις αρχές του 20ού αι. αντλούσαν ακόμα ιδέες από την Ευρώπη. Ωστόσο, κατά τη δεκαετία του '60 οι Ηνωμένες Πολιτείες αντικατέστησαν το Παρίσι ως κέντρο των τεχνών. Αναπτύχθηκαν νέα καλλιτεχνικά κινήματα εμπνευσμένα από την τεχνολογία και την κατανάλωση.

Μια νέα μορφή δημιουργίας είναι η εγκατάσταση στον τρισδιάστατο χώρο (εικ. 239). Στην εγκατάσταση ο ίδιος ο χώρος καθορίζει τη φόρμα και το νόημα του έργου.

237. Ν. Γκάμπο» «Κεφάλι» 1916 ύψος 180 cm. Το έργο είναι μια κατασκευή από βιομηχανικά φύλλα χάλυβα και σηματοδοτεί τη ραγδαία εκβιομηχάνιση της Ευρώπης του 20ού αι.

238. Μ. Ερνστ «Αιγόκερος» 1948 μπρούντζος

239. Γ. Σεμιτέκολο «Κοσμικά υπολείμματα» 1994 σπασμένες κούκλες, σκουπίδια και ήχος

240. Ν.Τζ.Πάικ «Χωρίς τίτλο» 1993 πιάνο, 15 τηλεοράσεις, 2 disk players και ένα ηλεκτρικό φως

Τι θυμάμαι;

- Περίγραψε το αγγείο της εικόνας 209. Τι σου θυμίζει η φόρμα του; Βρίσκεις κάποια σχέση ανάμεσα στη μορφή, τη διακόσμηση και τη λειτουργία του;
- Μπορείς να αναφέρεις δυο διαφορετικές μεθόδους πλασίματος ενός κεραμικού;
- Πώς κατασκευάζεται ένα χρωματιστό κεραμικό;
- Σύγκρινε τη μορφή και το μέγεθος των γλυπτών του ναού του Ραμσή (εικ. 230) με τις Καρυάτιδες του Παρθενώνα. Ποιες ιδέες εκφράζουν οι δύο πολιτισμοί με την κλίμακα των μεγεθών;
- Με ποιους τρόπους μπορεί να κατασκευαστεί ένα γλυπτό;

241. *Καθιστή ανδρική μορφή, μάρμαρο. Ειδώλιο Πρωτοκυκλαδικής εποχής*

- Κόψε μια φωτοτυπία του δισκοβόλου του Μύρωνα, κόλλησέ την σ' ένα χαρτί και ζωγράφισε γύρω της ένα αρμονικό περιβάλλον.
- Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείς ανάμεσα στα γλυπτά των εικόνων 229, 233 και 234;

Γνωρίζεις τους λόγους που συντέλεσαν στην εξέλιξη της Γλυπτικής;

- Μάντεψε το μήνυμα που θέλει να μεταδώσει ο Ν Τζ. Πάικ στο έργο της εικόνας 240.
- Παρατήρησε το ειδώλιο στην εικόνα 241.Ποια αφαιρετικά στοιχεία διακρίνεις; Ποια φόρμα κυριαρχεί στο έργο; Πώς λειτουργεί ο χώρος σε σχέση με τον όγκο;
- Δημιούργησε ένα δικό σου ειδώλιο λαξεύοντας μαλακό ξύλο ή μαλακή πέτρα.

Γλωσσάρι

Εφυαλωμένο κεραμικό: Το κεραμικό που έχει υαλωθεί.
Καμαραϊκό αγγείο: Το αγγείο που πλάσθηκε στα Καμάρες της Κρήτης.
Κυκλαδικά ειδώλια: Γλυπτές ανθρώπινες φιγούρες από μάρμαρο. Ανακαλύφθηκαν ως ταφικά μνημεία. Είναι αντιπροσωπευτικά δείγματα του Πρωτοκυκλαδικού πολιτισμού που άνθισε την 3η χιλιετία π.Χ. στο Αιγαίο. Εικονίζουν συνήθως γυναίκες με τα χέρια σταυρωμένα κάτω από το στήθος και είναι μετωπικά (προορισμένα να φαίνονται από μπροστά). Υπάρχουν όμως και άλλα που αναπτύσσονται στον τρισδιάστατο χώρο, όπως το εικονιζόμενο. Σπάνια παρατηρούνται έργα προϊστορικής τέχνης με πλαστικές λύσεις τόσο προχωρημένες στο υλικό του μαρμάρου. Η σχηματοποίηση και η αφαιρετικότητά τους ενέπνευσαν πολλούς καλλιτέχνες του 20ού αι.
Λάξευση: σκάλισμα ενός σταθερού υλικού.
Σμάλτο: χρώμα που δουλεύεται πάνω στην εφυαλωμένη επιφάνεια.
Υάλωμα: γυαλί σε μορφή σκόνης.

8. ΧΑΡΑΚΤΙΚΗ

Μορφή και περιεχόμενο

α. Ανακαλύπτοντας την έντυπη εικόνα

Θα μπορούσες να φανταστείς έναν κόσμο δίχως εικόνες;

Η Χαρακτική αποτελεί την πρώτη μορφή μαζικής αναπαραγωγής της εικόνας. Χαρακτικό είναι το τυπωμένο έργο που σχεδιάζεται από τον καλλιτέχνη με αποκλειστικό σκοπό να χαραχθεί σε συγκεκριμένο υλικό, χαράζεται από τον ίδιο και εκτυπώνεται απ' αυτόν ή υπό την επίβλεψή του.

Με τη χαρακτική μπορείς να παράγεις σειρές όμοιων έργων, τα αντίτυπα. Κάθε καλλιτεχνικό αντίτυπο που δημιουργείται με τη μέθοδο αυτή είναι πρωτότυπο έργο, διατίθεται σε περιορισμένο αριθμό και υπογράφεται από τον καλλιτέχνη.

Ίχνη χαράξεων συναντώνται σε όλη τη διαδρομή της ιστορίας της ανθρωπότητας (σε πέτρες, κόκαλα, κεραμικά).

Ξυλογραφία

Στα τέλη του Μεσαίωνα εμφανίζεται στον ευρωπαϊκό χώρο η ξυλογραφία (χάραξη σε ξύλο) (εικ. 253). Τα πρώτα έντυπα ήταν εικόνες θρησκευτικού περιεχομένου. Οι καλόγεροι έκαναν εικόνες αγίων και οι χαράκτες βιβλία, χαράζοντας σε ξύλο. Η ξυλογραφία γνώρισε μεγάλη άνθιση στην Ιαπωνία.

Αξιοποίησε το τυχαίο

☞ *Παίζοντας με τα τυπώματα θα δεις ν' αποκαλύπτεται ένας πλούτος από σχήματα και τόνους που φανερώνουν τις ιδιότητες του κάθε υλικού. Για να κάνεις ένα τύπωμα (μονοτυπία*), θα χρειαστείς μια λεία επιφάνεια εργασίας (γυαλί ή μελαμίνη), λίγο μελάνι τυπογραφίας, σπάτουλα και έναν κύλινδρο μελανώματος.*

☞ *Ο πιο απλός τρόπος για να πάρεις το αποτύπωμα ενός επίπεδου αντικειμένου (με ελαφρό ανάγλυφο) είναι να το καλύψεις μ' ένα χαρτί και να περάσεις πάνω σ' αυτό έναν κύλινδρο ελαφρά μελανωμένο προς μία κατεύθυνση (εικ.243).*

☞ *Μπορείς ακόμα να δημιουργήσεις μια πρωτότυπη σύνθεση προσθέτοντας στο ίδιο χαρτί τυπώματα μικρότερων αντικειμένων.*

☞ *Αν θέλεις να κάνεις αντίτυπα, φτιάξε ένα κολάζ με χαρτόνια και πάρε το αποτύπωμά του με τον ίδιο τρόπο (εικ.252).*

Μονοτυπία: Αποτύπωμα χρωματισμένης σύνθεσης σε λεία επιφάνεια που δεν είναι χαραγμένη. Παράγει ένα και μοναδικό αντίτυπο.

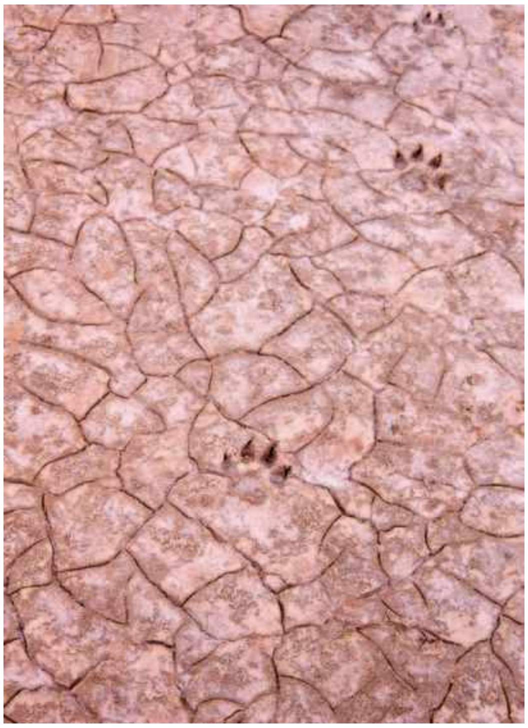

242. Αποτυπώματα ζώων σε στεγνή λάσπη

243. «Γάντι» Αποτύπωμα πλαστικού γαντιού

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:06 Page 86

244. Ρέμπραντ «Ο Χριστός διδάσκει» οξυγραφία περ. 1652

Χαλκογραφία

Η χαλκογραφία (χάραξη πάνω σε χαλκό) με τη λεπτότητα της χάραξης κατακτά γρήγορα τον κόσμο και επικρατεί στην Ευρώπη κατά το 15ο αι.

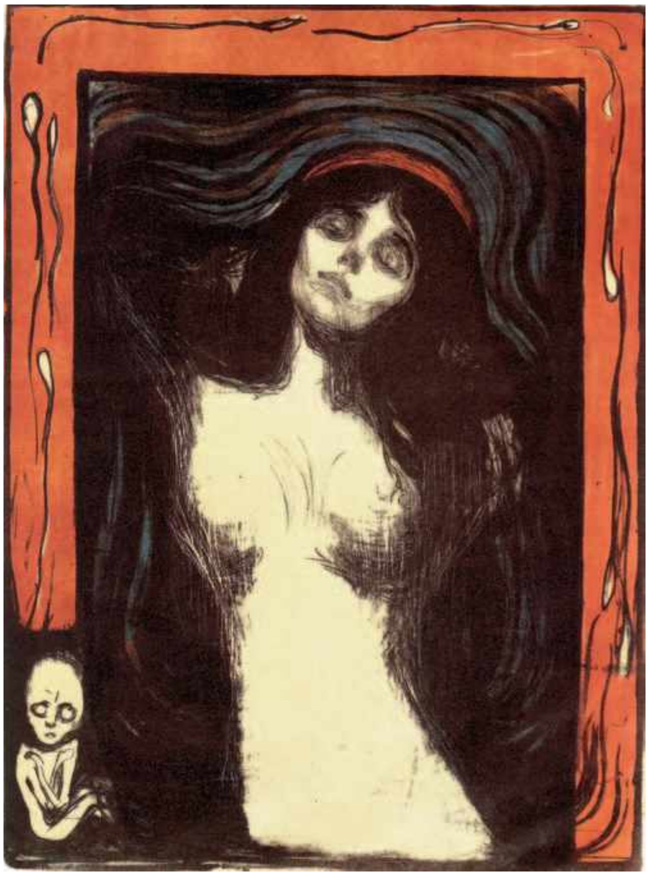

245. Έ. Μουνκ «Μαντόνα» λιθογραφία ι902

Σπουδαίοι καλλιτέχνες όπως ο Ρέμπραντ (εικ. 244), ο Ντύρερ και Γκόγια (εικ. 254) ασχολούνται με την εικονογράφηση εντύπων. Παράλληλα ένα πλήθος ανώνυμων χαρακτών αναλαμβάνουν την αναπαραγωγή ζωγραφικών έργων.

Η εφεύρεση της χαρακτικής αποτέλεσε μια μεγάλη επανάσταση. Το πλεονέκτημά της ήταν η παραγωγή έντυπων εικόνων με χαμηλό κόστος, προσιτών σε μεγάλες ομάδες ανθρώπων.

Λιθογραφία

Κατά το 19ο αι. διαδίδεται μια νέα τεχνική χάραξης, η λιθογραφία (χάραξη της πέτρας), που δίνει την εντύπωση ενός σχεδίου με παστέλ. Σημαντικοί καλλιτέχνες όπως ο Μουνκ (εικ. 245) κάνουν έντεχνες λιθογραφίες. Η λιθογραφία γίνεται το κυριότερο μέσο επικοινωνίας. Η εξέλιξή της με την πρόοδο της τεχνολογίας δημιουργεί μια σειρά νέων τεχνικών αναπαραγωγής της εικόνας.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:06 Page 87

Η αυτονομία της Χαρακτικής

Για αιώνες η Χαρακτική είχε συνδεθεί με την τυπογραφία. Η ανακάλυψη της φωτογραφίας αποδέσμευσε τους καλλιτέχνες από την εικονογράφηση, δίνοντάς τους την ευκαιρία να δημιουργήσουν αυτόνομα χαρακτικά έργα.

Τον 20ό αι. η Χαρακτική εξελίχθηκε εντυπωσιακά. Πολλοί καλλιτέχνες όπως ο Πικάσο και ο Γουώρχολ (εικ. 246) πειραματίζονται με καινούργιες τεχνικές και υλικά όπως το λινόλεουμ, η μεταξοτυπία κτλ.

Η Χαρακτική στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα οι πρώτοι που μυούνται στη Χαρακτική κατά το 18ο αι. είναι οι Αγιορείτες μοναχοί. Από τα μέσα του 19ου αιώνα η Χαρακτική διδάσκεται στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών από καταξιωμένους χαράκτες.

246. Ά. Γουόρχολ. « Μαίριλυν» μεταξοτυπία 1962

Τυπώματα

☞ *Μελανώνοντας απευθείας άχρηστα αντικείμενα μπορείς να κάνεις έντονα και λεπτομερή τυπώματα όπως στην εικόνα 248. Το μελάνωμα ενός αντικειμένου γίνεται είτε μελανώνοντας με τον κύλινδρο το ίδιο το αντικείμενο, είτε πιέζοντάς το σε μια επιφάνεια καλά μελανωμένη (εικ.247).*

☞ *Δοκίμασε να κάνεις ένα κολάζ (εικ.251), χρησιμοποιώντας κομμάτια από τυπώματα αρνητικά (με σκούρο φόντο, εικ. 247) και θετικά (με άσπρο φόντο, εικ.248).*

☞ *Το στένσιλ είναι ένας διαφορετικός τρόπος παραγωγής αντιτύπων. Κατασκευάζεται από χαρτόνι ή από χοντρή ζελατίνα. Η επιφάνεια κόβεται στο σχήμα του σχεδίου, με τα εργαλεία της χάραξης (εικ.249). Για να τυπώσεις, μελάνωσε ένα πυκνό σφουγγαράκι, ακούμπησε το στένσιλ πάνω στο χαρτί και άγγιξέ το ελαφρά με το μελανωμένο σφουγγαράκι (εικ. 250).*

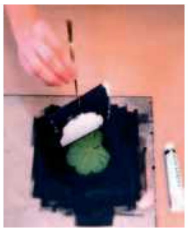

247.

248.

Σημ. Για να κάνεις οποιοδήποτε τύπωμα, πρέπει να τηρείς απόλυτα καθαρά τα εργαλεία σου, αλλά και την επιφάνεια εργασίας, διαφορετικά θα αποτύχει. Κάλυψε το θρανίο σου με αρκετές στρώσεις εφημερίδας. Πετώντας κάθε λερωμένο φύλλο, θα έχεις πάντα μια καθαρή επιφάνεια.

249. Στένσιλ

250. Τύπωμα στένσιλ.

251. «Πουλί» Μαρίνα Κ. 14 ετών κολάζ με τυπώματα

252. Τύπωμα από κολάζ με χαρτόνια

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:06 Page 88

β. Έκφραση και δύναμη

Τέχνη και κοινωνία

253. Λ. Κίρχνερ «Αγροτόσπιτο στην καταιγίδα» 1917 ξυλογραφία

Πολλοί χαράκτες κατά καιρούς έστρεψαν το ενδιαφέρον τους σε θέματα κοινωνικού περιεχομένου, εκφράζοντας τις απόψεις τους με το έργο τους. Η μαζικότητα της παραγωγής των χαρακτικών έργων και των εντύπων ευνοούσε τη διάδοση κοινωνικής κριτικής.

Η παραμόρφωση και η υπερβολή χρησιμοποιήθηκαν συχνά από τους χαράκτες για να τονίσουν το εκφραστικό περιεχόμενο του έργου. Στη χαλκογραφία «Μέχρι θανάτου» (εικ. 254) η παραμόρφωση των χαρακτηριστικών της ηλικιωμένης γυναίκας φανερώνει την κριτική στάση του Γκόγια απέναντι στο φαινόμενο της γυναικείας κοκεταρίας.

Στην αρχή του 20ού αιώνα στη Γερμανία μια ομάδα εξπρεσιονιστών ζωγράφων, με ανησυχίες για τον επερχόμενο πόλεμο, δημιούργησε την καλλιτεχνική κίνηση «Γέφυρα». Ο εξπρεσιονισμός εκφράστηκε ως μια κοινωνική διαμαρτυρία για την απειλή προς τον άνθρωπο και διερεύνησε τις ψυχικές αντιδράσεις του ατόμου προς ένα εχθρικό περιβάλλον.

254. Φ. Γκόγια «Μέχρι θανάτου» 1799 οξυγραφία και ακουατίντα

255. «Το παιχνίδι» σύνθεση, κολάζ με τυπώματα από κέντημα, οντουλέ χαρτί και μια μονοτυπία

EikastikaMath AG (128) new 5-12-06 09:42 Page 89

Ένα από τα κύρια εκφραστικά μέσα του εξπρεσιονισμού ήταν η ξυλογραφία. Χαρακτηριστικό είναι το έργο του Κίρχνερ (εικ. 253). Έχει σχεδιαστεί με ελεύθερες και γωνιώδεις γραμμές, δυναμική γραφή και παραμορφώσεις των φυσικών σχημάτων.

Στα μέσα του 20ού αι. ο Ισπανός χαράκτης Τάπιες αντιδρώντας στο καταπιεστικό καθεστώς της χώρας του εξαφάνισε τη ζωή από τα χαρακτικά του κρατώντας μόνο τα υπολείμματα της ανθρώπινης παρουσίας που μοιάζουν με τα ίχνη φυλακισμένων στους τοίχους των φυλακών (εικ. 257).

Αγώνες των Ελλήνων

Στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του πολέμου, της κατοχής και της αντίστασης πολλοί χαράκτες στράτευσαν το έργο τους στον αγώνα για την ελευθερία. Γνωστή είναι η τεχνική της χαράκτριας Β. Κατράκη η οποία χάραζε την πέτρα με καλέμια γλυπτικής. Οι μνημειακές μορφές της αναδύονται από τη σκληρή πέτρα δυναμικές και ταυτόχρονα εξαϋλωμένες, εκφράζοντας την ελπίδα που προβάλλει μέσα από την πάλη για μια καλύτερη ζωή (εικ. 256).

Ιχνηλασία

☞ *Μάζεψε μικρά αντικείμενα που έχουν αξία για σένα επειδή συνδέονται με κάποια πρόσωπα ή γεγονότα π. χ. λίγη άμμο από την ακρογιαλιά που έκανες διακοπές, ένα κομματάκι από το παλιό, γιορτινό σου φόρεμα κτλ. Πάρε τα αποτυπώματά τους όπως περιγράψαμε παραπάνω και κάνε μ' αυτά μια σύνθεση με θέμα μια σημαντική στιγμή της ζωής σου.*

256. Β. Κατράκη « Μάνα» 1958 χάραγμα σε πέτρα

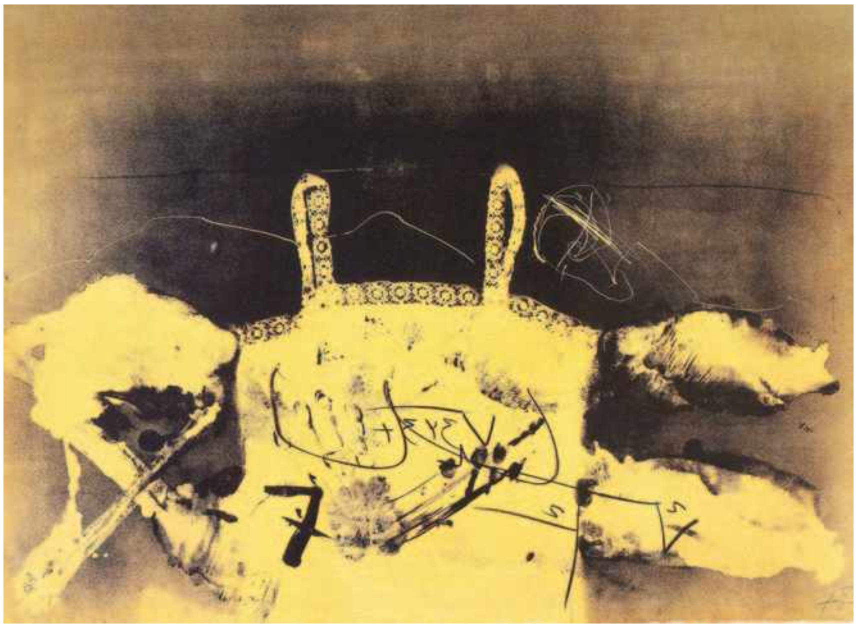

257. Α. Τάπιες "Δαντέλα" λιθογραφία 1977

258. Τύπωμα σε εφημερίδα

γ. Χαράγματα στην ύλη

Τεχνικές και υλικά

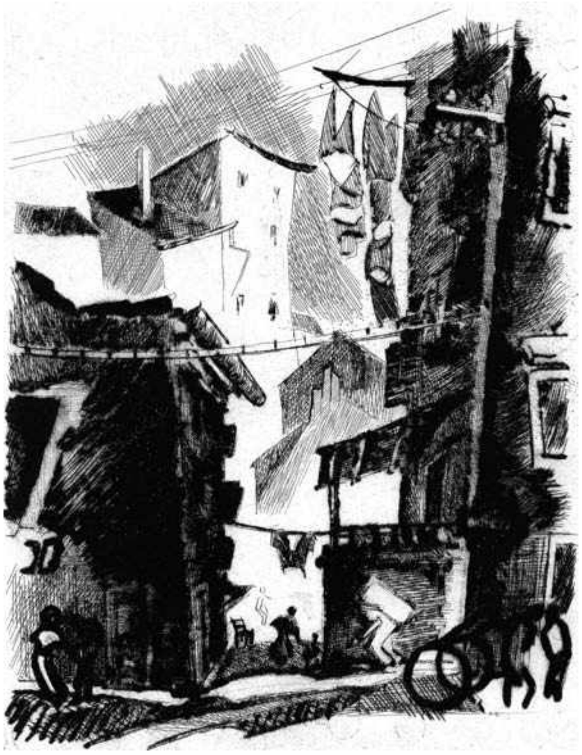

259. Ν. Βεντούρας «Οδός Αγίας Σοφίας» 1945 χαλκογραφία, ξηρή χάραξη

Καθοριστικοί παράγοντες για το πλάσιμο της μορφής του χαρακτικού είναι το υλικό στο οποίο χαράζεται και η μέθοδος της χάραξης. Κάθε υλικό και κάθε τεχνική έχει ορισμένες δυνατότητες και περιορισμούς, τους οποίους ο χαράκτης οφείλει να γνωρίσει και να σεβαστεί.

• Στην **ξυλογραφία** χαράζονται τα φωτεινά μέρη του σχεδίου. Προσφέρεται λοιπόν για τη δημιουργία έργων με μεγάλες πλακάτες επιφάνειες και λευκές γραμμές (εικ. 260). Η αδρότητα του υλικού ευνοεί την ελευθερία του σχεδίου. Στην εκτύπωση τυπώνονται τα μέρη του ξύλου που δε χαράχτηκαν και βρίσκονται ψηλότερα από τα χαραγμένα, γι' αυτό κατατάσσεται στις υψοτυπικές μεθόδους εκτύπωσης.

• Αντίθετα στη **χαλκογραφία** χαράζονται τα σκοτεινά μέρη του σχεδίου (με αιχμηρά εργαλεία ή με οξύ). Ο χαλκός δίνει τη δυνατότητα στο χαράκτη να δημιουργήσει πολλούς τόνους και λεπτομέρειες με λεπτότατες γραμμές (εικ.259, 261). Κατά το τύπωμα η επιφάνεια του χαλκού καθαρίζεται και μένει φωτεινή, ενώ με την πίεση το υγρό χαρτί βυθίζει μέσα στις χαράξεις και παίρνει από μέσα το μελάνι, τυπώνοντας τα σκούρα. Γι' αυτό η χαλκογραφία χαρακτηρίζεται ως βαθυτυπία.

260. Κ. Κόλβιτς «Μητέρες» 1922-23 ξυλογραφία

261. Π. Πικάσο «Μινοταυρομαχία» 1935 χαλκογραφία, οξυγραφία

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:07 Page 91

Η **λιθογραφία** (εικ. 265): Με λιπαρό λιθογραφικό κραγιόνι σχεδιάζεται μια επίπεδη πλάκα, που έχει προηγουμένως λειανθεί. Στη συνέχεια περνιέται με διάλυμα οξέος. Το οξύ δε διαβρώνει την πλάκα, αλλά απομακρύνει κάθε ίχνος λιπαρότητας από τα μέρη που δεν έχουν σχεδιαστεί. Κατά τη διάρκεια του τυπώματος η πλάκα βρέχεται και μελανώνεται. Τα τμήματα του σχεδίου που σχεδιάστηκαν (και είναι λιπαρά) συγκρατούν το μελάνι, ενώ τα ασχεδίαστα τμήματα (που οξειδώθηκαν) καλύπτονται απ' το νερό και το απωθούν.

Με την επεξεργασία αυτή η πλάκα παραμένει επίπεδη, γι' αυτό και η λιθογραφία χαρακτηρίζεται ως επιπεδοτυπία.

262. Μονοτυπία. Η υφή της θυμίζει λιθογραφία

263. Μ. Σ. Ζαβινζιάνος «Του προαστίου τα κορίτσια εσεργιάνιζαν» 1914 χαλκογραφία, ακουατίντα

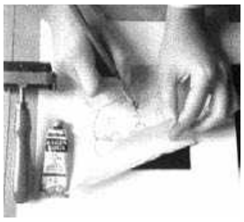

264. α
Κατασκευή μονοτυπίας

β

Μονοτυπία σαν λιθογραφία

☞ *Για να φτιάξεις ένα τύπωμα με τα δικά σου σχέδια, μελάνωσε την επιφάνεια εργασίας και πίεσε πάνω της με τα χέρια σου μια εφημερίδα. Έπειτα ακούμπησε στην ίδια επιφάνεια το χαρτί σου και σχεδίασε σε αυτό το σχέδιό σου αντίστροφα, πιέζοντας αρκετά το μολύβι σου (εικ. 264 Α). Ανασηκώνοντας το χαρτί θα δεις ότι στην πίσω όψη του έχει αποτυπωθεί το σχέδιό σου μαζί με το τύπωμα της υφής της επιφάνειας (εικ. 262, 264 Β).*

265. Β. Σπεράντζας «Γύρω από το σπίτι» λιθογραφία 1998

266. Υλικά ξυλογραφίας

δ. Χαράζω και τυπώνω

Έχεις σκεφθεί να κάνεις ένα πραγματικό χαρακτικό και να παράγεις αντίτυπα; Θα μπορούσες να χαράξεις μια υψοτυπία σε ξύλο ή σε λινόλεουμ, με τα εργαλεία ξυλογραφίας (εικ. 266). Αν βρεις ένα κυλινδρικό πιεστήριο, δοκίμασε να χαράξεις μια βαθυτυπία σε ζελατίνα ή πλεξιγκλάς με την τεχνική της χαλκογραφίας, χρησιμοποιώντας ακόμα και αυτοσχέδια εργαλεία.

*Λινόλεουμ**

☞ *Θα χρειαστείς ένα κομμάτι λινόλεουμ, ένα σετ εργαλείων χάραξης, μια επιφάνεια εργασίας, λίγο μελάνι τυπώματος, μια σπάτουλα, έναν κύλινδρο μελανώματος, ένα κουτάλι και χαρτιά φωτοτυπίας.*

267. Χάραξη σε λινόλεουμ

268. Πούντα

Αντίγραψε το σχέδιό σου στο λινόλεουμ αντίστροφα. Κάνε ρυθμικές χαράξεις για να αποδώσεις τα γκρίζα μέρη και αφαίρεσε τα λευκά. Κατά τη διάρκεια της χάραξης θυμήσου να μην περνάς να χέρια σου απέναντι από την κόψη των εργαλείων (εικ. 267). Τελειώνοντας, καθάρισε καλά το λινόλεουμ, μελάνωσέ το ομοιόμορφα και πίεσε πάνω του ένα χαρτί, τρίβοντας δυνατά με το κουτάλι. Πριν να σηκώσεις ολόκληρο το χαρτί, ανασήκωσε μιαν άκρη του, δίχως να το ξεκολλήσεις απ' το μελάνι για να βεβαιωθείς ότι έχει τυπωθεί καλά.

Πολυχρωμία

☞ *Για να κάνεις ένα έγχρωμο χαρακτικό, θα πρέπει να χαράξεις μια πλάκα λινόλεουμ για κάθε χρώμα. Θα μπορούσες να συνεργαστείς μ' ένα συμμαθητή σου και να μοιραστείτε τη δουλειά. Αποφασίστε ποιο από τα σχέδιά σας θα χαράξετε και τι χρώματα θα χρησιμοποιήσετε. Έπειτα ξεσηκώστε το σχέδιο σε διαφανές χαρτί, κολλήστε το αντίστροφα σ' έναν οδηγό*, στερεώστε μία-μία τις πλάκες στη γωνία του οδηγού και αντιγράψτε πάνω τους το σχέδιο.*

Ο καθένας θ' αναλάβει να χαράξει ένα-δύο λινόλεουμ. Στην πλάκα του κάθε χρώματος θα αφαιρείτε όσα μέρη του έργου δεν έχουν το χρώμα αυτό, π.χ. στην πλάκα του κόκκινου θα αφαιρέσετε όλα τα μέρη που δεν έχουν κόκκινο.

Για να συμπέσουν τα χρώματα, πριν από την εκτύπωση, θα πρέπει να κολλήσετε το χαρτί σ' έναν οδηγό, στον οποίο θα προσαρμόζετε καθεμιά από τις πλάκες, αφού τη μελανώσετε. Θα τυπώσετε τις πλάκες όλων των χρωμάτων στο ίδιο χαρτί (εικ. 274).

269. «Στη βάρκα» Κατερίνα Κ. 10 ετών λινόλεουμ

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:07 Page 93

Μια απλή πολυχρωμία

☞ Μπορείς να αντιγράψεις το περίγραμμα των χρωμάτων ενός έργου χωριστά σε μια ζελατίνα και να την κόψεις στα όρια των χρωμάτων (εικ. 270). Μελάνωσε ύστερα το κάθε κομμάτι με το χρώμα του, συναρμολόγησε όλα τα κομμάτια και τύπωσε (εικ. 271).

Ζελατίνα ή πλεξιγκλάς σαν χαλκογραφία

☞ Θα χρειαστείς ένα κομμάτι χοντρής ζελατίνας ή πλεξιγκλάς, ένα μυτερό καρφί ή μία πούντα (εικ. 268), λίγη μελάνη τυπώματος, μια άχρηστη τηλεκάρτα, έναν κύλινδρο μελανώματος, ένα κουτάλι, χαρτιά χαλκογραφίας και μία εφημερίδα.

Αντίγραψε το σχέδιό σου στην επιφάνεια που θα χαράξεις. Γύρισε την επιφάνεια από την ανάποδη και χάραξέ την πιέζοντας με δύναμη το καρφί πάνω στις γραμμές. Μούσκεψε το χαρτί σου στο νερό και βάλε το ανάμεσα στα φύλλα της εφημερίδας να στραγγίσει. Μελάνωσε τις χαράξεις απλώνοντας το μελάνι με την τηλεκάρτα. Καθάρισε με κομμάτια εφημερίδας την υπόλοιπη επιφάνεια και τύπωσε (εικ. 273).

Η βαθυτυπία τυπώνεται σε κυλινδρικό πιεστήριο. Αν δεν μπορέσεις να βρεις το κατάλληλο μηχάνημα, δοκίμασε να την τυπώσεις με το χέρι. Τοποθέτησε πάνω στη ζελατίνα το νωπό χαρτί και πίεσέ το με το κουτάλι.

Πρέπει να πιέζεις δυνατά. Θα χρειαστείς ένα βοηθό να σου κρατάει σταθερά το χαρτί πάνω στη ζελατίνα.

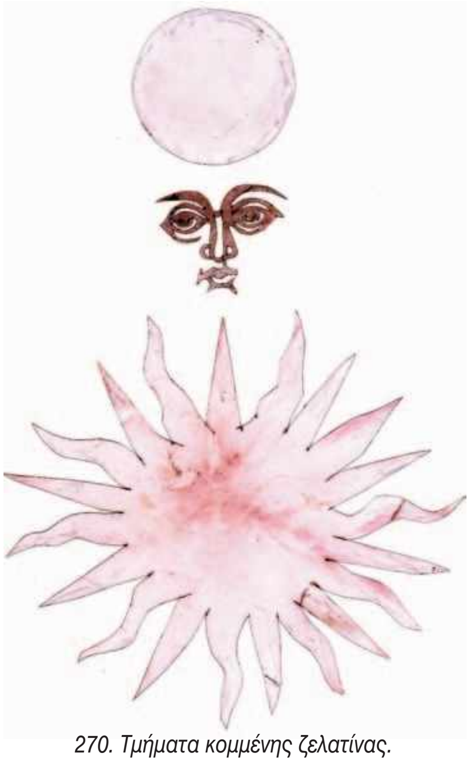

270. Τμήματα κομμένης ζελατίνας.

271. Τύπωμα κομμένης ζελατίνας.

272. «Το παιδί με το άλογο» έργο Ιάπωνα μαθητή λινόλεουμ

273. Τύπωμα από χαραγμένη ζελατίνα

Τι θυμάμαι

- Η Λαμπρινή ζωγράφισε ένα έργο για να το χαράξει (εικ.274). Μπορείς να μαντέψεις το υλικό που σκοπεύει να χρησιμοποιήσει;
- Πώς παρουσιάζει η Κόλβιτς τις μητέρες; Ποια συναισθήματα σου εμπνέει η εικόνα; Ποια είναι τα εκφραστικά της μέσα;
- Μπορείς να διακρίνεις τα κυριότερα πλαστικά μέσα που χρησιμοποιεί ο Ν. Βεντούρας στο έργο του της εικόνας 259;

274. «Αγροτόσπιτο» Λαμπρινή Β. 12 ετών σχέδιο για χάραξη

- Πώς διακρίνεται ένα γνήσιο χαρακτικό από ένα απλό τυπογραφικό αντίτυπο;
- Γιατί κατά τη γνώμη σου η Χαρακτική χαρακτηρίζεται ως λαϊκή τέχνη;

Γλωσσάρι

Λινόλεουμ: Μαλακό υλικό που χρησιμοποιείται για χάραξη.

Οδηγός: Κατασκευή από επίπεδο, σταθερό υλικό σε σχήμα Γ, που χρησιμεύει για τη σταθεροποίηση του χαρτιού κατά την εκτύπωση, ώστε να εκτυπώνονται τα χρώματα με ακριβείς συμπτώσεις.

Κίρχνερ Έ. Λ. (E. L. Kirchner,1880-1938). Γερμανός εξπρεσιονιστής ζωγράφος, χαράκτης. Ίδρυσε την πρώτη οργανωμένη έκφραση του γερμανικού εξπρεσιονισμού, την ομάδα «Γέφυρα». Τα έργα του χαρακτηρίζονταν από βίαιη οπτική αίσθηση.

Μουνκ Έ. (E. Munh, 1863-1944). Νορβηγός ζωγράφος, χαράκτης. Εμπνευστής του γερμανικού εξπρεσιονισμού. Στο έργο του προσπαθεί να εκφράσει τα αισθήματά του μπροστά στην πραγματικότητα και όχι να αναπαραστήσει την ίδια την πραγματικότητα.

Ρέμπραντ (Rembradt, 1606-1669). Ολλανδός ζωγράφος και χαράκτης. Ανέδειξε το φως ως κυρίαρχο στοιχείο της ζωγραφικής. Δημιούργησε ένα τεράστιο έργο, καταργώντας όλους τους μέχρι τότε παραδεκτούς κανόνες και διατυπώνοντας καινούργιους. Πέθανε πάμπτωχος, παρότι μετά το θάνατό του αναγνωρίστηκε σαν ένας από τους μεγαλύτερους ζωγράφους όλων των εποχών.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:07 Page 95

9. Η ζωή και οι Τέχνες

α. Εικόνες των μύθων

Εικονογράφηση

Υπάρχουν κάποια παραμύθια, ποιήματα, μύθοι ή ιστορίες που έχουν χαραχτεί στη μνήμη μας. Τώρα που γνωρίζεις πολλές τεχνικές, μπορείς να επιχειρήσεις να δώσεις μορφή στις εικόνες και τα συναισθήματα που σου δημιουργεί ένα κείμενο. Θα έχεις σίγουρα πολλές ιδέες.

Πλάθω εικόνες

☞ *Διάλεξε ένα μύθο που σε συγκινεί ή γράψε μια δική σου ιστορία και εικονογράφησέ την. Άφησε το νου σου να ταξιδέψει στο χρόνο, σε χώρους μυθικούς, να πλάσει φανταστικές φιγούρες (εικ. 275, 276). Προσπάθησε να ερμηνεύσεις τις ιδέες σου με σχήματα και χρώματα. Σκέψου το είδος της σύνθεσης που θα αποδώσει καλύτερα τη δράση. Μπορείς να ζωγραφίσεις ή να χαράξεις, να κάνεις κολάζ με κομμάτια από χρωματιστά χαρτιά ή με εικόνες ή ακόμα να συνδυάσεις διάφορες τεχνικές.*

275. «Στον έβδομο ουρανό» Νίκος Θ.14 ετών Εικονογράφηση παραμυθιού

276. Μ. Σαγκάλ «Γενέθλια» 1915

Τρισδιάστατο παραμύθι

☞ *Σε συνεργασία με τους συμμαθητές σου φτιάξε ένα τρισδιάστατο παραμύθι: Ο καθένας θ' αναλάβει να κάνει ένα δισέλιδο. Κόψε ένα χαρτόνι σε μέγεθος διπλάσιο από τη σελίδα του βιβλίου. Ζωγράφισε σ' αυτό το χώρο όπου διαδραματίζεται μια σκηνή. Έπειτα πλάσε τις φιγούρες με πηλό ή με χαρτοπολτό και κατασκεύασε τα υπόλοιπα στοιχεία (έπιπλα, ή δέντρα κτλ.) από χαρτόνι. Τσάκισε το δισέλιδο στη μέση και στήσε το όρθιο όπως στις εικόνες 277. Κόλλησέ το μαζί με τις σελίδες που ετοίμασαν οι άλλοι συμμαθητές σου και στερεώστε το σύνολο σ' ένα οριζόντιο χαρτόνι στο οποίο θα ζωγραφίσετε το πάτωμα. Στο τέλος τοποθετήστε τις φιγούρες και τα υπόλοιπα στοιχεία μέσα στους χώρους που δημιουργούν οι όρθιες σελίδες.*

277. Τρισδιάστατο παραμύθι από μαθητές

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:07 Page 96

β. Φανταστικός κόσμος

Θεατρικά δρώμενα

Η ανάγκη να ζήσουμε σε κόσμους φανταστικούς, να επικοινωνήσουμε άμεσα με τους άλλους και να προβάλουμε διαφορετικές πτυχές του εαυτού μας γεννάει το θέατρο.

Η δραματοποίηση μιας ιδέας θα σε παρασύρει σ' ένα συναρπαστικό παιχνίδι που θα σου δώσει την ευκαιρία να συμμετέχεις με το σώμα σου, το πνεύμα και τη φαντασία σου σε μια δράση, γνωρίζοντας έτσι καλύτερα τον εαυτό σου και τους άλλους. Το θέατρο συνδυάζει το λόγο, την κίνηση, τη μουσική, τους φωτισμούς, το σκηνικό χώρο και τα κοστούμια. Παίζοντας με τις χειρονομίες, το βλέμμα, τις εκφράσεις, τη φωνή και τις μεταμορφώσεις μπορείς να δημιουργήσεις «μαγικές» στιγμές που θα προσφέρουν ασύγκριτη χαρά σε σένα και στους θεατές σου.

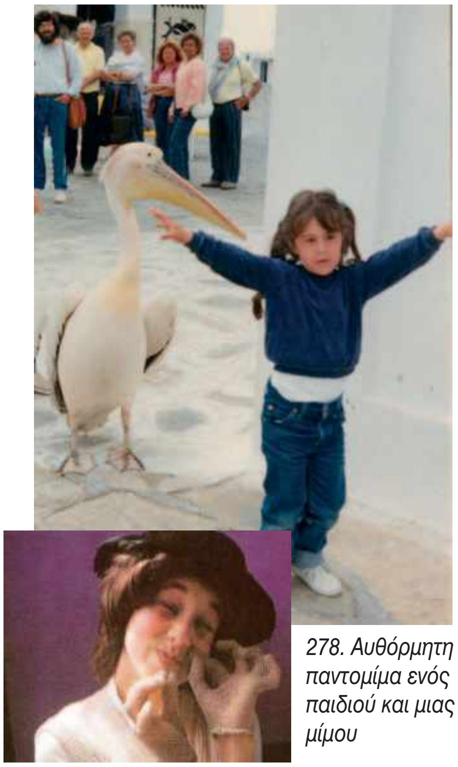

278. Αυθόρμητη παντομίμα ενός παιδιού και μιας μίμου

Πηγή της ιδέας για ένα θεατρικό δρώμενο μπορεί να είναι το συναίσθημα, η ψυχική διάθεση, ένα πραγματικό ή φανταστικό γεγονός, ένα έθιμο, ένα τραγούδι ή ένα εικαστικό έργο. Το θέαμα μπορεί να γίνει απλό ή σύνθετο, ολιγόλεπτο ή μεγάλης διάρκειας.

Παντομίμα

☞ *Η παντομίμα (εικ. 278) παίζεται ατομικά ή ομαδικά. Μπορεί ακόμα να εμπλουτιστεί με ήχους, μουσική και διάφορους φωτισμούς.*

Παρουσίασε τα ουσιώδη στοιχεία μιας ιδέας χωρίς λόγια, μιλώντας με τις εκφράσεις του προσώπου, την κίνηση των δακτύλων ή ολόκληρου του σώματός σου.

Σκέψου μπροστά σ' έναν καθρέφτη με ποιο τρόπο θα δώσεις στους θεατές σου να καταλάβουν τι εννοείς. Μεγαλοποίησε τις χειρονομίες σου, κάνε κινήσεις υπερβολικές. Αφαίρεσε όσες χειρονομίες δεν είναι απαραίτητες. Ντύσου και χρωμάτισε το πρόσωπό σου δημιουργώντας μια κωμική ή μια τραγική φιγούρα ανάλογα με το θέμα.

279. Αράχνη αυτοσχεδιασμός από μαθητική παράσταση. Τα χέρια είναι κατασκευασμένα από καλούπι των χεριών της μαθήτριας.

280. Το σπουργίτι και το κουνέλι αυτοσχεδιασμός στο σχολείο

Σημ. Για να ζωγραφίσεις το πρόσωπό ή τα χέρια σου, πρέπει να χρησιμοποιήσεις ειδικά χρώματα για μακιγιάζ.

Αυτοσχεδιασμός

☞ *Σε συνεργασία με τους συμμαθητές σου δοκιμάστε να ζωντανέψετε με το δικό σας τρόπο ένα θέμα από τη ζωή στο σχολείο ή την επικαιρότητα ή μια φανταστική κατάσταση. Γράψτε ένα συνοπτικό σενάριο που θα ορίζει τη σειρά δράσεων. Συντονίσετε τις επινοήσεις σας σε μια-δύο πρόβες. Ο αυτοσχεδιασμός (εικ. 279, 280) είναι από τα πιο διασκεδαστικά είδη θεάτρου, γιατί έχει τα στοιχεία της ελευθερίας και της συνεχούς ανανέωσης.*

281. Σκηνή από σχολική θεατρική παράσταση «Η συνέλευση των ζώων» διασκευή του ομώνυμου τραγουδιού των Γ. Κουρουπού, Π. Κοροβέση

Θεατρική παράσταση

☞ *Δώστε θεατρική μορφή σ' ένα λογοτεχνικό έργο ή ένα τραγούδι, ανεβάστε ένα δικό σας σενάριο ή διασκευάστε σε σύγχρονο έργο μια αρχαία κωμωδία. Με τη βοήθεια των καθηγητών σας χωρίστε το σενάριο σε σκηνές, περιγράψτε την ατμόσφαιρα, τους χώρους, τους ήρωες και τις βασικές τους κινήσεις και μοιραστείτε τους ρόλους.*

Γράψτε σε γενικές γραμμές τους διάλογους και αναπτύξτε τους αυτοσχεδιάζοντας. Πλουτίστε το λόγο με ποιήματα και λογοπαίγνια. Σκεφθείτε ιδέες για σκηνικά, κοστούμια, κατασκευές, ήχους και φωτισμούς (εικ. 282). Χωριστείτε σε ομάδες που θ' αναλάβουν να υλοποιήσουν τις ιδέες που θα επιλέξετε.

Για τα σκηνικά και τα κοστούμια χρησιμοποιήστε άχρηστα υλικά, χαρτιά, πανιά, σεντόνια, κουρτίνες, ρούχα, καπέλα, ζωγραφισμένα ξύλα, φυσικά υλικά, υλικά συσκευασίας κ.ά. Τολμήστε να δημιουργήσετε φανταστικές καταστάσεις (έναν περίπατο στ' αστέρια ή στο βυθό της θάλασσας) και να τις αναπαραστήσετε με κατάλληλους φωτισμούς και εικαστικές λύσεις: Χρησιμοποιήστε σκιές ανθρώπων και αντικειμένων σε φωτισμένα παραβάν ή στα τοιχώματα των σκηνικών, κατασκευές κινούμενες, εναέριες ή σταθερές, ακίνητες μνημειακές φιγούρες, κινούμενα ανδρείκελα, μυθικές μορφές με μάσκες ή με μακιγιάζ. Αφήστε τη φαντασία σας ελεύθερη εφαρμόζοντας ό,τι μάθατε στα Εικαστικά, τη Μουσική, τη Σωματική Αγωγή και τη Λογοτεχνία. Το αποτέλεσμα θα σας μείνει αξέχαστο.

282. Διασκευή της κωμωδίας του Αριστοφάνη «Όρνιθες» Ο χορός των πουλιών. Σκηνή από τη σχολική θεατρική παράσταση

283. Τέχνη των Μπαλσόμπο ξύλινο προσωπείο που παριστάνει ένα προγονικό πνεύμα 19ος αι.

284. Ελληνικό θεατρικό κωμικό προσωπείο

285. Μάσκες με κολλάζ από χαρτόνι και πανιά και ασαμπλάζ με κουτιά, τζίβα και χόρτο κατασκευασμένες από παιδιά

286. Μάσκες-ασαμπλάζ από χαρτόνι, κουτιά, ρολά, χάρτινα πιάτα και χρωματιστά χαρτιά κατασκευασμένες από παιδιά

287. Μάσκες από ζωγραφισμένο χαρτόνι, εμπνευσμένες από έργα του Πικάσο

γ. Μεταμορφώνομαι

Κατασκευή τρισδιάστατης μάσκας

Οι πρωτόγονοι λαοί φορούσαν τις μάσκες (προσωπεία) σε τελετουργίες, επειδή πίστευαν ότι μ' αυτό τον τρόπο ταυτίζονται με τη θεϊκή δύναμη. Οι αποκριάτικες μάσκες χρησιμεύουν για τις μεταμφιέσεις. Οι θεατρικές εκπροσωπούν έναν χαρακτήρα του έργου.

Με μια μάσκα μπορείς να αλλάξεις εντελώς τη μορφή και την προσωπικότητά σου δημιουργώντας έναν τύπο αστείο, μελαγχολικό, ονειροπόλο, αινιγματικό, ποιητικό ή τρομερό. Η μάσκα μπορεί να κατασκευαστεί πολύ απλά, ζωγραφίζοντας οποιοδήποτε ελαφρύ υλικό π. χ. ένα πανί που καλύπτει το πρόσωπο. Αν μάλιστα κάτω απ' το πανί δέσεις στο κεφάλι σου και ένα ογκώδες αντικείμενο (μπαλόνι ή ταψί), θ' αλλάξουν εντελώς οι διαστάσεις του. Πολύ εντυπωσιακές είναι και οι τρισδιάστατες μάσκες. Χαρτοσακούλες, χαρτόνια, χαρτόκουτα, χάρτινα πιάτα και ποτήρια, ξυλάκια, φελιζόλ, αφρολέξ, πλαστικά μπουκάλια και ό,τι άλλο άχρηστο υλικό με λίγη φαντασία και πολύ κέφι θα μεταμορφωθούν σε μυθικές μορφές. Χαρτιά κομμένα σε λωρίδες, διπλωμένα σαν βεντάλιες, στρογγυλεμένα ή τσαλακωμένα, πολύχρωμες ζελατίνες, κλαράκια, φύλλα και φτερά, γυαλιά, φουλάρια και καπέλα θα δώσουν στις μάσκες σου το χαρακτήρα που επιθυμείς.

Μάσκες με διάφορα υλικά (Ασαμπλάζ)

☞ *Υλικά: Κουτιά και διάφορα υλικά συσκευασίας, ψαλίδι, κοπίδι, παχύρρευστη κόλλα, πινέλα και χρώματα. Χρησιμοποίησε σαν βάση ένα χαρτόκουτο ή ένα πλαστικό μπουκάλι φαρδύτερο από το πρόσωπό σου. Κόλλησε πάνω του άχρηστα υλικά στη θέση των χαρακτηριστικών και χρωμάτισέ τα (εικ. 285, 286).*

Σημ. Για τις κολλήσεις μεγαλύτερων υλικών χρησιμοποίησε θερμόκολλα.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:07 Page 99

Με μπαλόνι

☞ *Υλικά:* Ένα μπαλόνι, εφημερίδες ή χαρτί του κιλού, διάφορα υλικά συσκευασίας, ψαλίδι, κοπίδι, χαρτοταινία, υδροδιαλυτή ξυλόκολλα, ένα μαρκαδόρο, πινέλα και χρώματα.

Φούσκωσε το μπαλόνι και κόλλησέ το σταθερά σ' ένα ποτήρι. Ζωγράφισε πάνω του τα χαρακτηριστικά της μάσκας και κόλλησε με χαρτοταινία προεξοχές από άχρηστα υλικά στη θέση της μύτης, των φρυδιών και του σαγονιού.

288. Ανδρείκελα κατασκευασμένα από Ιάπωνες μαθητές

Αραίωσε την κόλλα σε νερό (7 μέρη κόλλα-1 μέρος νερό). Κόψε εφημερίδα ή χαρτί συσκευασίας σε λωρίδες πλάτους περίπου τριών εκατοστών. Βούτηξε μέσα στην κόλλα τις λωρίδες και κάλυψε μ' αυτές το μπαλόνι και ό,τι άλλο έχεις κολλήσει πάνω του. Η κάθε λωρίδα θα πρέπει να καλύπτει ένα μέρος της άλλης. Όταν σκεπαστεί το μπαλόνι, συνέχισε να προσθέτεις λωρίδες με διαφορετική κατεύθυνση. Κάνε τρεις-τέσσερις στρώσεις. Αφού στεγνώσει, θα προσθέσεις τα μαλλιά και τα διακοσμητικά στοιχεία.

289. Ο Χ. Μιρό και οι φανταστικοί χαρακτήρες ενός σουρεαλιστικού θεατρικού, παραμυθένιου, σατιρικού θεάματος

Με καλούπι από πηλό

Υλικά: Πηλό, γύψο καλλιτεχνίας, βαζελίνη, εφημερίδες ή χαρτί του κιλού, υδροδιαλυτή ξυλόκολλα, πινέλα, χρώματα και διάφορα άχρηστα υλικά για τη διακόσμηση.

Πλάσε μια ανάγλυφη μάσκα στον πηλό (βλ. σελ. 75). Πριν στεγνώσει ο πηλός, φτιάξε γύρω της ένα πήλινο τοιχίο και ρίξε πάνω της γύψο καλλιτεχνίας. Κάλυψέ την με το γύψο, προσπαθώντας να δημιουργήσεις μια στρώση τριών εκατοστών ακόμα και στα ψηλότερα μέρη της (βλ. σελ. 77). Όταν στερεοποιηθεί ο γύψος, αφαίρεσε τον πηλό, άλειψε το εσωτερικό του καλουπιού με βαζελίνη και κάλυψέ το με λωρίδες χαρτιού μουσκεμένες σε κόλλα (όπως περιγράφεται στη μάσκα με μπαλόνι). Χτύπησε ελαφρά κάθε καινούργια λωρίδα που προσθέτεις μ' ένα σκληρό πινέλο. Άφησε τη χάρτινη μάσκα να στεγνώσει καλά και αφαίρεσέ την απ' το καλούπι. Χρωμάτισέ την και στόλισέ την με διάφορα υλικά (εικ. 290). Το αποτέλεσμα θα σε καταπλήξει.

290. Μάσκες από μπαλόνι και από καλούπι κατασκευασμένες από μαθητές

Ανδρείκελο

☞ Αν καρφώσεις μια μάσκα σου σ' ένα ξύλο, θα δημιουργήσεις ένα γιγάντιο ανδρείκελο. Κάτω από τη μάσκα στερέωσε άκοπα γκοφρέ χαρτιά ή μεγάλα ζωγραφισμένα πανιά ή μια κρεμάστρα με ρούχα (εικ.288). Ράψε στις άκρες των μανικιών γάντια παραγεμισμένα με βαμβάκι και σε κάθε χέρι στερέωσε ένα λεπτό και μακρύ ξύλο. Το ανδρείκελο κινείται από ένα ή από δύο παιδιά: ο ένας κινεί τον κορμό και ο άλλος τα χέρια.

291. Λ. Παπακωνσταντίνου «Το κουτί» Εγκατάσταση και περφόρμανς* 1981

292. Χάπενινγκ σε κατασκήνωση προσκόπων

293. «Μια σημαντική μέρα» Τμήμα ομαδικής εργασίας παιδιών με χρώματα και κολάζ

δ. Τέχνη και μίμηση

Η τέχνη ξεκίνησε σαν μίμηση της ζωής, μόνο που δεν την αναπαριστάνει όπως ακριβώς είναι. Ο φιλόσοφος Αριστοτέλης έγραφε ότι ο άνθρωπος έχει έμφυτη την ανάγκη της μίμησης. Πράγματι, όλοι μας λίγο-πολύ έχουμε νιώσει την επιθυμία να εκφραστούμε μέσα από την τέχνη σε κάποια στιγμή της ζωής μας. Οι περισσότεροι από μας σε ορισμένες περιστάσεις αναγκαζόμαστε να «υποδυθούμε» διαφορετικά πρόσωπα στο σπίτι, στο σχολείο, στη δουλειά, στην παρέα.

Όλες οι τέχνες έχουν ανάλογους κώδικες επικοινωνίας. Το στοιχείο που διαφοροποιεί τις μορφές της τέχνης είναι τα πλαστικά τους μέσα: τέχνη του λόγου-λογοτεχνία, τέχνη των ήχων-μουσική, τέχνη της δράσης-θέατρο.

Ο 20ός αι. υπήρξε μια εποχή που έφερε ραγδαίες αλλαγές και ανακατατάξεις στον τομέα των τεχνών. Οι εικαστικοί καλλιτέχνες γοητευμένοι από το θέατρο, τον κινηματογράφο και τη λογοτεχνία χρησιμοποίησαν στα έργα τους δράσεις, βιντεοταινίες ή και γραπτά κείμενα για να δημιουργήσουν εικόνες και να εκφράσουν νοήματα. Μια σειρά καλλιτεχνικών κινημάτων αμφισβητώντας τις παραδοσιακές μορφές και τη λειτουργία της τέχνης, επιχείρησαν να απελευθερώσουν τους καλλιτέχνες από τα δεσμά των πλαστικών τους μέσων. Τα όρια μεταξύ των τεχνών έγιναν ασαφή.

Λόγος και δράση

☞ *Γράψε ένα ημερολόγιο με τις πιο σημαντικές εμπειρίες σου με κείμενα και εικόνες (εικ. 293).*

☞ *Παρουσίασε στην τάξη μια ιδέα με αφορμή από ένα εικαστικό έργο, παίρνοντας διάφορες πόζες και κάνοντας κινήσεις που δημιουργούν εικόνες, σκέψεις και συναισθήματα. Χρησιμοποίησε για τις μεταμορφώσεις σου μακιγιάζ και αυτοσχέδια ρούχα από χαρτιά, υφάσματα και πανιά.*

Τι θυμάμαι

- Ανάφερε δυο-τρία θέματα για αυτοσχεδιασμούς πράξεων ή ψυχικών καταστάσεων.
- Ποια πλαστικά στοιχεία του θεάτρου διακρίνεις στην εικόνα 294;
- Ψάξε στο βιβλίο σου να βρεις ιδέες που θα μπορούσαν να εμπλουτίσουν ένα θεατρικό δρώμενο.
- Πρότεινε ένα χάπενινγκ με αφορμή μια σχολική γιορτή.
- Παρατήρησε το σχέδιο του σκηνικού στην εικόνα 295. Ποιο είναι το κυριότερο πλαστικό μέσο που χρησιμοποιεί ο καλλιτέχνης για να υποβάλει την αίσθηση της μεγαλοπρέπειας; Πώς αποδίδει την πνευματικότητα και τη μυστηριακή ατμόσφαιρα;
- Άκουσε προσεκτικά το αγαπημένο σου τραγούδι, προσδιόρισε τον τόπο, το χρόνο, τα πρόσωπα και ζωγράφισε μια εικόνα από τις καταστάσεις που εξιστορεί.

294. Χορικό από την «Ηλέκτρα» του Μ. Θεοδωράκη σε σκηνοθεσία Ν. Κούνδουρου

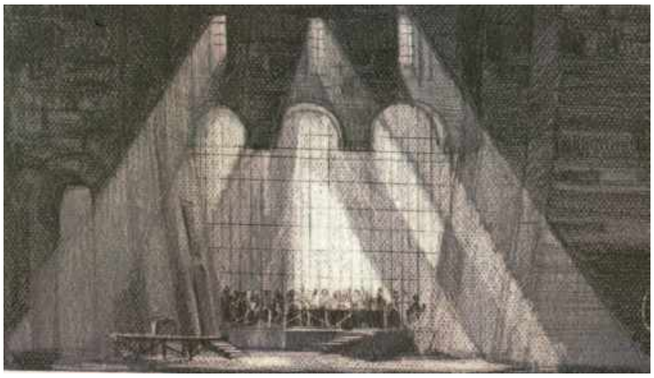

295. Σχέδιο σκηνικού του Ν. Πετρόπουλου για την όπερα του Τζ. Βέρντι «Σικελικοί εσπερινοί»

Γλωσσάρι

Θέατρο: Ελληνική λέξη που έχει καθιερωθεί σε όλες τις γλώσσες. Προέρχεται από το ρήμα θεώμαι που σημαίνει βλέπω, παρακολουθώ. Από την ίδια λέξη προέρχεται η λέξη θεατής.

Περφόρμανς (δράση): Είναι ένα ολιγόλεπτο εικαστικό θέατρο, ένας ζωντανός πίνακας, όπου ο καλλιτέχνης χρησιμοποιεί το σώμα του για τη δημιουργία εικόνων και την έκφραση νοημάτων (εικ. 291).

Τραγωδία: Η ωδή (τραγούδι) των τράγων. Η αρχική της σημασία ήταν το θρησκευτικό τραγούδι που χόρευε και τραγουδούσε μια ομάδα ανθρώπων με φορεσιές από δέρματα τράγων.

Χάπενινγκ (συμβάν): Εικαστικό δρώμενο που επιχειρεί να καταργήσει τα όρια ανάμεσα στη ζωή και στην τέχνη. Ο καλλιτέχνης δημιουργεί από μια απρόβλεπτη σειρά γεγονότων τα οποία προκαλούν συνήθως το θεατή να συμμετέχει και να συμβάλλει στο αποτέλεσμα των δράσεων (εικ. 292).

10. Ένα πρωινό στον Παρθενώνα

Αισθητική και ιστορική προσέγγιση

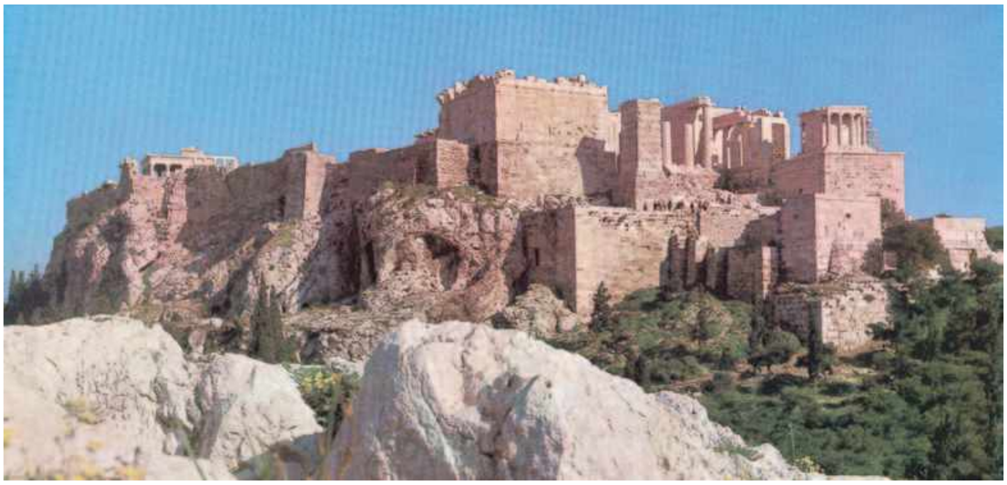

296. Σημερινή άποψη της Ακρόπολης

α. Αγναντεύοντας

Κάθε χρόνο χιλιάδες άνθρωποι απ' όλο τον κόσμο συρρέουν στην Αθήνα, για να θαυμάσουν το κορυφαίο επίτευγμα του ανθρώπινου πνεύματος, τον Παρθενώνα.

Ας ξεκινήσουμε κι εμείς ένα ηλιόλουστο πρωινό, για μια επίσκεψη στον ιερό βράχο. Αγναντεύοντας από μακριά τα μαρμάρινα κτίσματα που χρυσίζουν στο φως με φόντο το βαθυγάλανο ουρανό, απολαμβάνουμε ένα αρμονικό σύνολο όγκων που αναπτύσσονται ελεύθερα στο χώρο (εικ. 296). Στο ψηλότερο σημείο του χώρου, λιτός και μεγαλοπρεπής, δεσπόζει ο Παρθενώνας (εικ. 297, 298). Αποτελείται από ένα ορθογώνιο χώρο (το σηκό), που στηρίζεται σε μια κλιμακωτή βάση (την κρηπίδα).

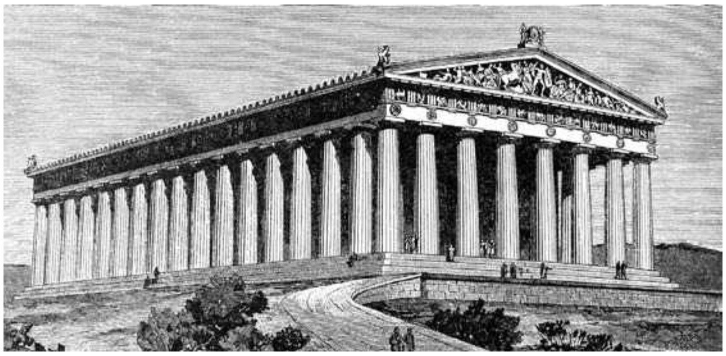

297. Φρ. Θείρσιου Αναπαράσταση του Παρθενώνα, χαλκογραφία

Χαρακτηριστικό στοιχείο του ναού είναι η κιονοστοιχία που τον περιβάλλει (το πτερό), η οποία υποστυλώνει ένα οριζόντιο μέλος* (το θριγκός), όπου ακουμπά η στέγη.

Οι δύο στενές όψεις του σηκού πλουτίζονται από μια δεύτερη σειρά κιόνων. Οι κίονες καταλήγουν σε κιονόκρανα (εικ. 301). Η κιονοστοιχία σχηματίζει γύρω από το ναό μια στοά γεμάτη ρυθμικά παιχνιδίσματα φωτοσκιάσεων.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:07 Page 103

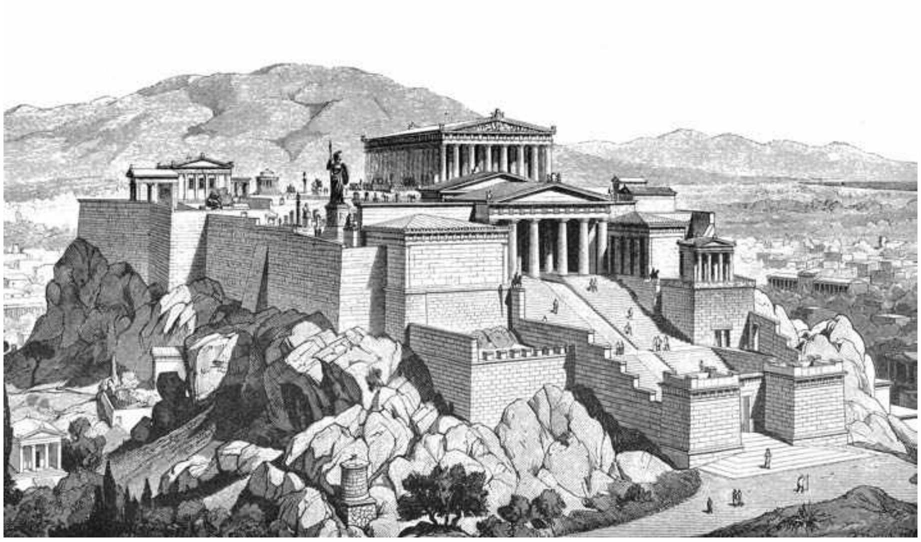

298. Φρ. Θείρσιου Αναπαράσταση της Ακρόπολης, χαλκογραφία

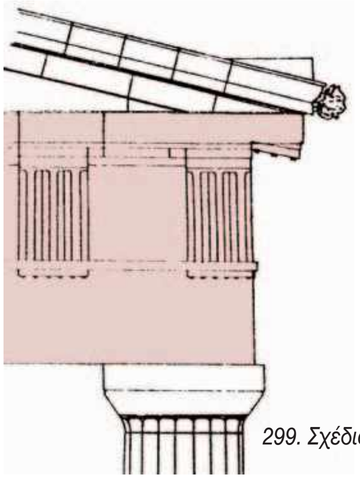

299. Σχέδιο του θριγκού του Παρθενώνα

Ο σηκός, ο οποίος έχει σχεδόν καταστραφεί, ήταν ένας κλειστός χώρος χωρίς παράθυρα, όπου στεγαζόταν το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς, που άστραφτε μέσα στο ημίφως. Στο ψηλότερο μέρος της εξωτερικής του όψης στολίζεται από ένα υπέροχο ανάγλυφο, με την παράσταση της κορυφαίας εκδήλωσης προς τιμήν της θεάς, την πομπή των Παναθηναίων.

Η μεσαία λωρίδα του θριγκού είναι κατασκευασμένη από τετράγωνα και ορθογώνια μάρμαρα (εικ. 299). Τα τετράγωνα (μετόπες) στολίζονται με ανάγλυφα που παριστάνουν μάχες απ' τη μυθολογία (εικ. 212). Τα ορθογώνια (τρίγλυφοι) έχουν κάθετες εσοχές οι οποίες, εκτός της διακοσμητικής τους αξίας, έχουν αποστολή να καθοδηγούν τα νερά της βροχής.

Στα δυο χαρακτηριστικά τρίγωνα που σχηματίζει η στέγη (αετώματα) υπάρχουν ενταγμένες συνθέσεις αγαλμάτων που παριστάνουν τη γέννηση της Αθηνάς και τον αγώνα της με τον Ποσειδώνα (εικ. 297, 304).

Μέλος: Ένα κομμάτι του ναού με ιδιαίτερη μορφή και σημασία όπως το μέλος του σώματος.

300. Εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Μουσείου της Ακρόπολης Δοκιμές εργαλείων λάξευσης

β. Τα μυστικά της τέχνης

Ρυθμός και εκλεπτύνσεις

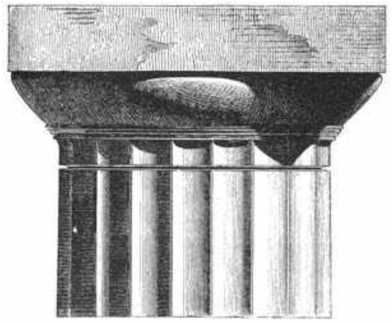

301. Κ. Ρέις Αναπαράσταση κιονόκρανου δωρικού ρυθμού

Ο Παρθενώνας με την πρώτη ματιά δίνει την εντύπωση ενός απλού κτηρίου, που «φυτρώνει» με φυσικότητα από το βράχο (εικ. 297, 303). Αν προσέξουμε όμως καλύτερα, πίσω από τη φαινομενική απλότητα θ' ανακαλύψουμε ένα διαχρονικό επίτευγμα αρχιτεκτονικής, στο οποίο δεν υπάρχει τίποτα τυχαίο.

Ο ρυθμός του είναι δωρικός, με ιωνικά στοιχεία, που δε σώζονται. Ο δωρικός ρυθμός είναι ένα σύστημα κανόνων, το οποίο παρότι φαίνεται λιτό, χρειάστηκε αιώνες για να φθάσει στην κλασική τελειότητα.

Οι αναλογίες των επιμέρους στοιχείων μεταξύ τους και με το σύνολο του κτηρίου βρίσκουν το ιδανικό σημείο ισορροπίας. Η σύλληψη της δημιουργίας του Παρθενώνα κατευθύνει τον άνθρωπο με τον απλούστερο τρόπο στις υψηλότερες έννοιες της αρμονίας και είναι αποτέλεσμα πολύπλοκων μαθηματικών υπολογισμών.

Αν παρατηρήσουμε προσεκτικά το ναό, θ' ανακαλύψουμε ένα πλήθος μυστικές εκλεπτύνσεις (οπτικές διορθώσεις), που έχουν σκοπό να «ελαφρώσουν το κτήριο και να του δώσουν παλμό ζωής*»:

302. Κ. Ρέις Αναπαράσταση κιονόκρανου ιωνικού ρυθμού

Οι κολώνες του ναού (εικ. 297, 303, 306) παρόλο που φαίνονται ευθύγραμμες και ίδιες, στην πραγματικότητα το περίγραμμά τους αποτελεί μια πολύπλοκη καμπύλη: Λίγο πιο κάτω από τη μέση έχουν ένα ελαφρό φούσκωμα (ένταση). Στη βάση τους είναι φαρδύτερες και ανεβαίνοντας προς στην κορυφή λεπταίνουν (μείωση). Οι γωνιακές κολώνες που λούζονται στο φως είναι παχύτερες και έχουν μικρότερα διαστήματα από τις άλλες. Όλα τα κάθετα στοιχεία του κτηρίου (κιονοστοιχία, τοίχοι και αετώματα) γέρνουν προς τα μέσα, δημιουργώντας ένα πυραμιδοειδές σχήμα, ενώ τα οριζόντια στοιχεία (κρηπίδα και μήκος του θριγκού) έχουν ένα ελαφρό φούσκωμα προς τα πάνω.

303. Ο Παρθενώνας σήμερα

**Θ. Μπούρας. «Μαθήματα Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής»*

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:07 Page 105

304. Ι. Φολτς Αγάλματα του αετώματος του Παρθενώνα, χαλκογραφία

Κοιτάζοντας τον Παρθενώνα έχεις την αίσθηση ότι κτίσθηκε από ανθρώπους για ανθρώπους. Μοιάζει σαν ένας φυσικός οργανισμός που «λειτουργεί» και «ανασαίνει» με νόμους διαχρονικούς. Είναι μεγάλη απόλαυση να βλέπεις την άκαμπτη πέτρα να συμπεριφέρεται με αντιδράσεις ενός ζωντανού οργανισμού.

Ένα βιβλίο για την Ακρόπολη

☞ *Σε συνεργασία με τους συμμαθητές σου δημιουργήστε ένα καλλιτεχνικό βιβλίο για την Ακρόπολη. Συλλέξτε πληροφορίες, ζωγραφίστε τα μνημεία της, τα γλυπτά, τις λεπτομέρειες και τα διακοσμητικά της.*

☞ *Για το εξώφυλλο του βιβλίου σου χάραξε μια δική σου σύνθεση χρησιμοποιώντας στοιχεία της κλασικής τέχνης.*

☞ *Κάνε σφραγίδες: Χάραξε σε μαλακό ξύλο ένα κιονόκρανο δωρικού ρυθμού κι ένα ιωνικού και σφράγισε μ' αυτά τα βιβλία σου.*

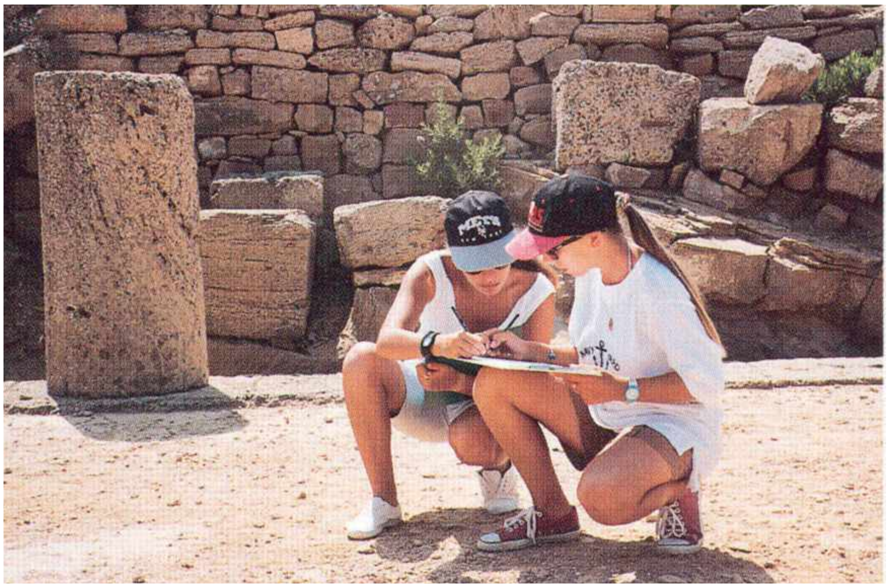

305. Στην Ακρόπολη

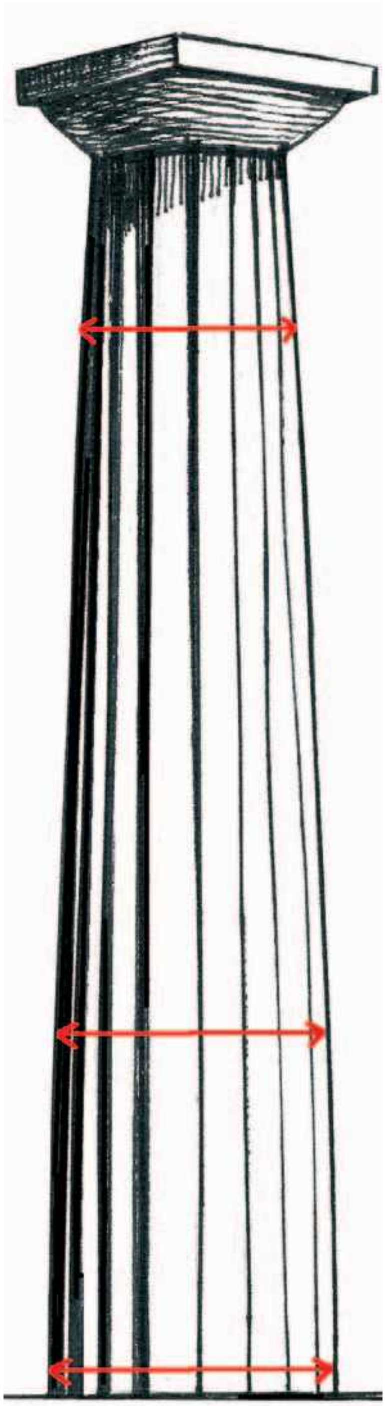

306. Μείωση και ένταση σε κίονα του Παρθενώνα. Δίνει την εντύπωση ότι το μάρμαρο είναι ελαστικό και «αντιδρά» κάτω απ' το βάρος της στέγης.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:08 Page 106

γ. Ταξίδι στο χρόνο

Η Ελλάδα, ένας τόπος γεμάτος ομορφιές, πλούσιος σε εναλλαγές, με βουνά, θάλασσες, υπέροχα νησιά, κλίμα εύκρατο και σταυροδρόμι εμπορικών δρόμων, δε θα μπορούσε παρά να γεννήσει μεγάλους πολιτισμούς. Από την εποχή ακόμα του χαλκού στο χώρο αυτό αναπτύσσονται ξακουστοί πολιτισμοί όπως ο Κυκλαδικός, ο Μινωικός και ο Μυκηναϊκός, που η φήμη τους περνά στη μυθολογία.

Παρ' όλο που η κάθοδος των Δωριέων, λαού γεωργικού, κατά τον 8ο αι. φέρνει μια σχετική οπισθοδρόμηση, στην Αρχαϊκή εποχή που ακολουθεί, σημειώνονται αλματώδεις εξελίξεις σε όλους τους τομείς.

307. Κριτίου παις 5ος αι. π. Χ.

308. Ο Κούρος του Σουνίου 615-590 π.Χ. υ. 3m.

309. «Αντίνοος» 130-138

Με την κατάληψη των Μυκηναϊκών κέντρων από τους Δωριείς όσοι από τους κατοίκους παρέμειναν στους τόπους τους, δημιουργούν σημαντικές πόλεις όπως η Αθήνα, η οποία εξελίχθηκε στο μεγαλύτερο καλλιτεχνικό κέντρο. Το σύστημα της πόλης-κράτους δημιουργεί κλίμα ελευθερίας στη διακίνηση των ιδεών. Η ναυτιλία, το εμπόριο και ο αποικισμός προσφέρουν υλική άνεση και νέα ερεθίσματα που προέρχονται από τη στενότερη επαφή με τους πανάρχαιους πολιτισμούς της Μεσογείου.

Στην αρχιτεκτονική της αρχαϊκής εποχής εμφανίζονται οι δυο ρυθμοί* που θα καθορίσουν τη μορφή των ναών στους επόμενους αιώνες. Ο Δωρικός ρυθμός που χαρακτηρίζεται από τη λιτότητα, την αυστηρότητα και την πειθαρχία της Δωρικής φυλής και ο Ιωνικός ο οποίος αντανακλά τη λεπτότητα, τη χάρη και την πολυτέλεια των Ιώνων.

Ρυθμός: Προέρχεται από τη λέξη ρυθμίζω που σημαίνει βάζω σε τάξη. Στην αρχιτεκτονική σημαίνει τον τρόπο της οργάνωσης του χώρου και αποτελεί μια ιδιαίτερη γλώσσα με τα δικά της πλαστικά μέσα.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:08 Page 107

310. Πεπλοφόρος Κόρη

311. Παιώνιος Νίκη περ.425 π. Χ.

312. «Γαλάτης που σκοτώνει τη γυναίκα του και αυτοκτονεί» 240-200 π. Χ.

Στη γλυπτική οι διαστάσεις μεγαλώνουν. Οι κούροι (νέοι άνδρες) με την όρθια, άκαμπτη στάση τους θυμίζουν τα αιγυπτιακά αγάλματα (εικ. 308). Οι ελληνικοί κούροι, σε αντίθεση με τους αιγυπτιακούς, είναι ελεύθεροι απ' όλες τις πλευρές. Οι κόρες (γυναικείες μορφές) μετωπικές, απόμακρες στέκονται σε παρόμοια στάση (εικ. 310). Η εξέλιξη της γλυπτικής στις εποχές που θ' ακολουθήσουν δίνει ανάγλυφη την εικόνα των πνευματικών κατακτήσεων του αρχαίου κόσμου.

Στην κλασική εποχή τα γλυπτά αποκτούν ζωή και κατακτούν σταδιακά την κίνηση χωρίς να χάσουν την εξιδανίκευση της μορφής τους και την αίσθηση του μέτρου (εικ. 307, 311). Χαρακτηρίζονται από φυσικότητα και χάρη. Οι μορφές τους νηφάλιες και γαλήνιες ενσαρκώνουν το ηθικό, το δίκαιο και το ωραίο.

Στην Ελληνιστική εποχή η μεγάλη αυτοκρατορία του Μ. Αλέξανδρου αφομοιώνει την καλλιτεχνική έκφραση του κόσμου της Μεσογείου. Οι Έλληνες πλουτίζουν, γίνονται κοσμοπολίτες, ενδιαφέρονται για την τέχνη και αγοράζουν έργα. Οι καλλιτέχνες, έχοντας κατακτήσει την κίνηση, ασχολούνται με τη δραματική απεικόνιση και δέχονται παραγγελίες από διάφορες πόλεις. Οι μορφές τους γήινες, αποκτούν χαρακτηριστικά καθημερινών ανθρώπων, οι κινήσεις γίνονται πολύπλοκες, εκφράζοντας συγκίνηση και πάθος για τη ζωή (εικ. 309, 312).

Σε μια στάση

☞ *Δημιούργησε μια δική σου μορφή πάνω στην κίνηση του αγάλματος που προτιμάς: Διάλεξε ένα άγαλμα από το βιβλίο σου, μεγέθυνε την εικόνα, κάλυψέ την μ' ένα διαφανές χαρτί και προσπάθησε να σχεδιάσεις τους άξονες της μορφής με το μολύβι σου (βλ. Τετράδιο Εικαστικών σελ. 23). Αντίγραψε στο μπλοκ σου τους άξονες και σχεδίασε γύρω απ' αυτούς τη δική σου φιγούρα.*

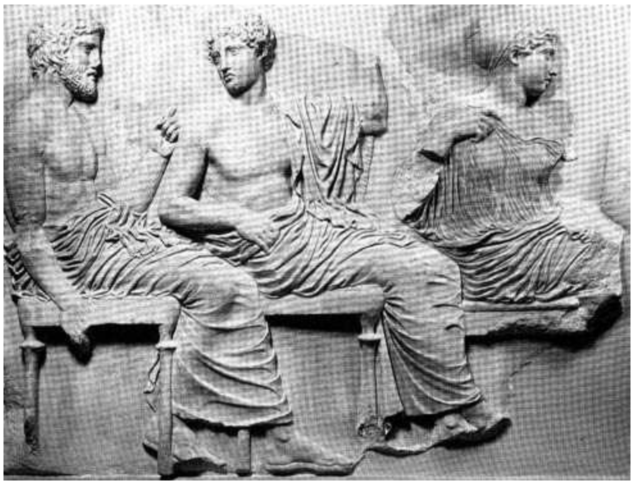

313 . Ποσειδώνας, Απόλλωνας και Άρτεμη περ. 440 π.Χ.

314. Λ. Όθωνα Αναπαράσταση εφήβων ιππέων από τη ζωφόρο του Παρθενώνα

δ. Στην καρδιά της δημιουργίας

Η κλασική Αθήνα τον 5ο π. Χ. αι. ζει στους ρυθμούς μιας αλματώδους ανάπτυξης, η οποία πρόκειται να επηρεάσει ολόκληρη την ανθρωπότητα επί σειρά αιώνων. Ωριμάζει μια νέα κοσμοθεωρία, που βάζει ως επίκεντρο των πάντων τον άνθρωπο. Πραγματοποιείται το ιδεώδες της Δημοκρατίας, η ισότιμη συμμετοχή του κάθε πολίτη στην εξουσία.

Η πρόοδος σε όλους τους τομείς και η κατανόηση της φύσης δίνουν στο άτομο ένα πρωτοφανές αίσθημα αξιοπρέπειας και ελευθερίας. Στη φιλοσοφία επικρατεί η έννοια της ισορροπίας και του μέτρου που αποτρέπει κάθε υπερβολή. Ο άνθρωπος θεωρεί τον εαυτό του ως μέρος ενός συνόλου. Στις εικαστικές τέχνες το κάλλος (ωραίο) δεν αποδίδεται με την αντιγραφή της φύσης, αλλά ως μια ιδεώδης κατάσταση (εικ. 313, 314, 315).

315. Η Ίρις από το αέτωμα του Παρθενώνα

Η παρατήρηση της φύσης σε συνδυασμό με τη σαφήνεια και την απλότητα, οδηγεί την καλλιτεχνική δημιουργία στο ύψιστο σημείο της τελειότητας. Τα δημόσια κτήρια κτίζονται με μέτρο τον άνθρωπο και επιβάλλονται όχι με το μέγεθος αλλά με την ποιότητά τους.

Οι Αθηναίοι βγαίνοντας νικητές από έναν πόλεμο με τους Πέρσες είναι πολύ υπερήφανοι που νίκησαν την ισχυρότερη δύναμη της εποχής. Η πόλη ευημερεί, είναι δυνατή και πλούσια, έχει όμως καταστραφεί. Ο δήμος της Αθήνας, με ηγέτη του τον Περικλή αποφασίζει να ξανακτίσει με λαμπρότητα τα ιερά της Ακρόπολης.

Το έργο ανατίθεται στους κορυφαίους αρχιτέκτονες Ικτίνο και Καλλικράτη. Τη γλυπτική διακόσμηση αναλαμβάνει ο φημισμένος γλύπτης Φειδίας με τους μαθητές του. Η ανέγερση του Παρθενώνα αρχίζει το 447 π.Χ. και διαρκεί εννέα χρόνια.

Ο ναός έμεινε άθικτος επί πολλούς αιώνες, ώσπου το 1687 κατά την πολιορκία της Ακρόπολης από τους Ενετούς μια έκρηξη πυρίτιδας προξένησε φοβερές καταστροφές. Κατά το 1835-44 αφαιρέθηκαν τα περισσότερα γλυπτά του Παρθενώνα. Όσα απ' αυτά διασώθηκαν από την πτώση και τη μεταφορά, εκτίθενται μέχρι σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο (εικ. 315).

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:08 Page 109

ε. Μυθικοί θεοί

Τα γλυπτά του Παρθενώνα είναι στενά συνδεδεμένα με το ρυθμό και τη σημασία του κτηρίου και αποτελούν ενιαίο σύνολο με την αρχιτεκτονική του. Οι μορφές των γλυπτών εκφράζουν μια ιδιαίτερη πνευματική ανάταση που πηγάζει από την τέλεια ισορροπία του εσωτερικού τους κόσμου με τον κόσμο που τις περιβάλλει (εικ. 313, 314).

Στις ακέφαλες μορφές των αετωμάτων που σώζονται, θαυμάζουμε τη σοφία της απόδοσης των ρούχων που τονίζουν τους τρισδιάστατους όγκους των σωμάτων, δίνοντας την εντύπωση ότι είναι βρεγμένα και ανεμίζουν στον αέρα (εικ. 315).

Οι μετόπες συμβολίζουν το θρίαμβο των Ελλήνων κατά των Περσών, παριστάνοντας την αέναη πάλη μεταξύ αντίθετων δυνάμεων (εικ.212).

Η ζωφόρος έχει μήκος 160m. περίπου και περιλαμβάνει 600 μορφές ανθρώπων και ζώων. Παριστάνει την πομπή των Παναθηναίων που παραδίδει πέπλο στο άγαλμα της Αθηνάς, με την παρουσία των θεών του Ολύμπου. Η διάταξη των μορφών στο χώρο δημιουργεί ρυθμούς που συνδέονται αρμονικά με τους ρυθμούς των κιόνων. Τη ρυθμικότητα της σύνθεσης ενισχύει η ισοκεφαλία, η αναπαράσταση δηλαδή όλων των μορφών, όρθιων και καθισμένων, στο ίδιο ύψος (εικ. 313, 314).

Οι μορφές της ζωφόρου κινούνται με απόλυτη φυσικότητα. Τα πρόσωπα έχουν σοβαρή, σεμνή και ευγενική έκφραση (ήθος).

Ανάγλυφοι μύθοι

☞ *Δοκίμασε να κάνεις ένα ανάγλυφο εμπνευσμένο από τη ζωφόρο του Παρθενώνα. Διάλεξε μια παράσταση, αντίγραψε τους βασικούς άξονες της σύνθεσής της και ζωγράφισέ την με το δικό σου τρόπο.*

☞ *Με την παράσταση που ζωγράφισες, κάνε ένα ανάγλυφο με πηλό (βλ. σελ. 75).*

☞ *Κάνε ένα εκμαγείο του ανάγλυφού σου με την καθοδήγηση του καθηγητή των Καλλιτεχνικών. Πριν στεγνώσει ο πηλός, φτιάξε γύρω του ένα πήλινο τοιχίο (εικ. 316) και ρίξε πάνω στο ανάγλυφό σου γύψο καλλιτεχνίας. Όταν στερεοποιηθεί, αφαίρεσε τον πηλό (εικ. 317). Θα φτιάξεις έτσι ένα καλούπι που θα σου επιτρέψει να βγάλεις αντίγραφα (βλ. σελ. 97). Άλειψέ το με λάδι και ρίξε μέσα γύψο. Όταν πήξει, χώρισε προσεκτικά το καλούπι απ' το εκμαγείο (εικ.318).*

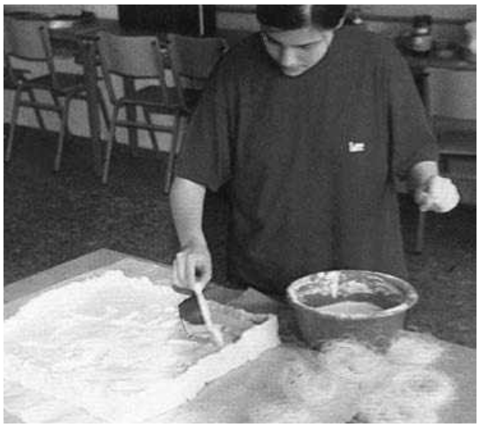

316. Προετοιμασία ανάγλυφου για καλούπωμα

317. Αποκόλληση του γύψινου καλουπιού από το ανάγλυφο

318. Αποκόλληση εκμαγείου από το καλούπι

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:08 Page 110

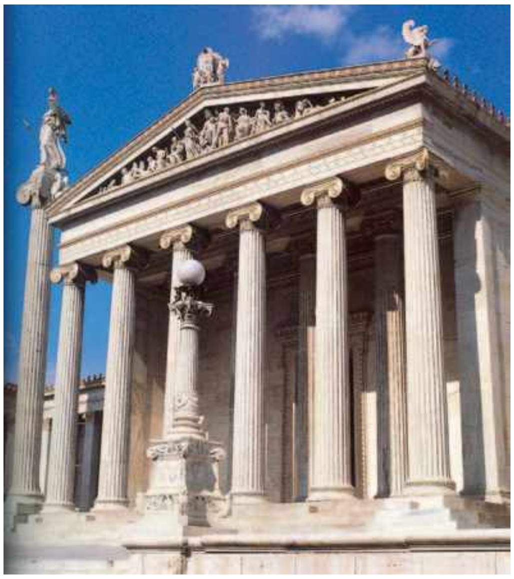

319. Η Ακαδημία της Αθήνας

320. Φωτοσκιάσεις σε ύφασμα από τη ζωφόρο του Παρθενώνα

321. Συρμάτινο γλυπτό με κομμάτια χαρτιών

στ. Ύλη και φως

Η κατασκευή του Παρθενώνα παρουσιάζει ακρίβεια ως την παραμικρή λεπτομέρεια. Οι αρχιτέκτονες και οι γλύπτες του ναού έχοντας βαθιά επίγνωση της λειτουργίας του φωτός, υπολόγισαν με σοφία τον τρόπο που πέφτει επάνω στα επίπεδα του κτηρίου, ώστε να δημιουργεί φωτοσκιάσεις σε πλήρη ισορροπία (εικ. 320).

Ο δωρικός ρυθμός έχει επιρροές από προηγούμενες μορφές ναών κατασκευασμένων από ξύλο. Δίνει την εντύπωση μιας απολιθωμένης ξυλοκατασκευής. Οι κολώνες αντικατέστησαν τους ξύλινους στύλους και ο θριγκός πήρε τη θέση του οριζόντιου δοκαριού. Το μάρμαρο είναι βέβαια σκληρό και ανθεκτικό υλικό, δεν έχει όμως την ελαστικότητα του ξύλου. Το μάρμαρο επιλέχθηκε γιατί είναι λαμπρό υλικό, αφθονεί στην Αττική γη και αποδίδει τις λεπτομέρειες.

Η μαρμαροτεχνία παρουσίαζε άνθιση στους κλασικούς χρόνους. Η λάξευση των μαρμάρων άρχιζε από το λατομείο, συνεχιζόταν μετά την τοποθέτηση του κάθε μέλους στην οριστική του θέση και σε αρκετές περιπτώσεις γινόταν μια τελική επεξεργασία μετά την ολοκλήρωση του ναού, για την εναρμόνιση των μελών με το σύνολο.

Η τέχνη της κλασικής Ελλάδας επηρέασε τους Ευρωπαίους καλλιτέχνες από τον 17ο έως τον 19ο αιώνα οι οποίοι θαύμασαν και προσπάθησαν να αναβιώσουν το κλασικό πνεύμα. Η τάση αυτή ονομάστηκε Νεοκλασικισμός και δημιούργησε πλήθος έργων με κλασικά στοιχεία (εικ. 319).

Συρμάτινο γλυπτό

☞ *Πλάσε ένα συρμάτινο γλυπτό με θέμα εμπνευσμένο από τη ζωφόρο του Παρθενώνα (εικ.321):*

Θα χρειαστείς μερικά μέτρα σύρμα, έναν κόφτη σύρματος και μερικά κομμάτια οντουλέ χαρτί. Διάλεξε την εικόνα που σου αρέσει και προσπάθησε κοιτάζοντάς τη να κάνεις το σκελετό της φιγούρας λυγίζοντας το σύρμα. Όταν πετύχεις τις αναλογίες, δώσε της την κατάλληλη κίνηση. Συνέχισε να τυλίγεις το σύρμα σου, κατά ύψος, μερικές φορές ακόμα, για να πλάσεις το περίγραμμα της φιγούρας (ανφάς και προφίλ). Έπειτα γέμισε τους όγκους με κομμάτια χαρτί που θα τα τυλίξεις με σύρμα γύρω από το σκελετό όπως στην εικόνα.

EikastikaMath AG (128) new 5-12-06 09:42 Page 111

ζ. Τα ελληνικά χρώματα

Η ζωγραφική στην αρχαιότητα ήταν πιο φημισμένη από τη γλυπτική, δε σώζονται όμως παρά ελάχιστα δείγματα, τα περισσότερα από τα οποία κοσμούν αγγεία. Ο Παρθενώνας ήταν ζωγραφισμένος, αλλά η ζωγραφική του διακόσμηση έχει καταστραφεί. Γνωρίζουμε βέβαια ότι σχημάτιζε μαιάνδρους (γεωμετρικά σχέδια) ή ανθέμια (λουλούδια) (εικ. 325) και πολλές φορές συμπλήρωνε τα ανάγλυφα, ποτέ όμως δεν καταλάμβανε τα κύρια αρχιτεκτονικά μέλη, αλλά περιοριζόταν σε ουδέτερες επιφάνειες.

Παρ' όλο που η χώρα μας διαθέτει μια πλούσια ποικιλία χρωμάτων (εικ. 324), στη ζωγραφική της αρχαίας Ελλάδας κυριαρχούσαν τέσσερα χρώματα: Το λευκό, η ώχρα, το πορφυρό (κόκκινο) και το μαύρο.

Οι πρώτες ύλες για τα χρώματα υπήρχαν στη φύση ή ήταν αποτέλεσμα κάποιας απλής επεξεργασίας, π.χ. για να κατασκευάσουν το μαύρο, έκαιγαν ρετσίνι από τα πεύκα και έπαιρναν την καπνιά.

322. Χρωματιστά πετρώματα

323. Ανθέμια από μακεδονικό τάφο 2ος αι. π.Χ.

324. « Προσωπογραφία με φύλλα»
Παναγιώτης Μ. 13 ετών

Δημιουργώ χρώματα

Έχεις παρατηρήσει πόσο διαφορετικά χρώματα έχουν τα φυσικά υλικά; Σκέφθηκες ποτέ να κατασκευάσεις τα δικά σου χρώματα και μ' αυτά να ζωγραφίσεις;

Χώματα και άμμος, πέτρες και βότσαλα, ρίζες, φύλλα, λουλούδια, καρποί και χυμοί σε περιμένουν να τ' ανακαλύψεις.
☞ *Κάνε τη δική σου συλλογή.*

Τα στερεά υλικά μπορείς να τα κολλήσεις πάνω στο έργο σου στη μορφή που τα βρήκες ή να τα τρίψεις, να τα κοπανίσεις και να τα κοσκινίσεις (εικ. 327-330). Αν αναμείξεις τις σκόνες σου με υδροδιαλυτή κόλλα, θα μπορείς να ζωγραφίσεις όπως με την τέμπερα. Με τους χυμούς θα ζωγραφίσεις όπως με τα μελάνια.

325. Κονιορτοποίηση χωμάτων

326. Κοσκίνισμα

327. Χρώματα σε μορφή σκόνης

328. Ζωγραφική με φυσικά χρώματα

Τι θυμάμαι

- Θυμάσαι δύο εκλεπτύνσεις του Παρθενώνα που του δίνουν χαρακτηριστικά ενός ζωντανού οργανισμού; Με ποιες φυσικές λειτουργίες θα μπορούσες να τις παρομοιάσεις;
- Παρατηρώντας τις εικόνες 301 και 302 βρες τις διαφορές του δωρικού κιονόκρανου από το ιωνικό.
- Συζήτησε με τους συμμαθητές σου τον τρόπο με τον οποίο επηρέασε το δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας τις ιδέες της κλασικής εποχής και την καλλιτεχνική δημιουργία.
- Τι χαρακτηρισμό θα έδινες στην έκφραση μορφών των ανάγλυφων του Παρθενώνα: οργισμένες, αμήχανες, κεφάτες, ήρεμες ή ταραγμένες; Γιατί νομίζεις ότι παριστάνονται μ' αυτό τον τρόπο;

329. Λ. Όθωνα Αναπαράσταση του Ερεχθείου

- Σάρωσε στον υπολογιστή μια φωτογραφία του Παρθενώνα και στη συνέχεια άλλαξέ της εντελώς το φόντο. Τι συναισθήματα σου προκαλεί η αρχική εικόνα και τι η καινούργια;
- Γιατί ο θριγκός των ναών δεν είναι μονοκόμματος αλλά αποτελείται από πολλούς ογκόλιθους (μέλη);
- Πώς είναι εικονογραφημένος ο Παρθενώνας;
- Παρατήρησε προσεκτικά τις εικόνες 297 και 329 και βρες τις ομοιότητες και τις διαφορές του Ιωνικού από το Δωρικό ρυθμό.

Γλωσσάρι

Φειδίας: Ο σημαντικότερος γλύπτης της κλασικής εποχής. Έζησε και δημιούργησε γύρω στο 448 π.Χ. Οι συγγραφείς αναφέρουν ότι είχε φιλικές σχέσεις με τον Περικλή. Δημιούργησε πολυάριθμα έργα και η επίδραση της τέχνης του διαπότισε την κατοπινή εξέλιξη της γλυπτικής. Βασικά χαρακτηριστικά του έργου του είναι η ισορροπημένη σύνθεση, η εμλέτη των φωτοσκιάσεων, η εξιδανίκευση των μορφών και η λειτουργία της φόρμας όπως σ' ένα ζωντανό οργανισμό. Η τέχνη του εκφράζει με τον καλύτερο τρόπο τις καλλιτεχνικές τάσεις της κλασικής περιόδου.

Ικτίνος: Σπουδαίος αρχιτέκτονας του δεύτερου μισού του 5ου αι. π.Χ. Γνωρίζουμε όμως ότι είχε στενή συνεργασία με το Φειδία, ο οποίος είχε τη γενική εποπτεία του Παρθενώνα. Οι εκλεπτύνσεις της σύνθεσης του ναού φανερώνουν το έντονο ενδιαφέρον του για την οπτική εντύπωση έργου του. Ο Ικτίνος έγραψε και θεωρητικό κείμενο για τον Παρθενώνα. Πλούτισε το δωρικό οικοδόμημα με διάφορα άλλα στοιχεία, όπως τον ιωνικό τύπο της συνεχούς ζωφόρου, τους ιωνικούς εσωτερικούς κίονες κ.ά.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:08 Page 113

11. Στους θησαυρούς του Μουσείου

Αισθητική και κριτική

α. Το Μουσείο κι εγώ

Στην πατρίδα μας υπάρχουν πολλά μουσεία τέχνης που είναι γεμάτα από σπάνιους θησαυρούς. Τα περισσότερα παιδιά έχουν επισκεφθεί κάποιο μουσείο. Πολλές φορές όμως αισθάνονται αποξενωμένα και αμήχανα στο χώρο αυτό, με αποτέλεσμα να περνούν βιαστικά και αδιάφορα μπροστά από τα εκθέματα. Ίσως κι εσύ θα έχεις αναρωτηθεί τι σχέση μπορεί να έχεις με όλ' αυτά τα έργα που αντιπροσωπεύουν διαφορετικές εποχές και μακρινούς πολιτισμούς.

Το μουσείο συγκεντρώνει, μελετά, διατηρεί και εκθέτει τα έργα του ανθρώπου. Δεν αντιπροσωπεύει μονάχα το παρελθόν ενός τόπου, αλλά και το παρόν και το μέλλον του, γιατί περιέχει πνευματικούς θησαυρούς για τον τρόπο που αναπτύχθηκε ένα έθνος. Γιατί όμως λέγεται ότι το μουσείο μας βοηθά ν' ανακαλύψουμε τον εαυτό μας;

330. Επίσκεψη με το σχολείο στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας

• Παρατηρώντας τα έργα περασμένων γενεών συνειδητοποιούμε ότι η ζωή μας βρίσκεται ανάμεσα στην προηγούμενη και την επόμενη γενιά.

• Μελετώντας τον τρόπο της ζωής άλλοτε και τώρα θυμόμαστε από πού ξεκινήσαμε, πώς προχωρήσαμε και πού πάμε. Γνωρίζοντας τα επιτεύγματα διαφορετικών πολιτισμών, μαθαίνουμε να αναγνωρίζουμε τη σημασία τους, να βλέπουμε τη ζωή από διαφορετική οπτική γωνία και να αισθανόμαστε μέλη της μεγάλης παγκόσμιας οικογένειας που έχει κοινά προβλήματα και οράματα.

• Ανακαλύπτοντας τις αξίες άλλων εποχών και πολιτισμών σε σύγκριση με την εποχή μας, πλουτίζουμε τις αξίες μας και βρίσκουμε δρόμους για να χαράξουμε τη δική μας πορεία, το δικό μας πολιτισμό.

• Προσεγγίζοντας τις ιδέες και τους τρόπους που εκφράστηκαν, αποκτούμε τα εφόδια που θα μας εμπνεύσουν να εκφράσουμε το νέο αξιοποιώντας τη γνώση του παλιού.

• Τέλος, αναγνωρίζοντας τα συναισθήματα που μας προκαλούν τα έργα και κατακτώντας το γλωσσάρι της τέχνης, μαθαίνουμε να επικοινωνούμε με τον εαυτό μας και τους άλλους.

331. Επίσκεψη στο Λούβρο, Παρίσι

β. Πλησιάζοντας το έργο τέχνης

Αισθητική ανάλυση

Οργάνωσε μια επίσκεψη σε ένα Μουσείο ή σε μια Πινακοθήκη με την παρέα σου ή με όλη την τάξη. Αφιέρωσε λίγο χρόνο, παρατηρώντας προσεκτικά τα έργα. Πλησιάζοντας το εικαστικό δημιούργημα θα δώσεις στον εαυτό σου την ευκαιρία να ανακαλύψει τα μυστικά της μορφής και της τέχνης, να πάρει ιδέες, να δει, να χαρεί, να θαυμάσει ή ακόμα και να διαφωνήσει με τις προτάσεις κάποιων καλλιτεχνών.

Η ενασχόλησή σου με τα εικαστικά θα σε έχει πείσει ότι το έργο τέχνης δεν είναι ένα τυχαίο συμβάν, όλα του τα στοιχεία έχουν λόγο και αιτία. Οι κριτικοί της τέχνης που είναι εξειδικευμένοι στην ανάλυση των έργων, ανακαλύπτουν ένα σύστημα αξιών (την έννοια του ωραίου), με το οποίο αξιολογούν την τέχνη ανάλογα με την εποχή που έχει δημιουργηθεί.

Ποια είναι όμως τα στοιχεία που παρατηρούν οι ειδικοί; Πώς θα μπορούσες κι εσύ να διαμορφώσεις τη δική σου άποψη;

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:08 Page 115

332. Βεργίνα «Η αρπαγή της Περσεφόνης» τοιχογραφία ταφικού μνημείου 4ος αι. π.Χ. Αποδίδεται στο ζωγράφο Νικόμαχο.

Οπτική ανάγνωση

Ένας απλός τρόπος για να κάνεις την ανάλυση ενός έργου είναι να θέσεις στον εαυτό σου ερωτήματα όπως τα παρακάτω:

- Τι βλέπω στην εικόνα; (Πρόσωπα, στάσεις, αντικείμενα, θέσεις, φόρμες κτλ.)
- Ποιο είναι το θέμα;
- Το έργο είναι παραστατικό ή αφηρημένο;
- Πρόκειται για ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική, αρχιτεκτονική ή άλλο είδος;
- Από τι υλικό και με ποια τεχνική είναι φτιαγμένο; (Ελαιογραφία, ξυλογραφία, ανάγλυφο, τι άλλο;)
- Ποια χρώματα διακρίνω; Είναι θερμά ή ψυχρά, φωτεινά ή σκοτεινά, πλακάτα ή διαβαθμισμένα, με τόνους ή αποχρώσεις;
- Τι είδους γραμμές υπάρχουν;
- Πώς είναι οι επιφάνειες; Ακαθόριστες ή με περιγράμματα; Απλές ή σύνθετες;
- Πώς αποδίδεται ο χώρος, επίπεδος ή τρισδιάστατος;
- Πώς είναι η σύνθεση, ποιες κατευθύνσεις κυριαρχούν, ποια σχήματα αναγνωρίζω, αν αφαιρέσω τις λεπτομέρειες; Πώς είναι οργανωμένα τα οπτικά βάρη; Υπάρχουν ρυθμοί;
- Ποιες αντιθέσεις παρατηρώ (στα μεγέθη, στις γραμμές, στις φόρμες, στις θέσεις, στις ποσότητες).

333. Στο Μουσείο της Δήλου

334. Μουσείο της Περγάμου, Βερολίνο «Θεά με λιοντάρι» από τη μεγάλη μαρμάρινη ζωφόρο στο βωμό της Αθηνάς και του Δία από την Πέργαμο 2ος αι. π.Χ.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:08 Page 116

335. Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας « Ποσειδώνας του Αρτεμισίου» χαλκός περ. 460 π. Χ.

γ. Βλέπω και κατανοώ

Αναλύοντας ένα έργο μπορείς να συγκεντρώσεις τα στοιχεία που θα σε βοηθήσουν να ερμηνεύσεις την εικόνα με το λόγο. Ο ζωγράφος Βαζαρέλυ (20ός αι.) έγραφε: «Τα αληθινά μηνύματα είναι χτισμένα πάνω σε σταθερές αξίες που επιβιώνουν κατά τη διάρκεια του χρόνου».

Η οργάνωση και ο συνδυασμός των πληροφοριών θα σε οδηγήσουν στα μηνύματα του καλλιτέχνη και τα χαρακτηριστικά της εποχής του. Όμως η αισθητική απόλαυση δεν κατακτάται μονάχα με τη λογική. Χρειάζεται και κάτι ακόμα: την προσωπική σου συμμετοχή.

Ο ευαίσθητος θεατής

Άνοιξε την ψυχή σου αφήνοντας ελεύθερη τη φαντασία σου, και αφουγκράσου τα συναισθήματα που σου προκαλεί το έργο. Προσπάθησε να ταυτιστείς με την εικόνα ή με ένα στοιχείο της, υποβάλλοντας στον εαυτό σου ερωτήματα όπως αυτά που ακολουθούν:

- *Τι στόχους είχε ο καλλιτέχνης χρησιμοποιώντας τη συγκεκριμένη τεχνοτροπία, τα χρώματα, τις γραμμές, τις φόρμες, το φως, τη σύνθεση;*
- *Τα στοιχεία αυτά είναι χαρούμενα ή μελαγχολικά; Εκφράζουν ενέργεια, δυναμισμό ή στατικότητα; Δίνουν την εντύπωση της κίνησης ή της σταθερότητας;*
- *Τι μου θυμίζει το έργο; Με τι θα μπορούσα να το παρομοιάσω;*
- *Τι συναισθήματα μου δημιουργεί; Θαυμασμού, δυσφορίας, ευεξίας, αναστάτωσης, αγωνίας, νοσταλγίας;*
- *Τι θα αισθανόμουν, αν ήμουν μέρος του έργου αυτού; Ποιο στοιχείο του με εκφράζει;*
- *Τι γνωρίζω για τη ζωή, την τεχνοτροπία και την εποχή του καλλιτέχνη; Τι πληροφορίες μου δίνει το έργο για την εποχή;*

336. Αρχαιολογικό Μουσείο Μονάχου «Η αναχώρηση του πολεμιστή» από ελληνικό ερυθρόμορφο αγγείο 5ος αι. π. Χ.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:08 Page 117

337. Επίσκεψη στο Παιδικό Μουσείο της Αθήνας

338. Αγόρι που διαβάζει τελετουργικές διατάξεις της μύησης κάτω από την καθοδήγηση μιας γυναίκας. Τοιχογραφία από τη Βίλα των Μυστηρίων Πομπηία 1ος αι. π.Χ.

- Πώς σχετίζονται όλα παραπάνω συμπεράσματα και οι πληροφορίες μεταξύ τους;
- Ποιο μήνυμα συμπεραίνω ότι ήθελε να μεταδώσει ο καλλιτέχνης;

Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά διαφέρουν από άτομο σε άτομο, κι αυτό είναι φυσικό, επειδή κάθε άνθρωπος είναι διαφορετικός από τους άλλους.

Δημιουργικές αλλαγές

Παρατηρώντας ένα σχέδιο, σημείωσε τα μηνύματα του καλλιτέχνη που διακρίνεις καθώς και τα δικά σου συναισθήματα. Έπειτα με αφετηρία το έργο, κάνε μια παραλλαγή σχεδιάζοντάς το με το δικό σου τρόπο. Στη συνέχεια κάνε μια παρέμβαση πάνω σ' αυτό π.χ.

- Χρωμάτισε ένα μέρος του με ένα χρωματιστό μαρκαδόρο.
- Κόλλησε πάνω του ένα χρωματιστό χαρτί και συμπλήρωσε με μαρκαδόρο από πάνω τα μέρη που έχουν καλυφθεί.
- Συνδύασέ το με φωτογραφίες από περιοδικά (εικ.339).
- Πρόσθεσε έντονη φωτοσκίαση.
- Τόνισε με το μολύβι σου τις καμπύλες ή τις ευθείες γραμμές.

Σημείωσε το μήνυμα και τα συναισθήματα που σου προκαλεί η νέα εικόνα που δημιούργησες και σύγκρινέ το με βάση τις σημειώσεις που έκανες για το αρχικό έργο.

339. Αγόρι που διαβάζει τελετουργικές διατάξεις της μύησης κάτω από την καθοδήγηση μιας γυναίκας. Τοιχογραφία από τη Βίλα των Μυστηρίων Πομπηία 1ος αι. π.Χ.

340. Ζωγραφίζοντας σαν τον Πικάσο

δ. Εκείνο που μ' αρέσει

Προτίμηση και αξιολόγηση

Το κάθε παιδί μεγαλώνοντας διαμορφώνει τις δικές του προτιμήσεις. Ίσως θα έχεις ακούσει ορισμένους φίλους σου να εμπλέκονται σε ατέλειωτες συζητήσεις υπερασπίζοντας ή απορρίπτοντας ένα είδος ζωγραφικής, μουσικής ή κινηματογράφου. Η προσωπική σου ευχαρίστηση ή δυσαρέσκεια απέναντι σ' ένα έργο είναι θέμα υποκειμενικό, που εξαρτάται από τις ιδιαίτερες ανάγκες, αλλά και από τις εμπειρίες σου. Επειδή όμως ορισμένες ανάγκες μας με το χρόνο αλλάζουν και οι εμπειρίες μας πληθαίνουν, είναι επόμενο να διαφοροποιούνται και οι προτιμήσεις μας. Είναι λοιπόν πιθανό κάποια στιγμή να θεωρήσεις ξεπερασμένο ένα είδος τέχνης ή μια τεχνοτροπία που είχες εξιδανικεύσει στο παρελθόν. Γι αυτό απόλαυσε την τέχνη που σ' αρέσει, χωρίς να αποκλείεις καθετί άλλο, διότι μόνον έτσι θα πληθύνεις τις εμπειρίες σου και θα διευρύνεις τους ορίζοντές σου.

Κατά καιρούς θα σου δημιουργηθούν ερωτήματα όπως: Γιατί κάποιο έργο το οποίο οι ειδικοί παρουσιάζουν ως αριστούργημα μου είναι αδιάφορο ή μου δημιουργεί αποστροφή;

Θα πρέπει να ξέρεις ότι η αξιολόγηση ενός έργου είναι μια κρίση που στηρίζεται στην αισθητική ανάλυση, η οποία γίνεται με κάποια κριτήρια. Δεν είναι λοιπόν απαραίτητο να σου αρέσουν όλα τα αξιόλογα έργα. Αρκεί να μάθεις να τα πλησιάζεις και να συζητάς γι' αυτά, όπως θα ήθελες οι άλλοι να σέβονται τις δικές σου προτιμήσεις. Εξάλλου, ακόμα και η αποστροφή είναι ένα ανθρώπινο συναίσθημα και υπάρχει πάντα η πιθανότητα ο καλλιτέχνης να τη χρησιμοποιεί ως μέσο για να μεταδώσει το μήνυμά του.

Προτιμώ και αξιολογώ

- *Τι πιστεύεις για την αξία της κλασικής τέχνης;*
- *Διάλεξε μια προσωπογραφία του ζωγράφου που σε εκφράζει και προσπάθησε να την αντιγράψεις με τη δική του τεχνοτροπία αντικαθιστώντας το πρόσωπο της εικόνας με το δικό σου (εικ. 340).*

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:08 Page 119

341. Χ. Μουρ «Λεπίδα μαχαιριού» 1976 μπρούντζος ύψος 162cm.

Τι θυμάμαι

- Ποια είναι η βασικότερη προσφορά ενός μουσείου κατά τη γνώμη σου;
- Ποια είναι τα προσωπικά οφέλη που αποκομίζουμε από το μουσείο και πώς επηρεάζει την καλλιτεχνική μας δημιουργία;
- Γιατί χρειάζεται η ανάλυση του εικαστικού έργου;
- Ποια είναι τα κυριότερα στοιχεία που παρατηρούν οι ειδικοί;
- Με ποιους τρόπους μπορούμε να προσεγγίσουμε ένα έργο τέχνης;
- Ποια είναι η διαφορά της προτίμησης απ' την αξιολόγηση;

- Διάλεξε απ' το βιβλίο σου τα έργα που θα ήθελες να έχεις στο δωμάτιό σου και σύγκρινέ τα. Συσχετίζοντας τα κοινά τους χαρακτηριστικά, τα συναισθήματα που σου προκαλούν και τα μηνύματά τους, προσπάθησε να βγάλεις κάποια συμπεράσματα για τις προτιμήσεις σου.
- Τι πιστεύεις για την αξία του εξπρεσιονισμού;

Χένρυ Μουρ: (1898-1986) Άγγλος γλύπτης. Οι επιρροές του προέρχονται από την πρωτόγονη και αρχαϊκή τέχνη από τα έργα των Τζιόττο, Μπρανκούζι και Πικάσο. Πηγές έμπνευσης για τον καλλιτέχνη υπήρξαν επίσης η ελληνική κλασική τέχνη, τα κυκλαδικά ειδώλια (εικ. 341). Αυτό που τον ενδιέφερε ήταν να δώσει στα έργα του την αίσθηση της ζωτικότητας. Οι ξαπλωμένες του μορφές αποκαλύπτουν το χώρο που είναι κλεισμένος μέσα στον όγκο και αποτελούν σύμβολα της γονιμότητας. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι ξαπλωμένες μορφές παίρνουν γιγάντιες διαστάσεις και πολλές φορές παρουσιάζονται διαιρεμένες.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:08 Page 120

Μπορείς να αναφέρεις πέντε πηγές απ' όπου οι καλλιτέχνες αντλούν τις ιδέες τους;

Τι σχέση έχει η μορφή ενός έργου (υλικά, πλαστικά μέσα) με το περιεχόμενό του (ιδέα, μήνυμα);

342.

Ποιες περιόδους της Ελληνικής τέχνης έμαθες;

Ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της κάθε περιόδου;

Κατάταξε μερικά από τα έργα που εικονίζονται στο δισέλιδο αυτό στην περίοδο που ανήκουν.

343. Λευκή λήκυθος

344 Σπαθάρης «Ο Καραγκιόζης Μεγαλέξανδρος»

345. Ελεφάντινα κεφάλια του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου μικρού μεγέθους

Θυμάσαι τα ονόματα των κυριότερων μερών του Παρθενώνα;

Ποια είναι η αξία της αρχαίας τραγωδίας κατά τη γνώμη σου;

346. Πολυμήδης ο Αργείος «Βίτων» κούρος μάρμαρο ύψος 216cm.

Ποια από τα έργα που εικονίζονται είναι ζωγραφικά, ποια είναι γλυπτά, χαρακτικά, κεραμικά;

Ποιο κεραμικό ανήκει στη γεωμετρική εποχή;

Τι είδους ρυθμούς διακρίνεις σ' αυτό;

Με ποιο τρόπο η γραμμή ερμηνεύει το χώρο και τον όγκο στην εικόνα 347;

347. Λεπτομέρεια από λευκή λήκυθο περ.440

348. Ύψος 155cm.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:09 Page 121

349. «Μ. Αλέξανδρος» ψηφιδωτό αντίγραφο ελληνικού έργου Πομπηία.

Ποιους καλλιτέχνες γνώρισες;

Ποιους προτιμάς και για ποιο λόγο;

Ποια τεχνοτροπία θεωρείς ότι σε εκφράζει και γιατί;

Πώς έχουν χρησιμοποιηθεί τα χρώματα στην εικόνα 351;

Τι εκφράζει το βλέμμα του Αλέξανδρου και τι του αλόγου;

350. «Ηνίοχος» Δελφοί

351. Ν. Γύζης «Κεφάλι ανατολίτη» 1880

Πώς έπλασε ο Γύζης το κεφάλι αυτό; Χαρακτήρισε με ένα επίθετο τα χρώματα.

353. Μ. Πεχστάιν «Χορεύτρια που καθρεφτίζεται» 1923

Ποιο από τα έργα που εικονίζονται έχει σχέση με το κινούμενο σχέδιο;

Περίγραψε την κίνηση των γλυπτών. Πώς πατούν στο έδαφος; Πού ρίχνουν το βάρος τους;

354. Η θεά της νίκης μάρμαρο ύψος 106 cm.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- «Ακουαρέλα», Ανακαλύπτω την Τέχνη, Εκδ. Δεληθανάσης- Ερευνητές Αθήνα, 1994
- Ανούση Ρ., «Το εικαστικό παιχνίδι», Ειδική έκδοση της Ένωσης Καθηγητών Καλλιτεχνικών Μαθημάτων, Αθήνα, 1999
- «Αρχαία Αίγυπτος», Μεγάλοι Πολιτισμοί, Εκδ. Μίνωας, Αθήνα, 1978
- «Αρχαία Ελλάδα» , Μεγάλοι Πολιτισμοί, Εκδ. Μίνωας, Αθήνα, 1978
- «Αρχαία Ελληνική Ενδυμασία», Μουσειοσκευή της Ακροπόλεως
- «Αρχαία Ελληνική Ενδυμασία», Μουσειοσκευή Κυκλαδικού Μουσείου
- «Αρχαία Ελληνική Κεραμική», Μουσειοσκευή Κυκλαδικού Μουσείου
- «Αρχαία Κίνα», Μεγάλοι Πολιτισμοί, Εκδ. Μίνωας, Αθήνα, 1978
- «Αρχαία Ρώμη», Μεγάλοι Πολιτισμοί, Εκδ. Μίνωας, Αθήνα, 1978
- «Γκόγια», Ανακαλύπτω την Τέχνη, Εκδ. Δεληθανάσης-Ερευνητές, Αθήνα, 1994
- «Γνωριμία με τον Ρέμπραντ», Εκδ. Πατάκης, Αθήνα, 1992
- Γουέλτον Τζ., «Οδηγός για νεαρούς καλλιτέχνες», Εκδ. Ερευνητής, Αθήνα, 1999
- Δημητρά, «Ζωντανεύει!!!» Τα μυστικά των κινουμένων σχεδίων, Εκδ. Παπασωτηρίου,1999
- «Εμπρεσιονισμός», Ανακαλύπτω την Τέχνη, Εκδ. Δεληθανάσης-Ερευνητές, Αθήνα, 1994
- Ζαραμπούκα Σ. Μετάφρ., «Γνωριμία με τη ζωγραφική», Εκδ. Διάγραμμα, Αθήνα ,1983
- «Η Ακρόπολη και η ιστορία της», Εκδ. Αθήνα, Εκδ. Κέδρος, 1995
- «Η γλώσσα της Ζωγραφικής», Ανακαλύπτω την Τέχνη, Εκδ. Δεληθανάσης-Ερευνητές , Αθήνα, 1994
- «Η ζωφόρος του Παρθενώνος», Μουσειοσκευή της Ακροπόλεως
- «Η Ιστορία της Δυτικής Ζωγραφικής», Εκδ. Πατάκης, Αθήνα, 1995
- Κεντ Σ., «Σύνθεση» Ανακαλύπτω την Τέχνη, Εκδ. Δεληθανάσης-Ερευνητές, Αθήνα, 1995
- «Λιθοξοϊκή», Μουσειοσκευή της Ακροπόλεως
- Μαγουλιώτης, «Αρχή σχεδίου και μέσα έκφρασης», Αθήνα, 2001
- Μάττισον Σ., «Κεραμική», Δύο βιβλία σε ένα, Εκδ. Ίων, Αθήνα, 2001
- «Μονέ», Ανακαλύπτω την Τέχνη, Εκδ. Δεληθανάσης-Ερευνητές , Αθήνα, 1994
- Μπάμπους Μπ., « Ένα πρόσωπο με πολλά πρόσωπα», Εκδ. Νήσος
- » » , «Θάλασσες», » »
- » » , «Φαγητό για τα μάτια» , » »
- «Μουσειοσκευή της Χαρακτικής», Μουσείο Μπενάκη
- Μπενάκη Α., «Αέναες εικαστικές αρμονίες», Εκδ. Παπασωτηρίου, 2002
- Μυταρά Χ., «Αρμενίζοντας με την Τέχνη», Εκδ. Δήμος Χαλκιδέων, Χαλκίδα 2000
- «Νεοελληνική Χαρακτική», Εκδ. Τέχνη, Αθήνα, 1993
- «Κυκλαδικός Πολιτισμός», Μουσειοσκευή Κυκλαδικού Μουσείου
- «Οι ρυθμοί της κλασικής Αρχιτεκτονικής», Μουσειοσκευή της Ακροπόλεως
- Ουάϊλτ Τ., «Κινούμενο σκίτσο», Εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα, 2000
- «Προοπτική» Ανακαλύπτω την Τέχνη, Εκδ. Δεληθανάσης Ερευνητές, Αθήνα, 1995
- Ρηντ Χ., «Λεξικό εικαστικών τεχνών», Εκδ. Υποδομή, 1986
- Στεφανίδης Μ., «Ελληνομουσείον», Εκδ. Μίλητος, Αθήνα, 2000,
- «Το Ιερό της Ακροπόλεως», Μουσειοσκευή της Ακροπόλεως
- «Το παιχνίδι στην Αρχαία Ελλάδα», Μουσειοσκευή Κυκλαδικού Μουσείου
- Τζόνσον Π., «Φτιάχνω το δικό μου βιβλίο», Εκδ. Οδυσσέας]
- Φρανκ Γκ., «Μαθήματα κεραμικής», εκδ. Εργάνη, Αθήνα, 1985
- Χατζή Γ., «Έλληνες Ζωγράφοι», Εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1988

- Χατζή Γ., «Ιταλοί Ζωγράφοι», Εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1990
- Χέζλεγουντ Τζ., «Γνωριμία με τον Πικάσο», Εκδ. Πατάκης, Αθήνα, 1992
- Χριστοφόγλου Μ., «Η Τέχνη του 20ού αιώνα», Εκδ. Χριστοφόγλου Μ. ,Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αιθουσών Τέχνης
- «Χρώμα» Ανακαλύπτω την Τέχνη, Εκδ. Δεληθανάσης-Ερευνητές , Αθήνα 1994
- May R., «Γνωριμία με το θέατρο», Εκδ. Διάγραμμα, Αθήνα, 1985
- Opie M.-J., «Γλυπτική», Ανακαλύπτω την Τέχνη, Εκδ. Δεληθανάσης- Ερευνητές, Αθήνα, 1995

Ιστοσελίδα της ΑΣΚΤ: http: // librarynt. asfa. Gr Περιλαμβάνει: καταλόγους βιβλίων και περιοδικών Τέχνης, CD ROM, VIDEO, πολυμέσων, συλλογή χαρακτικών, ηλεκτρονικές διευθύνσεις επιλεγμένων ιδιωτικών Μουσείων, αιθουσών Τέχνης και πολιτιστικών φορέων (Μουσείων, αρχαιολογικών χώρων και μνημείων).

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, «Ελληνικός Κόσμος», Θέματα Εικονικής Πραγματικότητας.

Για την εικονογράφηση αυτού του βιβλίου χρησιμοποιήθηκε υλικό από τους ακόλουθους φορείς, καλλιτέχνες και φωτογράφους.

(Οι αριθμοί που αναγράφονται με έντονη γραφή αντιστοιχούν στην αρίθμηση των εικόνων.)

Ανδρόνικος Μ., Δελφοί, Εκδ. Αθηνών, 1994, **309, 347, 350**/ Βασιλειάδης Γ., Το κινούμενο σχέδιο, Κασταniώτης, 1985, **183**/ Βαλούκος Σ., Ιστορία του κινηματογράφου, Αιγόκερος, 2003, **185**/ Βαν Άυκ Γ., κάρτα, Πινακ. Δρέσδης, **116**/ Βοτοκοπούλου Ι. Αρχ. Μουσ. Θεσ/νίκης, 1996, **155, 342, 343, 345**/ ΓΕΩ, περιοδικό, Ελευθεροτυπία, τ. 34, 110, τ. 199, τ. 149/ Γνωριμία με τον Πικάσο, Πατάκης, 1992, **24**/ Εγκυκλοπαίδ., Νέα Δομή, Δομή, 1996, **160, 171, 172, 173, 174, 284, 307, 308, 310**/ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Britannica, Πάπυρος, 1993, **209**/ Εννέα, περιοδικό, Ελευθεροτυπία, τ.89, **186**, τ. 92, **182**, τ. 131, **166**, τ. 154, **165**, τ. 115, **169**, **170**/ Εικαστική Παιδεία, περιοδικό Ένωση Καθ. Καλλιτ. Μαθ., Αντωνάτος Κ., Φθινοπωρινά φύλλα στην τάξη, τ. 13, **324**/ Λιαναντωνάκη Δ., Δουλεύοντας στην τάξη με αναπαραγωγές έργων τέχνης, τ.19, **340**/ Οκτώ ημέρες στην Αίγυπτο με την ένωση τ. 8, **230**/ Σκούρτης Α.', Πειραματισμοί καλλιτεχνών καθηγητών, τ. 2, **339**/ Χασούλα Χ., Εισάγοντας την τέχνη στη ζωή της πόλης, τ. 15, **321**/ Χατζή Ζ., Για τα κριτήρια καθορισμού των στόχων στην εκπαίδευση της τέχνης, τ. 2, **330**/ Χατζησλάνη Κ., Εκπαιδευτικά προγράμματα στην Ακρόπολη, τ. 5, **300**/ Χατζησλάνη Κ., Εκπαιδευτικά προγράμματα στην Ακρόπολη, τ. 10, **316, 317**, **318**, **320**/ Ghyka M., μετάφρ. Ομορφοπούλου Ι., τ. 13, **85, 86**/ Ελληνική Μυθολογία, Εκδ. Αθηνών, 1986, τ. 4, **13**, τ. 1, **207**, **313**/ Θέατρο Σκιών Ευγένιου Σπαθάρη, Ημερολόγιο, Interamerican, 2001, **344**/ Θεωρία και διδακτική της Τέχνης Μορφολογία, Μοσχονά Καλαμάρα Α., ΟΕΔΒ, 1990, **204**/ Ιαπωνικά εκπαιδευτικά βιβλία, **111, 161, 177α,β, 194, 195, 272, 288**/ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδ. Αθηνών, 1970, τ. Α', **7, 9, 11, 78, 80, 232, 241, 335, 348, 354**, τ. Γ', **311**, τ. Γ'1, **336**, τ. Δ,' **312**, τ. Ε', **66, 84, 156, 206, 226, 323, 334, 352**/ Κ., περιοδ. Καθημερινή, τ. 37, **148**/ Κινούμενο σχέδιο, Φεστιβάλ Ελληνικού Κινηματογράφου και περιοδικού Οθόνη, **175, 180**/ Κίτσος Α., Δ. Ζαγορισίων βίος, Ριζάρειον Ίδρυμα Σ. Νιάρχου, **147**/ Κούνδουρος Ν., Stop Carre, Έργο, 1998, **294**/ Λαμπράκη-Πλάκα Μ., 100 χρόνια Εθν. Πινακοθήκη, Εθν. Πινακοθήκη – Μουσ. Αλ. Σούτσου, 1999, 18, **29**/ Μπέτσου Β., Εκπαιδευτικό έργο **162, 163, 176, 178, 179, 184**/ Μπίρης Μ. Καρδαμίτση - Αδάμη Νεοκλασσική Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα, Μέλισσα, 2001, **319**/ Μυταρά Χ., Αρμενίζοντας στην Τέχνη, Δήμος Χαλκιδέων- Εργ. Τέχνης Χαλκίδας, 2000, **97, 98, 124, 142, 152, 200, 201, 293**/ Μυταράς Δ., Μυταράς Δ., ADAM, 1989, **91**/ Νεοελληνική Χαρακτική, Τέχνη, 1993, 256, 259, 263/ Νικολαΐδου Α., Εικαστική έκφραση στο Γυμνάσιο, 1987, **141**/ Ντε Μικέλι Μ., Τα γραφτά του Πικάσο, Οδυσσέας, **153**/ Παιχνίδια πολιτισμού, ΥΠΠΟ, 2002, **305**/ Παντοκράτορας, κάρτα, Μονή Χιλανδαρίου, **56**/ Παπανικολάου Μ., Πρωτοπορία Αριστουργήματα της συλλογής Κωστάκη, ΥΠΠΟ-Κρατικό Μουσ. Σύγχρ. Τέχνης, Αθήνα, 2000, **118**/ Πικάσο, κάρτα, Μουσείο Άμστερνταμ, **120**/ Πετρόπουλος Σ., Μελέτες, Έργο, **296**/ Πλινίος ο Πρεσβύτερος, Περί αρχαίας Ελληνικής Ζωγραφικής, 35ο βιβλ. της Φυσ. Ιστορίας, Άγρα, 1998, **332**/ Ρηντ Χ., Ιστορία της Μοντέρνας Ζωγραφικής, Υποδομή, 1978, **122, 246, 286**/ Ροδοπούλου Ε., Μουσειοσκευή Χαρακτικής, Μουσ, Μπενάκη, 2004, **255, 270, 271, 273**/ Σπεράντζας Β., Χαρακτικά, κατάλογος, Adam, **265**/ **40, 45, 63, 94, 96, 239, 291**, τ. Α', **115, 121, 351**/ Σχινά Α., Πινακοθήκη διάσημων ζωγράφων, Αλκυών, Αθήνα, 1990, **8, 50**/ Τα Μουσεία του κόσμου, Μοντατόρι Φυτράκης, 1986, Βρετανικό Μουσείο **17, 212, 283, 315**, Λούβρο, **154, 229**, Παλαιά Πινακοθήκη Μονάχου, **336**/ Τζιακομέττι Α. Sainsdury Center for Visual Arts. University of East Anglia, κάρτα, **216**/ Τιμ Γκ., Η Γερμανική ξυλογραφία στον 20ό αιώνα, Εθν. Πινακοθήκη, 1988, **253, 260**/ Φρανκ Γκ., Μαθήματα κεραμικής, Εργάνη, **202α,β,γ,δ**/ Φωτογραφικό αρχείο της Ταινιοθήκης της Ελλάδος, **158**/ Χέζλεγουντ Τζ., Γνωριμία με τον Πικάσσο, Πατάκη, 1992, **19**/ Χρήστου Χ., Μόραλης, Αδάμ, 1993, **14, 15, 16**/ Χριστοφόγλου Μ., Η Τέχνη του 20ού αιώνα, Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αιθ. Τέχνης, **74, 118.**

Bersi P.- S., L' Educazione Visiva, Zanichelli, 1986, **60**, **123**, **289**/ Calvesi M., L' Arte Moderna τ. 14, **10**, τ. 2, **117, 235**/ Calas H. Et N., Takis, Galilee,1984, **25**/ Celebratios Ημερολόγιο, MOMA,1988, **276**/ Contemporary, κατάλογος Art Cristie's, **3**/ Kahnweiler D.- H., Juan Gris, Luise Leiris, 1965, **77, 135**/ De Franciscis A., Museo Archeologiko di Napoli, Ed. D' Arte Interdipres, **143, 349**/ Duchting H., W. Kanninsky, Tasken, 1993, 26/ Ernst Max, Die Reprospektive, Dumont,1999, **238**/ Federation international des Archives du film, κάρτα, FIAF, 2000, **159**/ Gibson M. Symbolism, Tasken, 1999, **245**/ Giorgio Morandi e la luce del Mediteraneo, Grafis, 1966, **136**/ Gombrich E.H., Το χρονικό της τέχνης, Μορφ. Ίδρυμα Εθν. Τραπέζης, 1994, **6, 20, 21, 22, 23, 54, 57, 79, 82, 224, 225, 234, 244, 346, 348**/ Kenneth P, New London Architecture Nicholas Kane, Merrel 2003, 120/ Kent S., Σύνθεση, Ανακαλύπτω την Τέχνη, Δεληθανάσης-Ερευνητές, 1995, **81, 83**/ Klee P., Εικαστική σκέψη, τ. 1, Μέλισσα, 1989, **1, 28, 32**/ Kessel D. Ελλάδα του '44, Άμμος, 1994, **147, 150, 151**/ L' Ermitte S. - Parrington C., Arts Plastiques 6 5, Magnard, 1982, **47, 278**/ Leonardo, Ημερολόγιο, Emmevu, 2001, 133/ Mink J. ,Mirro, Tascen, 2000, **27, 236**/ MOMA Highlights 1999, Mus. of Modern Art N.York, 1999, **52, 59, 240, 261, 353**/ Opie M.-J., Γλυπτική, Ανακαλύπτω την Τέχνη, Δεληθανάσης - Ερευνητές, 1995, **53, 223, 227, 228, 233, 237**/ Penture cinema, Hazan, 1989, **138, 140,145,146**/ Perez-Sanchez A. E., Γκόγια, Θεσ/νίκη Πολιτιστ. Πρωτ. της Ευρ., 1997, **254**/ Pompei, Bonschi, 1993, **55, 338**/ Ouinn E., Les objets Picasso, Assouline, 1995, **208**/ Radin P., Afrikan Folktailes and Sculpture Bollingen Series XXXII, Panteon books, **12**/ Vivarelli P., Novelli G., Skira, 1999, **90**/ Von Falke J., Ελλάς, Δημιουργία, 1977, **297, 298, 301, 302, 304, 314, 329**/ Wye D., A. Tapies, Ombra grafica, poligrafa, 1992, **257**/ Zervos C. - Ηλιοπούλου-Ρογκαν Ντ., Ghika, Αδάμ, 1991, **29**.

Http: courses.ncssm.edu gallery collections toys html exhibit 07.htm,159/«Ident» 1989 από την βιντεοκασέτα Aardman, Animations vol 1, Conoisseur Video- Animation collection (a Conoisseur Video release from Argos Films and British Film Institute), **164**.

Οι ανυπόγραφες εικόνες **89, 144, 205, 275**, προέρχονται από το διδακτικό έργο της συγγραφέως Ανούση Ρ., ενώ η εικόνα του εξωφύλλου όπως και οι υπόλοιπες εικόνες ανήκουν διδακτικό και το φωτογραφικό έργο της συγγραφέως Ροδοπούλου Ε.

EikastikaMath AG (128) new 5-10-06 15:09 Page 128

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α′).

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.